

Sanni Sihvola

Taidelähtöisiä menetelmiä tehostettuun perhetyöhön

Sosiaaliohjaajien koulutustyöpajan kehittäminen

Metropolia Ammattikorkeakoulu

Sosionomi amk

Sosiaaliala

Opinnäytetyö

6.11.2021

Tekijä	Sanni Sihvola
Otsikko	Taidelähtöisiä menetelmiä tehostettuun perhetyöhön
Sivumäärä	69 sivua + 6 liitettä
Aika	6.11.2021
Tutkinto	Sosionomi (AMK)
Tutkinto-ohjelma	Sosiaalialan tutkinto-ohjelma
Ohjaajat	Lehtori Laura Holmi Lehtori Jukka Törnroos
<p>Toiminnallisen ja monimuotoisen opinnäytteen tavoitteena oli rohkaista lastensuojelun tehostetussa perhetyössä työskenteleviä sosiaaliohjaajia ottamaan käyttöön taidelähtöisiä menetelmiä työssään perheiden parissa. Tavoitteeseen pyrittiin kehittämällä taidelähtöisiä menetelmiä esittelevä koulutustyöpaja yhteistyökumppanina toimivan Helsingin kaupungin lastensuojelun avohuollon erään lastensuojelutiimin sosiaaliohjaajille.</p> <p>Opinnäytteen teoreettinen viitekehys rakentuu lastensuojelun tehostetun perhetyön toimintaympäristön kuvauksesta, sekä kulttuurihyvinvoinnin, taidelähtöisyyden sekä sosiaalipedagogisen työskentelyotteen teorioista.</p> <p>Taiteen soveltamista tehostetun perhetyön menetelmien kehittämiseen perustellaan muun muassa kansalaisten kulttuurisilla oikeuksilla sekä tutkimuksella, jonka mukaan taide vahvistaa lastensuojelun asiakkaiden vuorovaikutustaitoja ja tarjoaa metaforisen suojan ja etäisyyttä vaikeiden kokemusten ja tunteiden käsittelyyn. Taidelähtöisyyttä perustellaan myös kulttuurihyvinvoinnin teorialla, jonka mukaan taiteella ja kulttuurilla on yhteyksiä yksilöiden ja yhteisöjen terveyteen ja hyvinvointiin.</p> <p>Opinnäytetyöprosessin kehittämistehtävään hyödynnettiin sosiaalipedagogista työskentelyotetta, jossa painottuu dialogisen kohtaamisen sekä osallisuuden ja luovuuden merkitys sosiaalisesti vahvistavassa kasvatuksellisessa suhteessa. Luova työskentely voi mahdollistaa common third:iksi kutsutun tilanteen, jossa asiakas ja ammattilainen toimivat tasa-arvoisina ja yhdessä sen sijaan, että asiakas olisi toiminnan kohde. Tämä vahvistaa luottamukseen perustuvaa asiakassuhdetta, jolla on suuri merkitys tehostetun perhetyön vaikutavuudelle.</p> <p>Kehittämiprosessissa selvitettiin suppean kyselyn keinoin yhteistyökumppanitiimin tarpeita taidelähtöisille menetelmille asiakastyössä. Sosiaaliohjaajat toivoivat menetelmiä esimerkiksi luottamuksen ja turvallisuuden vahvistamiseen, yhteisten tavoitteiden määrittelyyn, lapsen näkökulman esille tulemiseen sekä tunteiden parissa työskentelyyn. Esitettyjä tarpeita verrattiin tehostetun perhetyön kehittämistarpeita koskevaan tutkimustietoon sekä suosituksiin.</p> <p>Kehittämiproessin tuotoksena syntyi Tehdään skissejä! -koulutustyöpaja, joka toteutettiin Teams-verkkoympäristössä. Työpajan jälkeen sosiaaliohjaajille järjestettiin keskustelutilaisuus palautteen antoa sekä työpajan reflektointia varten.</p> <p>Palautteen perusteella työpaja koettiin onnistuneena ja rohkaisevana. Kaikki sosiaaliohjaajat kokivat voivansa ottaa menetelmät käyttöön työssään. Työpajassa esitetyjen menetelmien koettiin vastaavan esitettyihin tarpeisiin, ja niiden koettiin tarjoavan asiakastyöhön uusia näkökulmia. Työpajan koettiin tarjoavan myös virkistystä lastensuojelun kiireisen arjen keskelle. Kehitysehdotuksena toivottiin pidempää koulutusta sekä tehostetun perhetyön case-pohjaisia menetelmäesimerkkejä.</p>	
Avainsanat	Taidelähtöisyys, kulttuurihyvinvointi, lastensuojelu, tehostettu perhetyö, common third, sosiaalipedagogiikka, dialogisuus

Author	Sanni Sihvola
Title	Art-based methods for intensive family work in child welfare
Number of Pages	69 pages + 6 appendices
Date	6 November 2021
Degree	Bachelor of social sciences
Degree Programme	Social services
Instructors	Laura Holmi, Lecturer Jukka Törnroos, Principal Lecturer
<p>The goal of this practical and multifaceted thesis was to encourage social advisors working in intensive family work in child welfare services to start using art-based methods in their work with families. The goal was pursued by developing an educational workshop presenting art-based methods for the co-operating child welfare team of Helsinki city child welfare services.</p> <p>The theoretical framework of the thesis is founded on description of intensive family work in child welfare services as an operational environment, and theories of cultural wellbeing, art-based work and social pedagogy.</p> <p>The application of art-based methods to child welfare is reasoned by cultural rights of the citizens, and studies addressing that art can strengthen social interaction skills of the child welfare clients as well as provide metaphorical protection and distance needed for dealing with difficult experiences and emotions. The viewpoint of art is also illuminated by the theory of cultural wellbeing, which suggests that art and culture are connected with health and wellbeing of individuals and communities.</p> <p>The development task of the thesis utilizes the viewpoint of social pedagogy, which emphasizes dialogical encounter, participation and creativity in socially empowering pedagogical relationship. The creative cooperation can open possibilities for "common third", which indicates to a situation where a client and a social advisor can act together as equals instead of client being the subject of action. This strengthens the client relationship based on confidentiality, which contributes to positive outcomes of intensive family work.</p> <p>The needs for art-based methods in client work were investigated by a narrow poll that was addressed to the social advisors of the cooperating team. The employees hoped to learn methods which could be used to strengthen confidentiality and the feeling of safety, defining common goals, bringing out the child's viewpoint and working on difficult emotions. These needs were then compared to scientific research and recommendations concerning the need for development of intensive family work of child welfare.</p> <p>As result of the development work, a workshop called Let's make sketches! was carried out in the Teams network environment. Also, a reflective feedback discussion was arranged.</p> <p>Based on feedback, the workshop was perceived as successful and encouraging. All of the social advisors of the cooperating team felt they could start using presented methods at their work with families. The methods introduced in the workshop were perceived to be responsive to the stated needs, and also to offer new perspectives. The critical remarks concerned the short duration of the workshop. The social advisors would have considered longer education better. Also client case -based examples were requested as a development proposal.</p>	
Keywords	art-based methods, cultural wellbeing, child welfare services, intensive family work, common third, social pedagogy, dialogy

Sisällys

1	Johdanto	1
2	Työelämäkumppanin esittely	3
3	Lastensuojelu ja tehostettu perhetyö	3
3.1	Lastensuojelun asiakkuuden käynnistyminen	4
3.2	Tehostettu perhetyö lastensuojelun avohuollon palveluna	5
3.3	Tehostetun perhetyön asiakkaat ja työntekijät	6
3.4	Systeeminen lastensuojelu ja suhdeperustaisuus kehityssuuntina	8
4	Taide sosiaali- ja terveysaloilla	9
4.1	Kulttuuriset oikeudet ja taidelähtöisyys	11
4.2	Taidetta lastensuojelussa – mahdollisuuksia ja haasteita	13
5	Sosiaalipedagoginen lähestymistapa kehittämistehtävään	15
5.1	Dialogisuus suhteen rakentumisen edellytyksenä	16
5.2	Luovuuden tasa-arvo ja common third	17
6	Opinnäytetyön tavoitteet ja menetelmät	19
6.1	Tutkija–kehittäjä subjektina ja yhteistoiminnallisen tiedon tuottajana	20
6.2	Ideasta opinnäytteen toteutussuunnitelmaan	22
6.3	Tutkimuslupaprosessi ja opinnäytetyösuunnitelman esittely	24
6.4	Tehostetun perhetyön menetelmien tarpeita kartoittava kysely	24
6.4.1	Vastausten analyysi ja tarpeiden listaus	25
6.4.2	Tarpeiden analyysi ja teemojen valinta työpajaan	27
6.5	Menetelmien työstäminen työpajakokonaisuuteen	30
6.6	Dialoginen ohjaus sosiaalipedagogisena valintana	34
7	Kehittämisprosessin tulos: Tehdään skissejä! -työpaja	35
7.1	Työpajan teoriaosuus	35
7.2	Työpajan menetelmäosuus valittujen teemojen mukaan	37
8	Opinnäytteen työpajan arviointi	45
8.1	Palautteiden analyysi	47
8.2	Tulosten luotettavuus ja opinnäytteen eettisyys	55
9	Pohdinta	58

Lähteet

64

Liitteet

68

Liite 1. Tiedote kehittämistyöstä ja tietosuojaseloste

Liite 2. Tutkimuslupa taidemenetelmiä tehostettuun perhetyöhön

Liite 3. Menetelmien tarpeita kartoittava kysely

Liite 4. Palautekeskustelurunko

Liite 5. Työpajan teoriaosuuden diat

Liite 6. Työpajassa esitellyt taidelähtöiset menetelmät

1 Johdanto

Tehostettu perhetyö on lastensuojelun avohuollon palvelu, jonka tavoitteena on tarjota tukea ja ohjausta perheelle, mutta toisaalta suojella lasta esimerkiksi perheessä tapahtuvalta kaltoinkohtelulta (esim. Bardy 2013: 74). Tehostettu perhetyö tähtää sosiaalisen eriarvoisuuden tasaamiseen ja asiakkaiden osallisuuden kohenemiseen. Sen perimmäinen tarkoitus on estää sijoitus kodin ulkopuolelle (Lastensuojelun käsikirja/lastensuojelutyötä ohjaavat periaatteet 2021.) Viranomaistahoa edustavien työntekijöiden ja lastensuojelun piirissä olevien perheiden välinen suhde sisältää haastavan, hierarkkisen valtaposition. Luottamukseen perustuva asiakassuhde on työn vaikuttavuudelle erityisen tärkeää, mutta sen syntyminen perhetyöntekijän ja perheen välille voi olla tuen ja kontrollin välisessä ristiaallokossa vaikeaa. (Frost & Dolan 2021: 499; Bardy 2009: 74.)

Tehostettu perhetyö perustuu hyvään työskentelysuhteeseen ja vuorovaikutukseen perhetyöntekijöiden ja perheen välillä. Oman persoonansa lisäksi perhetyöntekijät hyödyntävät työssään menetelmiä, joilla pyritään esimerkiksi vahvistamaan vanhemmuutta tai tukemaan vuorovaikutusta vanhemman ja lapsen välillä. (Pölkki, Vornanen & Colliander 2016; Kaikko & Friis 2007: 108–109; Alatalo, Lappi & Petrelius 2017: 73). Uusille vaikuttaville menetelmille on Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelmassa (LAPE) kuitenkin todettu tarvetta (Alatalo et al 2017: 14).

Luovat, taidelähtöiset menetelmät tarjoavat tehostetun perhetyön asiakastyölle mahdollisuuksia muutosvoimaiseen työskentelyyn (vrt. Känkänen 2013:113). WHO:n useita satoja tutkimuksia kokoava tutkimusjulkaisu (2019) osoittaa, että taiteella on lukuisia myönteisiä vaikutuksia hyvinvoinnin sosiaalisiin ulottuvuuksiin. Luovien menetelmien käyttö on esimerkiksi auttanut parantamaan palveluiden käyttäjien itsetuntoa, sosiaalista osallisuutta sekä vanhemman ja lapsen välistä vuorovaikutusta (Fancourt & Finn 2019: 7, 12, 20.). Luovat menetelmät mahdollistavat vuorovaikutuksen ja ymmärtämisen kokemuksia vaikeasti sanallistettavien traumaattisten kokemusten äärellä, joita lastensuojelun asiakkailla on usein taustallaan (mm. Känkänen 2013: 98).

Luovien menetelmien käyttäminen saattaa kuitenkin mietityttää sosiaalialan ammattilaisia. Menetelmien yhteyttä tavoitteelliseen lastensuojelutyöhön ei välttämättä tunnisteta riittävästi. Perhetyöntekijät voivat kokea, ettei heillä ole riittävästi taiteen alan osaamista. Voidaan myös pelätä asiakkaiden voimakkaita reaktioita, jolloin työntekijä ei

tiedä kuinka toimia (Iivanainen 2019: 60). Vaikka taidemenetelmien mahdollisuudet tunnustetaan, niin menetelmien omaksumiselle ei lastensuojelun kuormittuneessa arjessa ole aina mahdollista varata aikaa (Känkänen 2013: 113).

Sosiaalipedagoginen työskentelyote tarjoaa sosiaalialan työntekijöille turvallisen väylän taidelähtöisten menetelmien soveltamiseen myös tehostetun perhetyön viitekehyksessä (Nivala & Rynnänen 2019: 290). Luovien menetelmien käyttö mahdollistaa parhaimmillaan asiakkaan ja ammattilaisen välisen luovan, yhteisen ”kolmannen tilan” (common third), jossa hierarkkinen valta-asetelma hälvenee ja suhteesta tulee molempuolista kasvua, itsetuntemusta ja oivalluksia tukeva (Hatton 2020: 4–5; Heimonen 2019:200).

Opinnäytetyön kehittämistehtävänä oli kehittää ja ohjata sosiaalipedagogisesti perusteltu, taidelähtöisiin menetelmiin perehdyttävä koulutustyöpaja. Opinnäytteen työelämäkumppanina toimi tehostetun perhetyön tiimi, jonka sosiaaliohjaajille koulutustyöpaja ohjattiin. Työpajan tavoitteena oli rohkaista sosiaaliohjaajia kokeilemaan taidelähtöisiä menetelmiä lastensuojelun tehostetun perhetyön asiakaskohtaamisissa tarjoamalla heille menetelmistä omakohtaisia kokemuksia. Kehittämisprosessissa etsittiin, luotiin ja sovellettiin menetelmiä, joilla voidaan tukea suhdeperustaisen tehostetun perhetyön tavoitteita. Tarpeita uusien menetelmien kehittämiseksi kartoitettiin systemaattisen lastensuojelun teoriasta sekä työelämäkumppanina toimineen tehostetun perhetyön tiimin sosiaaliohjaajilta (kts esim. Civil 2018: 97). Kehittämisprosessin tuloksena syntyi kolmen tunnin mittainen kokemuksellinen ja dialogisuuteen perustuva Tehdään skissejä! -työpaja. Sosiaaliohjaajat kokeilivat työpajassa yksinkertaisia taidelähtöisiä menetelmiä, joiden kautta voidaan vahvistaa luovuutta sekä tarkastella yksilön elämäntilannetta ja -tarinaa, henkilökohtaisia tavoitteita, erilaisia tunteita sekä yksilöllisiä vahvuuksia. Työpaja toteutettiin Teams-verkkoympäristössä kesäkuussa 2021 vallitsevan koronapandemian rajausten mukaisesti. Työpajan arvioinnissa hyödynnettiin palautteita, joita kerättiin ryhmäpalauttekeskustelussa ja kirjallisesti.

Palautteiden mukaan työpaja koettiin onnistuneena ja rohkaisevana. Kaikki pajaan osallistuneet sosiaaliohjaajat kokivat voivansa viedä esitellyt menetelmät asiakasperheisiin. Lisähyötynä koettiin, että työpaja toi piristystä ja voimavaroja lastensuojelun perhetyön hektiseen työarkeen. Kritiikkiä sai koulutustyöpajan kesto, jonka suurin osa osallistujista koki liian lyhyeksi. Kehittämisehdotuksina toivottiin lisää koulutusta taidelähtöisiin menetelmiin, sekä tarkempaa ohjausta siitä, kenelle ja millaisiin tilanteisiin erilaiset menetelmät parhaiten soveltuisivat.

2 Työelämäkumppanin esittely

Opinnäytetyön työelämäkumppanina toimi eräs Helsingin kaupungin lastensuojelun avohuollon tehostetun perhetyön tiimi. Helsingin kaupungin lastensuojelun avohuolto on organisoitu kuuteen toimipisteeseen, joissa työskentelee useita tiimejä. Kumppanitii-
missä työskentelee noin 15 sosiaaliohjaajaa (määrä vaihtelee) ja heidän lähiesimie-
hensä. Sosiaaliohjaajien lähiesimies toimi opinnäytetyöprosessin yhteyshenkilönä ja
dialogikumppanina, sekä tiimin opinnäytettä koskevien aikataulujen koordinaattorina.

Opinnäytetyön vapaaehtoiseen kehittämisprosessiin osallistui 9 sosiaaliohjaajaa, jotka
vastasivat tehostetun perhetyön tarpeita koskeviin ennakkokysymyksiin ja joille tai-
delähtöisten menetelmien koulutuksellinen työpaja ohjattiin. He osallistuivat myös ref-
lektiokeskusteluun, jossa palautteen antamisen lisäksi pohdittiin esiteltyjen menetel-
mien soveltuvuutta tehostettuun perhetyöhön sosiaaliohjaajien omassa työkalupakissa.

3 Lastensuojelu ja tehostettu perhetyö

Suomessa ensisijainen vastuu lapsen hyvinvoinnista on vanhemmilla. Viranomaiset
ovat kuitenkin velvoitettuja tukemaan vanhempia kasvatustehtävässään (STM, Sosiaa-
lihuoltolain soveltamisopas 2017: 31). Sosiaalihuoltolaki ja lastensuojelulaki määrittä-
vät, että sosiaalipalveluita ja myös ehkäiseviä lastensuojelupalveluita tulee olla tarjolla
universaalisti kaikille (SHL 2014/1301; LSL 2007/417). Palveluiden tarkoituksena on ta-
sata hyvinvointieroja ja turvata kasvun ja hyvän elämän edellytykset kaikille lapsille la-
kien ja myös YK:n Lapsen oikeuksien sopimuksen määrittämin tavoin (STM 2017: 15;
Lapsenoikeudet.fi). Tukipalveluiden laajuus ja intensiteetti on porrastettu yleisen tuen,
erityisen tuen ja lapsen suojelun tarpeen perusteella (Alatalo, Miettunen, Liukko, Kettu-
nen & Normia-Ahlsten 2019: 12). Sosiaalihuollon tavoitteena on, että suurin osa lap-
sista ja perheistä saisi tarvitsemansa tuen ilman lastensuojelun asiakkuutta (STM
2017:31). Jos lapsen etu kuitenkin edellyttää lastensuojelun tukitoimia, niiden tarve on
arvioitava viipymättä lastensuojelulain edellyttämin tavoin (STM 2017: 20).

Lastensuojelu toimii perheen ja yhteiskunnan välisten suhteiden jännitteisillä rajapin-
noilla; perheen yksityisyyttä ja vanhempien ensisijaista vastuuta on kunnioitettava,
mutta lasten kaltointokohteluun on puututtava (Bardy 2013: 74). Suomen lastensuojelu-
laki määrittelee lastensuojelun lapsi- ja perhekohtaiseksi lastensuojeluksi, jota toteute-
taan tekemällä asiakassuunnitelma sekä järjestämällä avohuollon tukitoimia (LsL
2007/417: § 3). Avohuollon tukitoimia ovat muun muassa lapsen ja perheen

ongelmatilanteiden selvittely, erilaiset terapia- ja kuntoutuspalvelut, lapsen taloudellinen tuki, harrastusten ja koulunkäynnin tuki sekä tehostettu perhetyö ja perhekuntoutus (Lastensuojelun käsikirja 2021 / avohuollon tukitoimet). Avohuollon tukitoimien lisäksi lastensuojelua ovat myös lapsen kiireellinen sijoitus ja huostaanotto sekä niihin liittyvä sijaishuolto ja jälkihuolto, sekä kunnan järjestämä ehkäisevä lastensuojelu, jolla pyritään edistämään yleisesti lasten ja nuorten hyvinvointia. (LsL 2007/417: § 2–3.)

3.1 Lastensuojelun asiakkuuden käynnistyminen

Lastensuojeluasia tulee vireille, kun lastensuojelun työntekijä saa tietää lapsesta, joka on mahdollisesti lastensuojelun tarpeessa. Ensinnäkin todetaan kiireellisten toimenpiteiden ja / tai palvelutarpeen arvioinnin tarve. Tämän jälkeen käynnistyy tarvittaessa lapsen palvelutarpeen arviointi ja lapsen ja perheen tilanteen kokonaisvaltainen selvittely sosiaalityöntekijän kanssa. (THL, Lastensuojelun käsikirja 2021; Alatalo et al 2017: 37.)

Palvelutarpeen arvioinnissa käydään läpi lapsen kasvuolosuhteita ja huoltajien mahdollisuuksia huolehtia lapsen hoidosta ja kasvatuksesta. Lastensuojelun asiakkuus käynnistyy, mikäli palvelutarpeen arvioinnin aikana havaitaan tarve kiireellisiin lastensuojelun tukitoimiin, lapselle annetaan muita lastensuojelun palveluita ennen palvelutarpeen arvioinnin valmistumista, tai jos arvioinnin perusteella todetaan, että lapsi tarvitsee lastensuojelulain mukaisia palveluita ja tukitoimia. (THL, Lastensuojelun käsikirja; LsL 2007/417: § 26.)

Kaikkeä lastensuojelun asiakasprosessin aikana toteutuvaa arviointia, toimintaa ja päätöksentekoa ohjaa lapsen edun periaate (LsL 2007/417: § 4). Lapsen etua puntaroidessa on otettava huomioon lapsen näkemykset, ikä, kehitysvaihe, ihmissuhteet ja turvallisuus sekä lapsen oikeus terveyteen ja koulutukseen. Lisäksi on otettava huomioon hänen huoltoonsa, lähiympäristönsä, arjen kokonaisuuteen ja mahdolliseen haavoittuvaan asemaansa liittyvät seikat, kuten identiteetti ja tausta. (Lapsenoikeudet.fi/lapsen etu; STM Sosiaalihuoltolain soveltamisopas 2017:31.) Lastensuojelun palvelutarpeen arviointi perustuu luottamuksellisen suhteen luomiseen, riittävän pitkään aikaan ja kaikkia perheenjäseniä huomioivaan kohtaamiseen. Parhaimmillaan lapselle ja perheelle muodostuu arvioinnin myötä riittävän selkeä kuva omasta tuen tarpeesta sekä tarjotuista palveluista. Kun palvelutarpeen arvioinnissa todetaan, että lapsi tarvitsee lastensuojelun tukitoimia, prosessi jatkuu asiakassuunnitelman tekemisellä. (THL, Lastensuojelun käsikirja; Alatalo et al 2017: 37.)

3.2 Tehostettu perhetyö lastensuojelun avohuollon palveluna

Tehostettua perhetyötä järjestetään Lastensuojelulain 7 luvun 36 §:n mukaisena lastensuojelun avohuollon tukitoimena, ja se on usein erityisen tarpeellinen ja runsaasti käytetty tuen muoto (THL, Lastensuojelun käsikirja; Mauno 2018: 66). Toisin kuin sosiaalihuoltolain mukainen perhetyö, tehostettu perhetyö ei enää ole luonteeltaan ehkäisevää. Työ kohdistuu perheisiin, joissa on usein merkittäviä päihde- ja mielenterveysongelmia, tai ongelmat ovat muilla tavoin monimutkaisia (THL, Lastensuojelun käsikirja).

Tehostetun perhetyön työkäytäntö perustuu Lastensuojelulain 30 §:n mukaiseen asiakassuunnitelmaan (LsL 2007/417: § 30). Tehostetulle perhetyölle on ominaista, että perhetapaamisia on tiiviisti. Tapaamistiheys on yleensä 1–3 kertaa viikossa, mutta tarvittaessa yhteyttä perheeseen pidetään jopa päivittäin (THL, Lastensuojelun käsikirja). Perhetyön kohteena ovat perheen alle 18-vuotiaat lapset ja vanhemmat, eli konkreettiset toimijat, jotka muodostavat perheen (Myllärniemi 2007: 6).

Tehostettu perhetyö on sisällöltään ja tehtäviltään monipuolista, ja se voi toteutua lastensuojelun asiakkuusprosessin kaikissa vaiheissa. Perhetyö voi toimia tutkivana ja arvioivana tekijänä palvelutarpeen tarkentamisen vaiheessa. Se voi tarjota tukea ja ohjausta perheen arkisiin toimintoihin ja vanhemmuuteen, mutta myös kuntouttavaa toimintaa perheen pitkäaikaisen kriisin helpottamiseksi. (Heino 2008: 44–46.) Perimmäisenä tavoitteena tehostetulle perhetyölle on ehkäistä lapsen kodin ulkopuolelle sijoittaminen tukemalla perheen itsenäistä selviytymistä (Myllärniemi 2007: 6–7; Pölkki & al 2016:502). Tällöin perhetyössä korostuu muutoksen tavoittelu. Muutokseen pyrkivässä työssä tuetaan usein perheenjäsenten välisen vuorovaikutuksen parantamista, vanhemman ja lapsen voimavarojen ja osallisuuden vahvistamista sekä ylipäätään hyvää vanhemmuutta (mm. Alatalo & al 2017: 73). Tehostettu perhetyö voi olla kuitenkin myös kannattelevaa tukea, kun perhe odottaa esimerkiksi lapsen psykiatriin palveluihin pääsyä. (Heino 2008: 46, 49.)

Tehostettu perhetyö on luonteeltaan vaativaa kohtaamistyötä, jossa sosiaaliohjaaja työskentelee paitsi persoonallaan, myös erilaisten työvälineiden ja menetelmien kautta (Kaikko & Friis 2013:108). Yksi keskeisimpiä työtapoja on tavoitteellinen ohjaustyöskentely, jonka onnistumisen kannalta tärkeää on työntekijän kyky pysyä avoimena ja asiakkaan näkemyksiä ja tarpeita kuuntelevana (Alatalo et al 2017: 41–45). Ohjauksen kautta tuetaan esimerkiksi lapsen tarpeita esiin nostavaa ja sanoittavaa vanhemmuutta

ja arjen sujuvuutta, tai tehdään palveluohjausta. Tärkeää on myös lapsen ja vanhempien välisen vuorovaikutuksen tukeminen sekä yhteistoiminnallinen työskentely ammattilaisten ja asiakasperheen välillä (Alatalo et al 2017: 46). Yhteistyösuhteen rakentamista, asiakkaan kuulluksi tulemisesta ja hyvää kohtaamista voidaan tukea erilaisten menetelmien, kuten toiminnallisten korttisarjojen tai lomakkeiden avulla (Alatalo et al 2017: 45). Menetelmien tehtävänä on myös selkeyttää tilannetta ja toimia keskustelun apuvälineenä tai muutoksen vauhdittajana (Kaikko & Friis 2009: 111). Bardy ja Heino (2013) nostavat osallistavat ja vahvuuksia korostavat työtavat kannattaviksi lastensuojelun asiakkaiden kanssa. (Bardy & Heino 2013: 18–20.)

Tehostettu perhetyö kajoaa aina perheen yksityisyyteen ja pitää sisällään kontrollin elementtejä (Myllärniemi 2007: 82; Lastensuojelun käsikirja). Perhetyöntekijät astuvat konkreettisesti henkilökohtaiselle alueelle, perheiden kotiin (mm. Mauno 2018: 66), ja vaikka tavoitteena on tarjota tukea ja auttaa, asiakassuhteeseen saattaa vaikuttaa tieto kontrollista ja perhetyöntekijöiden raportointivastuusta sosiaaliviranomaisille. Tämä tekee työstä toisinaan ristiriitaista, tunnepitoista ja jännitteistä (Bardy 2009: 74; Pölkki & al 2016: 502).

Luottamukseen perustuva hyvä työskentelysuhde voi hälventää hierarkkisesti latautuneita valtapositiioita, jotka voivat olla yhteistyön esteenä (McCreadie 2020: 4; Civil 2018: 110–111). Pölkki ja kumppanit (2016) kertovat Iso-Britanniassa havaitun, että tehostetulla perhetyöllä voidaan olettaa olevan myönteisiä vaikutuksia valtaosassa perheistä erityisesti, jos työskentely perustuu hyvälle yhteistyösuhteelle, ja työskentelytavat ovat joustavia (Pölkki & al 2016: 505). Onnistuneen suhteen myötä on helpompaa motivoida ja sitouttaa perhettä työskentelyyn, mikä on olennaisen tärkeää työn vaikuttavuudelle (Alatalo, Lappi & Petrelius 2017: 21).

3.3 Tehostetun perhetyön asiakkaat ja työntekijät

Vuonna 2019 tehostettuun perhetyöhön osallistui 1,8 % kaikista Suomen lapsiperheistä, mikä tarkoittaa noin 10 000 perhettä (THL, Sotkanet; Tilastokeskus). Heino (2007) mukaan joka toisen lastensuojelun asiakkaaksi tulevan lapsen taustalla oli toimeentulotuen asiakkuus – toisin sanoen lapset asuivat usein köyhissä perheissä (Heino 2007: 65). Perheiden kokemia haasteita olivat joko pulmat vanhemmuudessa tai lapsen tai nuoren oireilussa. Keskeisimpiä vanhempain ja vanhemmuuteen liittyviä asioita lastensuojelutilanteiden taustalla olivat vanhempien jaksamattomuus tai

uupumus, perheristiriidat, vanhempien riittämätön vanhemmuus, vanhempien avuttomuus, osaamattomuus, mielenterveysongelmat ja päihteiden väärinkäyttö (Pölkki et al 2016: 504). Lapsiin ja nuoriin liittyviä haasteita ovat ristiriidat vanhemman kanssa, kouluun liittyvät vaikeudet, lapsen tai nuoren huono psyykinen terveys, sairaus, vammaisuus tai kehitysviivästymät tai rajattomuus, hallitsevuus ja väsyneisyys. (Heino 2007: 66.)

Perheissä on siten monenlaisia arjen hallinnan ja vuorovaikutuksen vaikeuksia, joihin perhetyöllä pyritään vaikuttamaan tehostetusti ja intensiivisesti. (Myllärniemi 2007: 82.) Toisinaan tehostetun perhetyön asiakkaille on kasautunut useita samanaikaisia ongelmia, jolloin perhetyöntekijät joutuvat miettimään lapsen edun mukaisia ratkaisuja hyvin monelta eri kannalta. Lastensuojelussa työskentelevien ammattilaisten onkin tunnettava lait ja säädökset hyvin, kyettävä puntaroimaan lapsen etua haastavissa tilanteissa, hallittava tietoa hyvin erilaisista palveluista ja kyettävä päivittämään osaamistaan jatkuvasti. (Malja, Puustinen-Korhonen, Petrelius & Eriksson 2019: 29.)

Tehostetussa perhetyössä vastuu asiakassuunnitelman laatimisesta ja palveluiden seurannasta on sosiaalityöntekijällä, mutta varsinaisen perhetyön konkretian kotikäyneillä toteuttavat sosiaaliohjaajat. Sosiaaliohjaajilla saattaa edelleen olla monenlaisia koulutustaustoja, mutta yhä useammin koulutus pohja on ammattikorkeakoulutasoinen sosionomin tutkinto. (Alatalo, Lappi & Petrelius 2017: 44.) Sosionomit ovatkin keskeisiä toimijoita lastensuojelussa. Sekä avohuollon perhetyössä että sijaishuollossa heidän tehtäviinsä kuuluu kodin, koulun ja muun arjen toimintojen tukeminen niin, että lapsetkin oppivat niitä tekemään. Perhetyöntekijä voi toimia välittävänä aikuisena, hoivaajana ja auttajana. Hän voi olla lapsille aikuisen malli, joka vastaanottaa lasten monenlaisia tunteita ja asettaa heille rajoja pitäen huolta myös omista rajoistaan. (Bardy 2013: 75; Alatalo et al 2017: 45.)

Lastensuojelun asiakasperheiden ongelmien moniulotteisuus ja sosiaalisen aseman marginaalisuus saattaa johtaa siihen, että asiakkaat stigmatisoituvat eli leimaantuvat helposti, ja pyrkivät ”säilyttämään kasvonsa” tukahduttamalla työskentelytilanteeseen liittyviä tunteitaan (Eronen 2007: 225). Pölkki (2016) toteaaakin perhetyöntekijän sisältöosaamisessa olennaisiksi elementeiksi kyvyn sitouttaa vanhempia, ja kyvyn käyttää aikaa luottamuksellisen suhteen luomiseen kaikkien perheenjäsenten kanssa. Samaan aikaan perhetyöntekijöiden tulisi olla rehellisiä ja avoimia pyrkimystensä suhteen, ja pystyä lapsen turvallisuutta, emotionaalista hyvinvointia ja muita tarpeita koskevien asioiden ja ongelmien puheeksi ottoon (Pölkki et al 2016: 515). Tehostettua perhetyötä

toteutetaan sekä parityönä että yksin (Heino 2008: 52). Pölkkin mukaan kahden perhetyöntekijän läsnäolo helpottaa selviytymistä toisinaan stressaavissa tilanteissa, ja auttaa refleктоimaan perheiden moniulotteisia tilanteita. Tämä varmistaa, että tehostettu perhetyö on lapsen edun mukaista ja oikein mitoitettua. (Pölkki et al 2016: 515.)

3.4 Systeeminen lastensuojelu ja suhdeperustaisuus kehityssuuntina

Lastensuojelun perhetyö ja -kuntoutus ovat yhtenä viidestä lastensuojelun kehittämistyön sisältöalueesta vuonna 2016 käynnistyneessä mittavassa valtakunnallisessa lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelmassa (LAPE). LAPE-ohjelma korostaa lastensuojelun asiakastyön systeemistä luonnetta, jossa perhe ja lapsi nähdään osana monimutkaista palveluiden ja ihmissuhteiden systeemiä. (Petrelius & Eriksson 2018: 3–5.) Hankkeessa kehitetty lastensuojelun systeeminen toimintamalli perustuu monitoimijaiseen rakenteeseen, systeemiseen ajatteluun ja suhdeperustaiseen työskentelyyn (Civil 2018: 97).

Mauno (2018) toteaa, että lastensuojelun asiakkaat kokevat työntekijöiden ja perheen välisen luottamuksellisen suhteen olevan tärkeää perhetyön onnistumisen kannalta. Kun perhetyöntekijä tuntee perheen kokonaistilanteen hyvin ja on lapselle tuttu, hän saa paremman ja varmemman käsityksen lapsen hyvinvointiin liittyvistä asioista. Asiakaskehittäjien mukaan on tärkeää, että perhetyöntekijällä on hyvä suhde lapseen, vaikka toisinaan tämän suhteen saavuttaminen vaatii pidemmän ajan, kuin perheen vanhempien kanssa. (Mauno 2018: 69.) Suhdeperustaisella työkäytännöllä on erityisen myönteisiä vaikutuksia monimutkaistuneiden ja haastavien asiakastilanteiden selvittelyyn (Pölkki 2017: 505). Luottamukseen perustuva asiakassuhde vaikuttaa myönteisesti asiakkaiden ja perhetyöntekijöiden yhteistoiminnalliseen prosessiin, jossa asiakas motivoituu kulkemaan itse kohti rakentavampaa ja lapselle turvallisempaa arkea (Civil 2018: 110–111).

Lahtinen ja kumppanit (2018) kertovat systeemisen työskentelyotteen suhdeperustaisuuden tarkoittavan sekä lapselle tärkeitä suhteita, että työntekijän ja asiakkaan suhteen laadun hienovireistä tiedostamista. Perhetyöntekijästä tulee osa perheen monipuolista suhteiden verkoston kokonaisuutta, mikä edellyttää perhetyöntekijältä reflektivista suhtautumista omaan työskentelyynsä. Perhetyöntekijän on hyvä tiedostaa omat asenteensa ja tunteensa suhteessa perheeseen ja reflektoida myös oman toimintansa vaikutusta perheeseen. Perhetyöntekijä pyrkii myös pysymään tietoisena valtapositiosta asiakassuhteessa, ja tukee asiakkaan osallisuutta huomioivaa

yhteistoiminnallisuutta. (Lahtinen, Peltonen, Petrelius, Pynnönen, Raivio, Santanen & Valli 2018: 110–111.)

Systeemisen lastensuojelun myötä myös perheterapeuttiset työskentelytavat saattavat nousta entistä vahvemmin osaksi tehostettua perhetyötä. Perheterapeuttisella orientoitumisella voidaan vaikuttaa myönteiseen asiakassuhteeseen. Keskeistä perheterapeuttisessa orientoitumisessa on dialogisuuteen perustuva, kuunteleva ja kunnioittava kohtaaminen (Civil 2018: 100). Esimerkiksi narratiivinen, omaelämäkerrallinen työskentely voi hyödyttää asiakasta, koska se mahdollistaa uusien identiteettikertomusten syntyminen, ja auttaa ymmärtämään ja katsomaan toisin vaikeita elämäkokemuksia sekä niihin liittyviä vaikeita tunteita. Puhutaan ulkoistamisesta, eksternalisaatiosta, joka tarkoittaa asiakkaan elämäntarinaa liittyvien ongelmien katsomista ikään kuin ulkoa päin. Kun ongelmiin saadaan etäisyyttä, niin asiakkaalle voi mahdollistua uuden, muutosvoimaisen identiteettitarinan kertominen. (Civil 2018: 100–102.)

4 Taide sosiaali- ja terveysaloilla

Tutkimustieto ja ymmärrys taiteen sekä terveyden ja hyvinvoinnin välisistä yhteyksistä on vahvistunut merkittävästi sekä Suomessa että kansainvälisesti viimeisen kahdenkymmenen vuoden sisällä. Vuonna 2019 voimaan tullut laki kuntien kulttuuritoiminnasta (166/2019) huomioi entistä paremmin taiteen ja kulttuurin merkityksen kuntalaisten hyvinvoinnille, ja velvoittaa kuntia edistämään myös taiteen ja kulttuurin yhdenvertaista saatavuutta ja monipuolista käyttöä (Houni, Turpeinen & Vuolasto 2020: 20). Taiteen hyvinvointivaikutuksia koskevia suosituksia onkin otettu entistä vahvemmin huomioon kansallisen päätöksenteon tasolla. (Laitinen, Jakonen, Lahtinen & Lilja-Viherlampi 2020: 2–4.) Taide ja kulttuuri näkyy osana sosiaali- ja terveyspalveluiden kehittämisohjelmia sekä poikkihallinnollisia terveydenedistämisen ohjelmia, sekä lisääntyvissä määrin kuntien hyvinvointikertomuksissa (mm. Lilja-Viherlampi & Rosenlöf 2019: 32; thl.fi / kulttuuri hyvinvointikertomuksissa).

2010-luvulta alkaen taiteen ja hyvinvoinnin yhteyksiä koskevassa keskustelussa on yleistynyt käsite kulttuurihyvinvointi. Kulttuurihyvinvointi tarkoittaa ihmisen yksilöllistä tai yhteisöllisesti jaettua kokemusta siitä, että kulttuuri ja taide lisäävät hyvinvointia tai ovat yhteydessä terveyteen ja hyvinvointiin (Houni et al 2020: 17). Keskeistä kulttuurihyvinvoinnille on jokaisen oma, yksilöllinen suhde taiteeseen ja kulttuuriin osana arkista, hyvää elämää. Taidetta ja kulttuuria voidaan kokea eri tavoin, kuten kotona toteutuvana lukemisena ja musiikin kuunteluna, harrastuksissa, tapahtumiin ja esityksiin

osallistumisena, tai julkisissa tiloissa kohdattujen taideteosten kautta. Kulttuurihyvinvoinnin teoria näkee kaikkien näiden kohtaamisen rakentavan yksilöllistä suhdetta taiteeseen ja kulttuuriin. Kulttuurihyvinvointina voidaan pitää niitä yksilöllisesti ja yhteisöllisesti koettuja merkityksiä ja vaikutuksia, joita taiteen tekemiseen tai kokemiseen tuottaa. Näitä merkityksiä ja vaikutuksia voidaan havaita ja tutkia myös tieteellisin menetelmin. (Lilja-Viherlampi & Rosenlöf 2019: 20–21.)

Kulttuurihyvinvointitoiminnalla tarkoitetaan erityisesti asiakas- ja tarvelähtöistä toimintaa, jolla tavoitellaan terveyttä ja hyvinvointia taiteellisten tai sivistyksellisten tavoitteiden sijaan. (Kaattari & Suksi 2019: 9–10.) Kulttuurihyvinvointipalveluita on tarjottu kulttuuri- sekä sosiaali- ja terveydenhuollon sektoreiden välisenä yhteistyönä erityisesti vanhustenhuollossa. Taiteen ja kulttuurin palvelut terveyden ja hyvinvoinnin rakenteissa perustuvat kuitenkin edelleen usein projektiluonteiselle toiminnalle, ja alueelliset erot palveluiden saatavuudessa ja toteutuksissa ovat valtakunnallisesti suuria. (Laitinen, Jakonen et al. 2020: 10–14.)

Nykyinen suuntaus, jossa taiteeseen perustuvia käytäntöjä halutaan viedä entistä laajemmin osaksi sosiaali- ja terveystalvueluita, perustuu osin 1990 -luvulta lähtien voimistuneeseen, alun perin taiteen kentän toimijoiden haluun työskennellä dialogisesti ja kollektiivisesti yleisöjensä kanssa erilaisten yhteiskunnallisten haasteiden näkyväksi tekemisen parissa (vrt. Korhonen & Airaksinen 2014: 14-15; Jussilainen 2019), sekä laajaan tutkimusnäyttöön taiteen suotuisista vaikutuksista terveyteen ja hyvinvointiin (ks esim. Laitinen 2017: 39-41). Vuonna 2019 julkaistu WHO:n raportti *What is the role of the arts in improving health and wellbeing? A scoping review* (Fancourt & Finn 2019) käsitti yli 900 tutkimusjulkaisua ja yli 3000 yksittäistä tutkimusta, ja on siten laajin tähän mennessä tehty kansainvälinen kartoitus taiteen ja kulttuurin terveys- ja hyvinvointivaikutuksista (Taikusydän 2021). Turun ammattikorkeakoulun hallinnoiman soveltavan taiteen asiantuntijapalveluita tarjoavan Taikusydän -yhteyspisteen laatimasta koosteesta käy ilmi, että taidetoiminta voi muun muassa:

- vähentää yksinäisyyttä, edistää sosiaalista sitoutumista, lisätä sosiaalista tukea ja sosiaalista pääomaa. Sosiaalisten tekijöiden puolestaan tiedetään vaikuttavan merkittävästi terveyteen.
- tukea lapsen kehitystä ja parantaa vauvan ja vanhemman välistä suhdetta.
- edistävää kielen oppimista ja kehittymistä jo hyvin varhaisessa ikävaiheessa musiikin avulla. Teatteritoiminnan on havaittu parantavan esikouluikäisten

lasten verbaalista kommunikaatiota. Kouluympäristössä taidetoiminta on vähentänyt käyttäytymisongelmia ja kiusaamista sekä parantanut keskittymiskykyä.

- tavoittaa myös marginalisoituneita tai vaikeasti tavoitettavia kohderyhmiä. Taidetta on hyödynnetty paljon myös terveyden tilaan, kuten mielenterveysongelmiin liittyvien stigmojen käsittelyssä ja vähentämisessä.

(Taikusydän-verkkosivusto 23.8.2021)

WHO:n raportin mukaan taide vaikuttaa monikanavaisesti terveyteen ja hyvinvointiin esimerkiksi aktivoimalla aisteja ja mielikuvitusta, herättämällä tunteita, tarjoamalla kognitiivista stimulaatiota sekä mahdollisuuksia sosiaaliseen vuorovaikutukseen ja fyysiseen toimintaan. Näillä eri elementeillä on myönteisiä vaikutuksia esimerkiksi tunteiden säätelykykyyn, minäpystyvyyteen, yksinäisyyden ja eristyneisyyden vähenemiseen sekä sosiaalisen tuen lisääntymiseen. Käyttäytymiseen liittyviä vaikutuksia ovat muun muassa liikunnan lisääntyminen, terveellisemmät elämäntavat ja erilaisten taitojen kehittyminen. (Taikusydän-verkkosivusto 2021; Houni, Turpeinen & Vuolasto 2020: 40–41; Fancourt & Finn 2019)

Taiteella on havaittu myönteisiä vaikutuksia myös marginalisoitujen ryhmien ja yksilöiden, kuten lastensuojelun asiakkaiden parissa tehdyn sosiaalityön osana. Taiteeseen perustuva työskentely on vahvistanut asiakkaiden itsetuntoa, parantanut vuorovaikutustaitoja ja vahvistanut sosiaalista osallisuutta. (Hatton 2013: 31; Fancourt & Finn 2019: 12, 20.) Taidelähtöinen toiminta vaikuttaisi näin tarjoavan vartenotettavia mahdollisuuksia työskentelyyn lastensuojelun perhetyön asiakkaiden kokemien ongelmien ja tarpeiden parissa (Känkänen 2013: 118).

4.1 Kulttuuriset oikeudet ja taidelähtöisyys

Taiteen monet hyödyt sekä psyykkiselle, fyysiselle että sosiaaliselle hyvinvoinnille eivät kuitenkaan toteudu, elleivät kansalaiset pääse osallistumaan taiteeseen. Taiteeseen osallistumisen esteet voivat liittyä aisteihin, ymmärtämisen vaikeuteen, asenteisiin, psyykkisiin ja fyysisiin tekijöihin, sosiaaliseen tai taloudelliseen huono-osaisuuteen sekä esimerkiksi alueelliseen eriarvoisuuteen (Jussilainen 2019; Taikusydän 2021; Houni et al 2020: 19). Oikeus osallistua taiteeseen perustuu YK:n ihmisoikeuksien julistukseen (1948) sekä Suomen perustuslakiin osana sivistyksellisiä oikeuksia (Houni et al 2020:19). Kulttuuriset oikeudet kirjattiin myös uuteen kuntien kulttuuritoimintaa koskevaan lakiin 2019 (OPM, Kuntien kulttuuritoiminta). Kulttuurisilla oikeuksilla pyritään turvaamaan kaikkien kansalaisten mahdollisuus osallistua taiteeseen kaikenlaisissa

elämäntilanteissa (Houni et al 2020: 19). Kulttuuristen oikeuksien käsite liittyy arvopohjaltaan sosiaalipedagogisessa viitekehyksessä määriteltyyn kulttuuriseen demokratiiaan. Kulttuurisen demokratian lähtökohtana on Nivalan ja Ryytäsen (2019) mukaan käsitys kaikkien ihmisten luovuudesta ja toimijuudesta, mahdollisuudesta ryhtyä yhteiseen tekemiseen musiikin, teatterin, kuvallisen ilmaisun, kädentaitojen, tanssin tai muun ilmaisullisen tekemisen keinoin (Nivala & Ryytänen 2019: 214–215). Kulttuurihyvinvointitoiminta kuuluu näin perusteltuna myös osaksi palveluita, joissa pyritään tasoitamaan sosiaalista eriarvoisuutta, kuten lastensuojelun perhetyötä.

Taiteeseen perustuva toiminta sosiaali- ja terveysaloilla toteutuu usein taiteilijoiden työnä, erilaisten esitysten, työpajojen ja osallistavien prosessien kautta. Toisinaan taiteilijoiden työ vaikuttaa myös sosiaalialan työyhteisöihin, tuottaen uusia luovia ideoita työn toteutukseen (ks esim. Houni et al 2020: 79, 89). Taide voi ja saa tulla tulkituksi välineenä tai menetelmänä, vaikka sen olemassaolo tunnustetaan samaan aikaan myös itseisarvoisena (mm. Lehikoinen & Vanhanen 2017: 9; Korhonen 2014: 16). Kun taiteen avulla pyritään tavoitteellisesti kohentamaan hyvinvointia ja osallisuutta, tai etsimään uusia näkökulmia vaikeasti lähestyttäviin asioihin tai ilmiöihin, puhutaan taidelähtöisyydestä (Känkänen 2013: 75; Hallas & Sihvola 2018: 11). Tuhkunen (2019) kirjoittaa, että ”taidelähtöinen” viittaa käsitteenä enemmänkin taiteen käyttämiseen välineenä, kuin taiteen itseisarvoon tai taideteokseen. Tiedyt tunnusmerkit voidaan liittää kaikkeen taidelähtöiseen toimintaan, kuten työskentelyyn kuvataiteen, musiikin, draaman, tanssin tai kirjoittamisen kautta, tai muiden inhimillisen luovuuden kautta syntyviin tuotoksiin (Tuhkunen 2019: 17).

Taidelähtöisyyttä lähellä olevia tai toisinaan jopa päällekkäisiä käsitteitä ovat esimerkiksi taideperustaisuus, taiteen soveltava käyttö, yhteisöllinen taidetoiminta, yhteisötaide, osallistava taide, sosiaalinen taide tai taiteelliset interventiot (Korhonen 2014: 13–14; Jussilainen 2019). Yhteistä näille kaikille on prosessin, eli itse tekemisen merkityksen korostuminen taiteellisen lopputuloksen sijaan, sekä eri ammatti- ja toiminta-alojen mahdollisuudet hyötyä taiteeseen perustuvasta toiminnasta ja viedä niitä ihmisten luovuutta, terveyttä ja hyvinvointia vahvistavaan käyttöön erilaisiin toimintaympäristöihin (mm. Korhonen 2014: 15; Huhtinen-Hildén & Karjalainen 2019: 15; Jussilainen 2019).

Taiteelle ei kuitenkaan voida asettaa yksiselitteisesti ratkaisijan tehtävää uusissa toimintaympäristöissä. Joidenkin tutkimusten mukaan hyvinvointia tuottaa erityisesti sellainen taide, jota ei ole alun alkaen suunniteltu hyvinvointivaikutusten aikaansaamiseksi. Tämä tarkoittaa taidetta, mikä on tehty taiteellisen ilmaisun, vapauden ja luovuuden nimissä, taiteilijoiden työnä. (Aholainen, Jäntti, Tammela & Tanskanen 2021.)

4.2 Taidetta lastensuojelussa – mahdollisuuksia ja haasteita

Taidelähtöisten toimintojen viemistä lastensuojelun avohuoltoon voidaan siis perustella muun muassa kulttuuristen oikeuksien toteutumisella sekä erilaisilla sosiaalista ja psyykkistä hyvinvointia koskevilla vaikutuksilla. Taidetta onkin toteutettu lastensuojelun ympäristössä 1990-luvulta lähtien, usein osana sijaishuoltoa (Känkänen 2013: 28). Lastensuojelun käsikirja nostaa taidelähtöiset menetelmät myös osaksi lapsi- ja perhekohtaisia lastensuojelun avohuollon palveluita (THL, Lastensuojelun käsikirja). Lastensuojelussa on hyödynnetty paljon erilaisissa projekteissa ja järjestötyössä kehitettyjä korttisarjoja ja pelimenetelmiä, jotka kuuluvat perustaltaan luovien ja toiminnallisten menetelmien valikkoon (ks. mm. Socca.fi / lastensuojelun työkalupakki). Taidelähtöisten menetelmien käytöstä osana tehostetun perhetyön sosiaaliohjaajien työskentelyä on niukasti suomalaista tutkimusta. Taide ja luovat menetelmät saattavat jäädä yksittäisten, näistä menetelmistä erityisen innostuneiden työntekijöiden varaan. Menetelmien monipuolinen käyttö tehostetussa perhetyössä saattaakin näin ollen jäädä vähäiseksi (vrt. Känkänen 2013: 113–114).

Taidemenetelmien käyttöä erityisesti koulu- ja nuorisokodeissa tutkineen Päivi Känkänen (2013) mukaan toiminnalliseen ja taiteelliseen työskentelyyn perustuvat menetelmät ovat monipuolistaneet lastensuojelun toimintakäytäntöjä ja tarjonneet uusia kehittämismahdollisuuksia. Känkänen toteaa, että taide tarjoaa vaikeista asioista puhumiselle metaforisen suojan ja symbolista etäisyyttä, mikä mahdollistaa turvallisen tilan ja ilmaisun sellaisille asioille, joille ei aiemmin ole löytynyt sanoja. Tämä mahdollistaa traumaattistenkin asioiden käsittelyn, ja taiteen kautta saatu kokemus voi muodostua sekä asiakkaalle että työntekijälle merkitykselliseksi. (Känkänen 2013: 29, 99.) Känkänen huomauttaa, että taideilmaisulla ei kuitenkaan pyritä eroon elämän vaikeista kokemuksista ja muistoista, vaan niille annetaan mahdollisuus tulla näkyviksi ja kuulluiksi turvallisesti (Känkänen 2013: 105). Känkänen havainnot ovat samansuuntaisia luvussa 3.3 mainitun perheterapeuttisen, narratiivisen työskentelyn ja eksternalisaation käsitteen kanssa (vrt. Civil 2018: 100–102). Monista käytännön toteutusta vaikeuttavista tekijöistä huolimatta taidelähtöisellä toiminnalla onkin kaikki mahdollisuudet kehittyä merkittäväksi osaksi lastensuojelutyötä (Känkänen 2013: 113).

Lastensuojelussa taidetoiminta on käytännössä usein toteutettu yhteistyössä taiteen kentän toimijoiden kanssa. Luova työskentely, kuten räppi- ja draamatyöpajat, ovat toteutuneet taiteen ammattilaisten ohjauksessa (Vrt. Känkänen 2013: 82–84). Esimerkinä onnistuneesta taidelähtöisestä toiminnasta tehostetun perhetyön viitekehyksessä

on sosiaalinen sirkus, jota on toteutettu muun muassa Vaikuttava sirkus -hankkeessa vuosina 2011–2014 (Kakko 2013: 3). Hankkeen tutkimusjulkaisu kertoo, että tehostetun perhetyön ja perhekuntoutuskeskuksen ohjaajien kokemuksissa sirkus tuotti paljon iloa lasten ja vanhempien arkeen. Se tarjosi lastensuojelun piirissä olleille vanhemmille ja lapsille hauskaa yhteistä tekemistä, joka puolestaan kehitti perheensisäistä hyvää vuorovaikutusta. Työntekijöille sosiaalisen sirkuksen työpajat tarjosivat hengähdystauon sekä ideoita omaan työhön ja sen kehittämiseen. Sirkustoiminta myös muutti vanhempien suhtautumista lastensuojelutyöntekijöihin, ja lisäsi vapaamuotoista keskustelua. Työhön perheiden kanssa tuli sirkuksen myötä lisää inhimillisyyttä. Vaikeista asioista pystyttiin puhumaan suoraan, mutta pehmeämmällä tavalla. Sirkustoiminta myös lisäsi luottamusta ammattilaisten ja perheiden välillä. (Kekäläinen & Kakko 2013: 32–34.)

Nämä tulokset ja havainnot taidelähtöisestä työskentelystä tuntuvat tärkeiltä, kun niitä verrataan tietoon suhdeperustaisen, luottamukseen perustuvan työskentelyn merkityksestä lastensuojelun tehostetun perhetyön vaikuttavuudelle (Vrt. Civil 2018: 97; Mauno 2019: 69; Pölkki 2016: 505). Krappala ja Pääjoki (2003) kuitenkin muistuttavat, että taide ei avoimen luonteensa vuoksi sopeudu helposti vakiintuneisiin käytäntöihin. Taiteellinen toiminta voi paljastaa erilaisia epäkohtia ja aiheuttaa hämmennystä, mikä synnyttää helposti kritiikkiä taidetta kohtaan. Taide on myös käytäntönä epävarma, ja voi toisinaan myös syrjäyttää fokuksen pois siitä, mitä olisi tärkeää käsitellä. (Krappala & Pääjoki 2003: 11, 13; Känkänen 2013: 106.)

Yhtenä näkökulmana taidelähtöisyyteen osana lastensuojelua on laatu. Osana lakisääteistä lastensuojelupalvelua tarjottavan taiteen täytyy olla laadukasta ja sosiaalialan eettiset periaatteet täyttävää (mm. ETENE 2011). Laadukas taidetyöskentely tarkoittaa muun muassa taidealan sisältöjen, työskentelytapojen ja estetiikan tuntemusta, ja toteutuu parhaiten taiteilijakoulutuksen ja mahdollisesti pedagogisen koulutuksen saaneen taiteilijan ohjauksessa (Houni et al 2020: 88; Seppänen, Behm & Taipale 2018: 9). Sosiaali- ja terveystieteissä tarjottavan taiteen eettisiä periaatteita tai laatukriteereitä ei kuitenkaan ole toistaiseksi määritelty. Työhön värvätyiltä taiteilijoilta saattaa puuttua tärkeää tietoa asiakkaiden elämäntilanteista, lastensuojelun työkäytännöistä kuten asiakassuunnitelman tavoitteista, ja esimerkiksi eettisistä toimintaperiaatteista, mikä voi luoda riskejä laadun toteutumiseen ja turvallisuudelle. Toisaalta juuri tämä taiteilijan ”ulkopuolisuus” voi tuottaa palveluun tuoreita näkökulmia ja ennakkoluulotonta kohtaamista, mitä lastensuojelukin kaipaa. (vrt. Seppänen, Behm & Taipale 2018: 7).

Laadun kannalta hyväksi käytännöksi on osoittautunut työparityöskentely taiteilijan ja sosiaalialan ammattilaisen välillä, jolloin vastuita voi jakaa luontevammin. Taiteilija vastaa taidemenetelmien ohjauksesta ja sosiaaliohjaaja huolehtii toiminnan toteutumisesta asiakassuunnitelmaan merkittyjen tavoitteiden mukaisesti, sekä lainmukaisesta laadusta ja eettisyydestä (ks esim. Houni et al 2020: 95; Seppänen et al 2018: 6–7). Taiteilijoiden palkkaamisesta työpareiksi spesifisti lastensuojelun perhetyöhön ei kuitenkaan löydy mainintoja tutkimuskirjallisuudesta. Taiteilija-sosiaaliohjaaja -työparimallin yleistymisen tehostetussa perhetyössä saattaakin vaatia rakenteellisia uudistuksia, ja ensiaskel siihen voi olla taidelähtöisyyttä koskevan ymmärryksen lisääntyminen erilaisen sosiaalityöntekijöille ja sosiaaliohjaajille suunnattujen täydennyskoulutusten sekä tutkimustiedon kautta (vrt. Känkänen 2013: 114). Taidelähtöiset menetelmät tarjoavat merkittäviä mahdollisuuksia yksilölliselle kohtaamiselle ja suhdeperustaiselle työskentelylle, mutta niiden juurtuminen osaksi lastensuojelun ammattilaisten työkalupakkia edellyttää kuitenkin entistä monitoimijaisempia rakenteita yhteiskunnallisella tasolla, sekä tietynlaista toimintakulttuurin muutosta lastensuojelun työyhteisöissä. Muutoksessa olisi tärkeää nähdä esimerkiksi työntekijöiden leikkisyys ja luovuus voimavarana. Tämä edellyttäisi koko työyhteisön ja johdon sitoutumista uusille menetelmille myönteisen ilmapiirin luomiseen. (Ks esim. Känkänen 2013: 106, 114–116).

5 Sosiaalipedagoginen lähestymistapa kehittämistehtävään

Opinnäytteen kehittämistehtävän kannalta oli tärkeää pohtia näkökulmaa, joka helpotaisi taidelähtöisyyden ja lastensuojelun välisiä erilaisia haasteita ja hankauspintoja, kuten erilaisten toimintakulttuurien vahvaa törmäystä (ks. Känkänen 2013: 116). Yksi tällainen tarjoutuu sosiaalipedagogiikan kautta. Sosiaalipedagogiikka on tieteenala, joka yhdistää yhteiskuntatieteitä ja kasvatustieteitä (Nivala & Ryyänen 2019: 16). Sosiaalinen tarkoittaa sosiaalipedagogisessa ajattelussa ymmärrystä inhimillisen toiminnan syvästi sosiaalisesta luonteesta, kuten ihmisen tarpeesta vuorovaikutukseen, yhteisöön kuulumiseen ja yhteisöllisyyteen. Pedagogiikan kautta sosiaalipedagogiikka mahdollistaa kasvun sekä yksilöllisellä että yhteisöllisellä tasolla, ja auttaa tasaamaan eriarvoisuutta yksilöiden ja yhteisöjen osallisuutta, toimijuutta ja luovuutta vahvistavan sivistyksen ja toiminnan keinoin (Nivala & Ryyänen 2019: 16–22). Sosiaalipedagogiikassa osallisuus käsitetään suhteena, jossa yksilöllä on mahdollisuus vaikuttaa asioihinsa ja tulla kuulluksi, kun päätetään yhteisistä asioista (Nivala & Ryyänen 2019: 138).

Sosiaalipedagogiikka on monitulkintaista, mutta käytännönläheistä. Nivala ja Ryyänen määrittelevät sosiaalipedagogiselle työskentelyotteelle kuusi eri ominaispiirrettä. Nämä ominaispiirteet ovat

- dialoginen kohtaaminen
- asiakkaan toimijuuden ja oman osallistumisen tukeminen
- yhteisöllisyys
- toiminnallisuus ja luovuus
- teorian ja käytännön läheinen suhde
- yksilön, yhteisön ja yhteiskunnan yhteen kietoutuneisuus

(Nivala & Ryyänen 2019: 190–224.)

Sosiaalipedagoginen toimija omaksuu nämä ominaispiirteet osaksi arvoperustaansa, jossa tärkeintä on toisen ihmisen ihmisarvon ja ainutlaatuisuuden kunnioittaminen. Työskentely- ja kehittämisoitteena sosiaalipedagogiikka on siten läpeensä arvoperustaista. Näistä arvoista käsin sosiaalipedagoginen toimija suuntautuu ehkäisemään, lievittämään ja korjaamaan sosiaalista huono-osaisuutta ja eriarvoisuutta, kasvatuksellisin keinoin. (Nivala & Ryyänen 2019: 185–186.)

Nivala ja Ryyänen (2019) huomauttavat, että sosiaalityön alueista lastensuojelu on merkittävä sosiaalipedagogisen työn konteksti, ja että sosiaalipedagogisella työskentelyotteella voidaan monin tavoin tukea myös tehostetun perhetyön tavoitteita kuten lapsen kasvua ja kehitystä sekä riittävän hyvää vanhemmuutta (Nivala & Ryyänen 2019: 288). Sosiaalipedagoginen työote tarjoaa asiakkaalle mahdollisuuden pysähtyä oman elämänsä äärelle: pohtia arvojaan, käsityksiään ja toimintatapojaan, ja löytää omaksi itsekseen tulemisen prosessista ja subjektiudesta käsin kumpuava muutosvoima (Nivala & Ryyänen 2019: 97–98, 185–187).

5.1 Dialogisuus suhteen rakentumisen edellytyksenä

Dialogisuus on sosiaalipedagogisen työotteen ensimmäinen ominaispiirre (Nivala & Ryyänen 2019: 191). Nivala ja Ryyänen (2019) toteavat dialogisuuden olevan kohtaamisen periaate, jossa ollaan avoimia uuden omaksumiselle tasavertaisessa suhteessa toisen kanssa. Dialogiin asettumalla ollaan kiinnostuneita toisten todellisuuksista, ja kehitetään ymmärrystä sekä maailman ilmiöistä, toisista ja omasta itsestä (Nivala & Ryyänen 2019: 192). Lehikoinen ja Pässilä (2016) kuvaavat dialogisuutta toisen kohtaamiseksi, toisesta tietoiseksi tulemiseksi, toisen kokemuksesta vaikuttavaksi ja siihen vastaamiseen pyrkiväksi vuorovaikutukseksi (Lehikoinen & Pässilä 2016: 7).

Dialogi on myös kriittisen pedagogiikan kehittäjän Paulo Freiren keskeinen käsite. Freirelle dialogi tarkoittaa vuorovaikutusta, jota rikastaa rakkaus, nöyryys, usko, toivo ja luottamus (Freire 2005: 97-99; Nivala & Ryyänen 2019, 113). Ilman luottamusta ei Freiren mukaan voi toteuttaa dialogia, reflektiota tai kommunikaatiota (Freire, 2005, 70).

Seikkula ja Arnkil (2011) määrittävät dialogin keskinäisen ymmärryksen kehittelyksi arvostavassa vuoropuhelussa. He tuovat dialogiseen asiakastyöhön liittyen keskeiseksi asiakkaan äänen ja tiedon kuulemisen myötä syntyvät rajanylitykset ammattilaisten, asiakkaiden ja heidän verkostojensa välillä. Näiden rajanylitysten kautta voi syntyä parhaimmillaan jaettua asiantuntemusta, joka ylittää yksittäisten toimijoiden mahdollisuudet. (Seikkula & Arnkil 2011: 12–14.) Dialogisuus liittyy Seikkulan ja Arnkilin käsityksissä enemmän asenteeseen ja ihmiskäsitykseen, kuin työskentelytekniikoihin – mutta myös menetelmillä voidaan vaikuttaa ammattilaisen ja asiakkaan välisen dialogisuuden syntyyn. Esimerkiksi käyttäytymisen tulkintojen sijaan työntekijä voi toistaa sanasta saan sen, mitä asiakas sanoi, tai vahvistaa asiakkaan itsemääräämisoikeutta ja subjektiivutta kysyen, mistä olisi tärkeää puhua. (Seikkula & Arnkil 2011: 19, 56.)

5.2 Luovuuden tasa-arvo ja common third

Sosiaalipedagogiselle työskentelyotteelle on keskeistä tunnistaa ja vahvistaa ihmiselle luontaista luovuutta (Hatton 2013: 30; Nivala & Ryyänen 2019: 209). Sosiaalipedagogisena käsitteenä luovuus liittyy muun muassa kuvittelukykyyn ja empatiaan, joiden nähdään olevan keskeisen tärkeää dialogiselle suhteelle (Nivala & Ryyänen 2019: 192). Erityisesti leikki ja leikillisuus kasvatuksellisessa suhteessa edistävät luovuutta ja asioiden toisin näkemistä (Nivala & Ryyänen 2019: 195). Huhtinen-Hildénin ja Isolan (2019) mukaan luova toiminta tai esimerkiksi taidekokemuksesta keskusteleminen helpottavat myös omien tunteiden käsittelyä, lisäävät uskoa tulevaan ja edistävät kuntoutumista. Heidän mukaansa luova toiminta, kuten musiikki, kuvallinen ilmaisu, kirjoittaminen, liike, tanssi ja draama laajentavat osallisuuden ja hyvinvoinnin tilaa, ja antavat uudenlaisia mahdollisuuksia sekä itseilmaisuun että yhdessä toimimiseen. (Huhtinen-Hildén & Karjalainen 2019: 13–14).

Sosiaalipedagogiikkaa Iso-Britanniassa tutkinut Hatton (2020) vaatii, että sosiaalipedagogiikassa luovuuden käsite tulisi uudelleenarvioida, eikä kiinnittyä luovuuteen pelkästään välineellisinä innovatiivisina ratkaisuin, joilla pyritään tuomaan kokemuksia asiakkaalle suhteessa heidän ongelmiinsa. Luovuus tarjoaa Hattonin käsityksen mukaan sosiaalipedagogiselle asiakastyölle tilan itsetuntemuksen, itseluottamuksen ja

itsetietoisuuden kehittämiseen. (Hatton 2020: 3–4.) Hatton viittaa Vygotskyyn, jonka mukaan luovuuden kautta työskentely kiinnittyy (asiakkaan) tulevaisuuteen ja muutosvoimaisiin mahdollisuuksiin sen sijaan, että käsitys itsestä perustuisi oman henkilökohtaisen historian toistamiseen, joka asiakkaan kokemuksessa saattaa liittyä sorretun osaan ja epäonnistumiseen (Hatton 2013: 30–31).

Luovuus liittyy keskeisesti sosiaalipedagogiikassa kohtaamiseen ja yhteistoiminnallisuuteen, joihin kytkeytyy erityisesti brittiläisessä sosiaalipedagogisessa perinteessä käsite *common third* (yhteinen kolmas, käänös ks. Nivala & Ryyänen 2019: 210). *Common third*:llä tarkoitetaan tilannetta, jossa jokin yhteinen tekeminen muodostaa ammattilaisen ja asiakkaan väliseen suhteeseen tason, jolla he toimivat yhdessä sen sijaan, että asiakas olisi toiminnan kohde (Nivala & Ryyänen 2019: 210). Lähtökohtana on sen hyväksyminen, että kaikkien ihmisten ihmisarvo on kyseenalaistamaton (mm. McCreadie 2020: 6). Hattonin mukaan (2020) *common third*issä on kyse ammattilaisen ja asiakkaan välisen valta-asetelman purkautumisesta. Yksisuuntaisten ammattilaisesta asiakkaaseen kohdistuvien interventioiden sijaan luovan ”yhteisen kolmannen” kautta syntyy yhteiskehittämistä ja yhteistoiminnallisuutta (Hatton 2013: 13; Hatton 2020:3). Yhteistoiminnallisuus on myös LAPE-ohjelmassa tunnistettu tärkeänä osallisuuden ja suhdeperustaisuuden elementtinä (ks. esim. Civil 2018: 110).

Common third liittyy siten käsitteenä osallisuuden kokemukseen, tasa-arvoon ja toimijuuteen. Päivi Känkänen (2013) kuvaa hyvin samankaltaista tilaa käsitteellä ”kontrollista vapaa mahdollisuuksien tila”, jonka taidelähtöinen toiminta voi parhaimmillaan synnyttää (Känkänen 2013: 102). Känkänen mukaan taiteen parissa toimiminen voi tuoda työntekijän ja lapsen väliseen työskentelyyn erityistä osallisuutta tukevaa tasa-arvoisuutta ja yhdessä luotua ymmärrystä taiteellisen leikin ja seikkailun maailmoissa (Känkänen 2013: 99). Känkänen jatkaa, että erityisesti lastensuojelun piirissä oleville lapsille ja nuorille tällainen kontrollista vapaa tila on tärkeää, koska lastensuojelun toimet voivat lasta suojatessaan myös paradoksaalisesti rajoittaa itseilmaisua ja oman tilanteen näkyväksi tekemistä. Taiteella on tarjottavana rajojen ja kontrollin sijaan uusia mahdollisuuksia itseilmaisulle ja kunnioittavalle kohtaamiselle ammattilaisten ja lasten välillä. (Känkänen 2019: 103–104.) Sosiaalipedagogisesti tulkittuna, taiteen ja luovan toiminnan kautta syntyvä *common third* mahdollistaa kohtaamisen, joka vahvistaa luottamuksellista suhdetta ja kokemusta merkityksellisyydestä ja osallisuudesta (Nivala & Ryyänen 2019: 215–216).

Nivala ja Ryyänen (2019) toteavatkin, että taidemenetelmät soveltuvat sosiaalipedagogisesti asennoituneeseen, dialogiseen asiakastyöhön hyvin, kun tavoitteena on

ihmisen kokonaisvaltainen kohtaaminen ja osallisuuden vahvistuminen (Nivala & Ryy­nänen 2019: 211). Sosiaalipedagogiseen ohjaustyöhön voi luontevasti sisällyttää ke­hollisuutta, musiikkia, kuvataiteellisia menetelmiä ja erilaisia mielikuvittelua ruokkivia harjoitteita, joista sekä ammattilainen että asiakas voivat yhtä lailla nauttia ja oppia. Tämä on hyvä lähtökohta luottamuksellisudelle ja yhteenkuuluvudelle, vaikka am­mattilaisen täytyy luonnollisesti pystyä säilyttämään mielessään myös ohjaukselliset ta­voitteet. (Nivala & Ryy­nänen 2019: 210–211).

6 Opinnäytetyön tavoitteet ja menetelmät

Tämä opinnäytetyö on toiminnallinen ja monimuotoinen kehittämistyö, joka ei sisällä perinteisesti tulkituin tavoin laadullisia tai määrällisiä tutkimuksellisia tavoitteita. Toimin­nallinen opinnäyte tavoittelee toiminnan ohjeistamista, opastamista tai toiminnan järjes­tamistä, ja on usein työelämälähtöinen (Vilkkä & Airaksinen 2003: 9–10). Tutkimusme­netelmiä käytetään väljemmin kuin tutkimuksellisessa opinnäytteessä (Vilkkä & Airaksi­nen 2003: 57). Toiminnallisen kehittämistyön tulos on jokin konkreettinen tuotos, joka tässä opinnäytteessä on taidelähtöisten menetelmien käyttöön opastava työpaja. Työ­pajan kehittämisprosessi sisälsi joitakin piirteitä toimintatutkimuksesta ja osallistuvasta kehittämistutkimuksesta (ks esim. Kananen 2012: 42) sekä palvelumuotoilusta (ks esim. Ojasalo, Moilanen & Ritalahti 2014: 71). Kehittämisotetta voi hyvällä syyllä kut­tua kuitenkin ensisijaisesti luovaksi ja toiminnalliseksi. Yhteistä toimintatutkimuksen kanssa luovalla, toiminnallisella tutkimuksella on käytännönläheisyys, reflektiivisyys ja yhteistoiminnallisuus (Ryy­nänen & Rannikko 2021: 22). Palvelumuotoilun kanssa yh­teistä on kehittämisprosessi, joka perustuu syvällisen asiakasymmärryksen hankintaan ennen tuotteen tai palvelun kehittämistä (Ojasalo et al 2014: 71). Opinnäytetyön ”asiak­kaana” on yhteistyötaho, eli tehostetun perhetyön sosiaaliohjaajista ja esimiehestä koostuva tiimi, mutta välillisesti myös heidän asiakkaansa, lastensuojelun tehostetun perhetyön piirissä olevat perheet.

Opinnäytteen tavoitteena oli rohkaista tehostetussa perhetyössä työskenteleviä sosiaa­lio­hjaajia ottamaan käyttöön taidelähtöisiä menetelmiä työssään. Tähän pyrittiin mene­telmiä esittelevällä koulutuksella, jonka toteutuksessa huomioitiin lastensuojelun perhe­työn tavoitteita ja kehittämissuuntia koskevaa teoriaa sekä yhteistyötiimin sosiaalioh­jaajien tarpeita ja ajatuksia. Koulutustyöpajan kehittämisessä sovellettiin taidelähtöisiä ja luovia käytäntöjä sekä sosiaalipedagogisen työskentelyotteen teoriaa (Ks mm. Ni­vala & Ryy­nänen 2019: 191–192, 215–216; Hatton 2020: 3–4). Tärkeäksi nousivat yh­dyspinnat sosiaalipedagogisen työskentelyotteen ja systemisen lastensuojelun

työskentelysuositusten välillä. Tällaisia olivat avoin, luottamukseen perustuva työskentelysuhde sekä esimerkiksi vahvuuksia korostavat työtavat ja yhteistoiminnallisuus (Civil 2018: 100–110; Bardy & Heino 2013: 18–20; Hatton 2020: 3).

Kehitettyssä työpajassa yhteistyökumppanitiimin ammattilaiset pääsivät kokeilemaan omakohtaisesti taidelähtöisiä menetelmiä, joita kehitettiin tehostetun perhetyön toimintaympäristöön. Työpajamuotoinen, kokemuksellinen koulutus perustui käsitykseen, jonka mukaan menetelmien ohjaajan on hyvä olla kokeillut ohjaamaansa menetelmää ensin itse (mm. Kaikko & Friis 2013: 112). Jonkin tietyn aiheen pohdintaan syventymisen taiteen kautta antaa käsityksen siitä, miltä tekeminen saattaa tuntua myös asiakkaasta, ja mihin suuntiin työskentely saattaa lähteä viemään (Iivanainen 2019: 61–62; Känkänen 2013: 47).

Koulutuksellisen työpajan jälkeen sosiaaliohjaajille järjestettiin ryhmäpalautekeskustelu. Yhteinen dialogi koetusta syventää ymmärrystä menetelmien käytettävyydestä ja tukee parhaimmillaan uusia oivalluksia ja ammatillista kasvua. Osallistuin opinnäytteen tekijänä keskusteluun myös itse, ja kannustin lastensuojelun ammattilaisia osallistumaan yhteisen tiedon jakamiseen ja tuottamiseen dialogisuuden keinoin (vrt. Ryytänen & Rannikko 2021: 22–23).

Luovat, toiminnalliset ja osallistuvat tutkimusmenetelmät ovat vähitellen nousseet vaihtoehdoiksi yhteiskuntatieteissä vallinneiden positivistisen, luonnontieteistä lainaavien menetelmien ja tutkimusparadigmojen rinnalle (Ryytänen & Rannikko 2021: 12–13). Yksi nopeasti yleistyneitä luovia tutkimusmenetelmiä sosiaalitieteissä on autoetnografia, jossa tutkija/kehittäjä liittyy tutkimusaineistonsa omaelämäkerrallista aineistoa ja henkilökohtaisia kokemuksiaan. Tutkija/kehittäjä ei kuitenkaan kerro niinkään itsestään, vaan autoetnografian keinoja käytetään valottamaan tutkimus/kehittämisen prosessin vaiheita ja eri puolia. Tutkija-kehittäjä toimii ikään kuin instrumenttina muiden ihmisten kokemuksen tavoittamiselle. (Ryytänen & Rannikko 2021: 57–65.) Sovelsin opinnäytetyön kehittämistehtävään sekä arviointiin autoetnografisia piirteitä. Tämä tarkoitti erilaisten luovien kokeiluiden sisällyttämistä kehittämistehtävään, sekä työskentelypäiväkirjan otteiden ja omien kokemusteni tuomista mukaan opinnäytetyöprosessiin.

6.1 Tutkija–kehittäjä subjektina ja yhteistoiminnallisen tiedon tuottajana

Autoetnografiset piirteet nostavat opinnäytteen teoreettisen tiedon rinnalle tutkija/kehittäjän subjektiviteetin ja kokemustiedon. Nämä vaikuttavat sekä erilaisiin tulkintoihin,

että tiedon tuottamisen lähtökohtiin (Ryynänen & Rannikko 2021: 14). Tutkija-kehittäjä käsitetään prosessissa kanssakulkijaksi muiden kehittämisprosessiin osallistuneiden rinnalle, ja tieto mitä prosessissa nousee esiin, on tuotettu yhteistoiminnallisesti. Tämänkaltaiseen tiedontuottamiseen liittyy sen hyväksyminen, että tuotettu tieto ei ole objektiivista ja neutraalia, vaan luonteeltaan ennemminkin paikallista ja kokemuksellista. Kehittämisprosessissa syntyneet havainnot suodattuvat tutkija-kehittäjän tulkintojen kautta, tuottaen todellisuutta pikemmin kuin kuvaten sitä ”faktatietona”. Kehittämisprosessissa syntyneet havainnot voivat kuitenkin tuottaa myös laajemmin yleistettävissä olevaa tietoa ja ymmärrystä. (Ryynänen & Rannikko 2021: 15–16.)

Autoetnografisesti perustellen koen luontevaksi huomioida, että oma taustani taiteen ja kehittämistyön kentältä on ollut vaikuttamassa opinnäytteen kehittämisprosessiin. Olen tehnyt koreografina, tanssipedagogina, teatterinukkenäyttelijänä ja myös visuaalisten taiteiden harrastajana taiteeseen perustuvaa työtä yli 20 vuotta, ja kehittämistyötä päätoimisesti sosiaalialan järjestöissä vuodesta 2010. Työni on kohdistunut erityisesti nuorille aikuisille suunnattuun ehkäisevään mielenterveystyöhön. (ks. Hallas & Sihvola 2018; Houni et al 2020: 94–97).

Hyödynsin opinnäytetyön kehittämisprosessissa työurallani syntynyttä ymmärrystä ”hybridistä” työskentelystä, jossa taiteen ja luovuuden kautta syntyvä tieto ja praktiikka jäsentyy siitä toimintaympäristöstä, mihin sitä pyritään soveltamaan (ks mm Lehtikoinen, Pässilä, Martin & Pulkki 2016: 22–24). Praktiikalla viitataan kreikan kielen sanaan *praxis*, joka tarkoittaa käytettävissä olevan tiedon jalostumista työkäytännöiksi ja käytännön taidoksi (Varto 2011: 25). Hybridinä tutkija-kehittäjänä toimin samaan aikaan praktiikkaa valmistelevana taiteilijana, sekä lastensuojelun tehostetun perhetyön erityispiirteitä ymmärtämään pyrkivänä, sosiaalipedagogisesta viitekehyksestä ammentavana sosiaalialan opiskelijana.

Opinnäytetyön kehittämisosion raportin aineisto koostuu:

- tehostettuun perhetyöhön soveltuvien menetelmien tarvetta kartoittavan kyselyn avovastauksista, jotka oli kerätty yhteistyökumppanina toimineelta tehostetun perhetyön tiimiltä
- työpajan palautekeskustelusta tekemistäni muistiinpanoista
- työpajan palautekeskustelusta poisjääneiltä sosiaaliohjaajilta saamistani neljästä kirjallisesta palautteesta

- työpajassa tai sen jälkeen syntyneistä taiteellisista tuotoksista, joita sain käyttöni muutamalta sosiaaliohjaajalta sekä
- opiskelu- / työskentelypäiväkirjasta, jota pidin opinnäyteyhteistyön ajalta tehostetun perhetyön tiimissä.

Aineistoja on vertailtu lastensuojelun tehostetun perhetyön tavoitteisiin, menetelmien tarpeisiin ja systeemisen, suhdeperustaisen lastensuojelun kehittämissuuntiin (ks esim. Alatalo et al 2017: 46; Civil 2018). Kehittämistyössä on hyödynnetty tutkimusta taiteen hyvinvointivaikutuksista ja taidelähtöisistä menetelmistä (esim. Laitinen 2017; Huhtinen-Hildén & Karjalainen 2019). Keskeisenä kehittämisoitteena on hyödynnetty sosiaalipedagogista viitekehystä, jonka käsitteistä nousevat esiin erityisesti dialogisuus, luovuus ja common third yhteiseen tekemiseen perustuvan työskentelysuhteen pohjana (vrt. Nivala & Ryyänen 2019: 190–224; McCreadie 2020).

6.2 Ideasta opinnäytteen toteutussuunnitelmaan

Kirjasin opinnäytetyön kehittämisprosessin eri vaiheita, prosessissa nousseita ajatuksiani, keskeisiä keskusteluita työelämäkumppanin yhteyshenkilön kanssa sekä työpajassa ja palautekeskustelussa ilmenneitä havaintoja opinnäytetyöpäiväkirjaan. Vilkka ja Airaksinen (2003) kehottavat opinnäytetyöpäiväkirjan pitoon, koska se toimii ”muistina” pitkälle ajalle levittyvässä prosessissa (Vilkka & Airaksinen 2003: 19). Sisällytin työskentelypäiväkirjaan alkuun osia opintopäiväkirjastani, jota olin kirjoittanut toimiessani sosionomiopintoihin kuuluvassa 2. työharjoittelussa Helsingin kaupungin lastensuojelussa, yhdessä sen tehostetun perhetyön tiimeistä. Opinnäytetyön idea nousi tämän työharjoittelun aikana tiimissä virinneestä kiinnostuksesta luoviin menetelmiin, joita käytin itse harjoittelun asiakasohjauksessa.

Olin pohtinut työharjoittelussa tapoja vahvistaa vanhemman ja lapsen välistä myönteistä vuorovaikutusta, sekä keinoja vahvistaa lapsen omien ajatusten ja mielipiteiden ilmaisua. Kehitin tähän tarkoitukseen taidelähtöisiä, lähinnä kuvataiteellisia harjoituksia. Koska moni tiimin sosiaaliohjaaja vaikutti kiinnostuneelta, päädyin ohjaamaan harjoittelussa sosiaaliohjaajille näytetyöpajan, jossa esittelin eräitä tehostettuun perhetyöhön kehittämiäni taideharjoitteita. Pohdin perhetyöntekijöiden kokemusta taideharjoituksista opintopäiväkirjassa näin:

”Usea ohjaaja on kiinnostunut taidemenetelmistä ja yksi on kokeillutkin hyvin tuloksin oman asiakkaansa kanssa omakuvan piirtämistä silmät kiinni vasemmalla kädellä. Tärkeäksi nousee nyt kaksi asiaa:

1. Miten ohjaaja, jolla ei ole kokemusta taideharjoitteiden ohjaamisesta ja niiden kautta työskentelystä USKOO työskentelyyn ja pystyy olemaan sujut itsessä heävien (mahdollisten) epävarmuuden tunteiden kanssa? Mitä vain voi nousta esiin, ja voi hyvinkin olla, että harjoite ei "toimi". Tilanne kääntyy vaikeaksi ja heittää turhautumista. Miten tämän kanssa voi olla?
  - Esim. tunteiden kanssa oleminen. Voi nousta keskustelu siitä, mitä taideharjoite on nostanut mieleen. Onko vaikeita kokemuksia, riittämättömyyden ja häpeän tunteita? Niistäkin on tärkeä puhua. Jos puhutaan vanhemmasta, miten nämä samat tunteet liittyvät vanhemmuuteen? Jos puhutaan lapsesta, mistä saisi lohtua ja uskoa itseän?
2. Miten kuvan tekeminen ja siitä keskusteleminen viedään perheen arkeen ja liitetään perhetyön tavoitteisiin? Työskentely on terapeuttista ja luontevia aiheita ovat vaikkapa elämäntarina, identiteetti, tunteet, vahvuudet, tarpeet... minun käsitykseni mukaan nämä ovat perhetyölle keskeisiä asioita."

(ote opinto- / työskentelypäiväkirjasta 11.11.2020)

Sain näytetyöpajasta sosiaaliohjaajilta myönteistä palautetta, minkä perusteella ehdotin tiimiesimiehelle, että toteuttaisin opinnäytteeni saman aiheen äärellä. Ilokseni esimies suhtautui ajatukseen myönteisesti, ja sovimme yhteistyöstä. Pallottelimme erilaisia toteutusideoita, ja päädyimme lopulta toiminnalliseen ja monimuotoiseen kehittämistyöhön, joka rajattaisiin koskemaan työntekijöitä eikä lainkaan asiakkaita. Toiminnallisen yhteistyöprosessin kautta yhteistyötiimin sosiaaliohjaajat voisivat saada esimiehen mukaan parhaimmillaan kannustavia kokemuksia ja välitöntä hyötyä työhönsä.

Sovimme tiimiesimiehen kanssa seuraavasta toteutussuunnitelmasta:

1. Opinnäyteyhteistyön esittely yhteistyötiimin sosiaaliohjaajille ja ilmoittautumisten kerääminen.
2. Sosiaaliohjaajien mielipiteiden kuuntelu keräämällä kirjallisesti tarpeita menetelmistä, joista he kokisivat hyötyvänsä.
3. Tarpeita koskevan tiedonkeruun analyysi, ja menetelmien tarpeiden sekä teorian pohjalta toteutuva menetelmien kehittäminen
4. Toiminnallisen, koulutuksellisen menetelmätyöpajan toteuttaminen yhteistyötiimin sosiaaliohjaajille Teams -verkkoympäristössä.
5. Palautekeskustelun järjestäminen Teams-verkkoympäristössä, jossa työpajaa ja siinä tehtyjä harjoitteita reflektoitaisiin yhdessä ja pohdittaisiin harjoitteiden käytettävyyttä sosiaaliohjaajien työssä.
6. Opinnäytteen raportointivaihe, jossa työpajan harjoitteet kootaan opinnäyteraportin työn liitteeksi, jotta harjoitteet voisivat jäädä pidempiaikaiseen käyttöön sosiaaliohjaajien työkalupakkiin.
7. Opinnäytteen esittely yhteistyötiimille.

Sovimme aikatauluksi yhteistyöprosessin toteutumisen keväällä ja alkukesällä 2021 ennen sosiaaliohjaajien lomakautta, jolloin raportointivaihe toteutuisi syksyllä 2021.

Sovimme lisäksi, että ilmoittautumiset sekä kaikki viestintä minulta sosiaaliohjaajille toteutuisi tiimiesimiehen kautta.

6.3 Tutkimuslupaprosessi ja opinnäytetyösuunnitelman esittely

Toimintasuunnitelman kirkastamisen jälkeen lähetin työsuunnitelman sekä tutkimuslupahakemuksen Helsingin kaupungin lastensuojelutyön tutkimusluvista vastaavalle taholle. Tutkimusluvan käsittely kesti lopulta reilusti ennakoitua pidempään. Sen saavuttua opinnäyteprosessissa toteutui pitkän kypsyttelyn jälkeen erittäin intensiivinen ja kiireinen vaihe, jotta työpaja voitaisiin edelleen toteuttaa ennen sosiaaliohjaajien lomaa.

Esittelin opinnäyteprosessin toteutussuunnitelman mukaisesti Teams-tapaamisessa sosiaaliohjaajille. Esittelytilaisuuden tavoite oli motivoida mahdollisimman monia sosiaaliohjaajia osallistumaan, ja mahdollistaa täydentävät kysymykset. Kerroin tiimille esittelyssä opinnäytetyöprosessin tavoitteen: rohkaista heitä taidelähtöisten menetelmien käyttöön asiakastyössä. Sen jälkeen esittelin yhteistoiminnallisen prosessin vaiheet toteutussuunnitelman mukaisesti.

Kerroin esittelyssä lyhyesti myös sosiaalipedagogisesta kehittämisotteesta common third -teorian kautta (ks Hatton 2013: 13; Nivala & Ryyänen 2019: 210) sekä Päivi Känkäsen (2013) löydöksistä taidelähtöisistä menetelmistä lastensuojelussa (Känkänen 2013). Esittelytilaisuus sujui hyvin ja sosiaaliohjaajat totesivat, että olin oikeiden aiheiden äärellä erityisesti, kun esittelin common third:in hierarkioita purkavaa vaikutusta asiakassuhteessa (mm. Hatton 2013: 13). Kaikki tiimissä olleet sosiaaliohjaajat motivoituivat mukaan kehittämisprosessiin, mikä tuntui rohkaisevalta. Ohjeistin heidät ilmoittautumaan tiimiesimiehen kautta, jolle lähetin myös menetelmien tarvetta kartoittavan kyselyn jaettavaksi edelleen ilmoittautuneille.

6.4 Tehostetun perhetyön menetelmien tarpeita kartoittava kysely

Tehostetun perhetyön menetelmien tarpeita kartoittava kysely, ja sen tulosten vertailu teoriapohjaan muodosti monimuotoisen opinnäytetyön suppean tutkimuksellisen osion. Aikataulupaineiden takia vastaamiseen annettiin aikaa vain kaksi päivää, joten pyrin tekemään kyselystä yksinkertaisen ja tiiviin. Opinnäytetyöprosessiin ilmoittautuneille sosiaaliohjaajille lähetettiin tiimiesimiehen kautta sähköpostitse seuraavat avoimet kysymykset:

1. Millaisia tarpeita sinulla on uusille menetelmille tai työtavoille työssäsi lastensuojelun perhetyössä? (esimerkiksi millaiseen työskentelyprosessin vaiheeseen kaipaisit menetelmiä, tai millaisten asioiden käsittelyyn?) Jos sinulla ei ole tarpeita uusille menetelmille, perustele se lyhyesti.
2. Miten taiteeseen perustuvilla työtavoilla voidaan käsityksesi mukaan vastata näihin tarpeisiin? (Kerro omasta kokemuksestasi, tai siitä ettei sinulla ole asiasta kokemusta, mutta mahdollisesti jonkinlainen mielikuva)

Avovastaukset pyydettiin pitämään napakoina. Pyysin sosiaaliohjaajia lähettämään vastaukset omaan sähköpostiini. Tarpeiden kartoituksen lisäksi halusin saada alustavan käsityksen siitä, millaisia kokemuksia ja mielikuvia prosessiin osallistuvilla sosiaaliohjaajilla olisi taidelähtöisyydestä. Koin tämän vaikuttavan työpajan pedagogisiin ratkaisuihin. Olin alustavasti suunnitellut teoriaosuutta työpajan alkuun, ja kysymys kaksi antaisi minulle ennakkotietoa siitä, millä syvyydellä esittelisin teoriaa.

Vastausten saapumisen jälkeen minulle jäi aikaa niiden analyysiin ja menetelmien kehittämiseen neljä päivää. Tiedostin, että näin tiivis aikataulu on epäedullinen laadukkaalle kehittämistyölle. Pyrin minimoimaan riskejä kokoamalla erilaisia taidelähtöisiä menetelmiä ja niitä esitteleviä oppaita valmiiksi. Olin selannut oppaita verraten niissä esiteltyjä materiaaleja tehostetun perhetyön työkäytäntöä ja tarpeita koskevaan teoriapohjaan, tiimiesimiehen kanssa käytyihin keskusteluihin sekä omiin kokemuksiini, joita olin kerryttänyt lastensuojelun perhetyössä. Lopulliseen työpajan harjoitekokonaisuuteen menetelmien tarpeita kartoittavalla kyselyllä oli kuitenkin merkittävä vaikutus.

6.4.1 Vastausten analyysi ja tarpeiden listaus

Vastauksia tuli 9 kappaletta, ja ne tuntuivat napakkuudesta huolimatta pohdituilta ja rehellisiltä. Vastauksissa kuvastui lastensuojelun perhetyön monipuolisuus ja perheiden tilanteiden vaihtelevuus, mutta myös vastaajien sitoutuneisuus työhönsä. Koodasin vastaukset numeroilla, kun tallensin ne opinnäytetyön aineistotiedostoihin, eikä niistä voi tunnistaa yksittäisiä vastaajia. Tuon raportin osaksi otteita joistakin avovastauksista.

Kolme vastaajaa toivoi ylipäätään mitä tahansa menetelmiä. He olivat joko uransa alkuvaiheessa, tai uusia työntekijöitä tehostetussa perhetyössä. He kokivat, että mikä tahansa uusi tieto voisi tuoda heille hyötyä. Heistä eräs pohti, että taidelähtöiset menetelmät voisivat auttaa murtamaan perhetapaamisten jännittävyttä erityisesti lasten

kanssa. Lasten kanssa työskentely ja esimerkiksi lapsen näkökulman vahvistuminen nousi esiin useammassakin vastauksessa. Myös lapsen ja vanhemman vuorovaikutukseen kaivattiin välineitä.

”Kaipaisin menetelmiä käsitellä perheen sisäisiä suhteita ja sitä miten eri perheenjäsenet kokevat toistensa käytöksen. Esimerkiksi miten käsitellä vanhemman ja lapsen välistä suhdetta, jossa arjen tilanteissa usein tulee riitaa ja jossa vanhempi tahtomattaankin puhuu väheksyvästi/loukkaavasti lapselle lapsesta tai toisesta vanhemmasta.” - Vastaja 9

Toinen kysymys, jolla kartoitettiin vastaajien käsityksiä ja kokemuksia taidelähtöisistä menetelmistä, syvensi joissakin tapauksissa vielä menetelmien tarvetta. Vastajat pohivat, että taidelähtöinen työskentely voisi auttaa luottamuksellisen suhteen löytymistä, mikä on onnistuneen työskentelyn edellytys:

”Käytännön työssä minulla ei ole asiasta kovinkaan paljoa kokemusta. Minulla on kuitenkin mielikuva, että asioiden etäännyttäminen taiteellisen ilmaisun kautta voi avata uuden lähestymiskulman, jota kautta pääseekin entistä lähemmäs. Keskittymällä johonkin muuhun kuin suoraan kontaktiin voi löytää yhteyden tasoja, jolla kasvattaa luottamusta, minkä ajattelen olevan onnistuneen työskentelyn edellytys.” - Vastaja 2

”Tekemisen kautta, oli se sitten taide tai muu tekeminen, on aina jotenkin helpompaa löytää yhteistä puhuttavaa ja kasvattaa luottamusta puolin ja toisin. Tekemisen yhteydessä on myös helpompi avata vaikeampia asioita, koska ei joudu ns. piinapenkkiin tai kuulusteluun.” - Vastaja 4

Vastaus heijastelee lastensuojelun valtasuhteita ”piinapenkin tai kuulustelun” muodossa, mikä saattaa viitata lastensuojelulle tyypilliseen kontrolliin ja tuen väliseen jännitteeseen (vrt. Bardy 2009: 74). Vastaja huomioi myös common third -teorialle keskeistä yhdessä tekemistä myönteisessä valossa erityisesti luottamuksellisen suhteen syntymisen kannalta (vrt. Nivala & Ryyänen 2019: 215–216).

Useilla vastaajilla oli kokemuksia ja syvällistäkin tietoa taidelähtöisistä menetelmistä, mikä oli ilahduttavaa huomata. Useammassa vastauksessa pohdittiin mahdollisuutta ilmaista asioita ei-sanallisessa muodossa, ja vasta hahmottumassa olevien asioiden esiin tuloa taiteen kautta:

”Ajattelen, että taiteen keinoin voidaan nostaa käsittelyyn ja esille asioita, joiden kertomiseen ei vielä ole sanoja. Joskus epämääräiset asiat myös hahmottuvat kirkkaammin taiteen avulla. Puhuminen voi myös olla vaikeaa syystä tai toisesta, eikä välttämättä mieluisin kommunikointikeino sillä hetkellä.” - Vastaja 8

”Koen, että taide ja luovat menetelmät ovat yleisesti hyvinvointia lisääviä menetelmiä ja sen avulla asiakas voi tuottaa tai kokea jotain sellaista mitä ei esimerkiksi keskustelemalla voi.” (Vastaaja 7)

Ei-sanallisten ilmaisukeinojen merkitys lastensuojelun asiakkaille saattaa olla keskeisen tärkeä uusien identiteettikertomusten muodostumisen kannalta (vrt. Hatton 2013: 30–31). Känkänen (2013) kuvaa, että lastensuojelun asiakkaana olevalla lapsella voi olla aukkoja oman elämäntarinansa kokonaisuudessa, ja kokemukset voivat olla raskaita ja surullisia, ja siksi vaikeasti jaettavissa (Känkänen 2013: 220–221). Iivanainen huomauttaa, että taiteellisen toiminnan ei-kieliset ominaisuudet voivat mahdollistaa yhteyden varhaisissa suhteissa olemisen tiloihin, mahdollistaen korjaavia kokemuksia (Iivanainen 2019:65). Hän jatkaa, että myös nuorille sanallinen ilmaisu voi olla haastavaa, ja varsinkin vaikeista tunteista puhuminen voi olla ristiriitaista ja vaikeaa. Taidelähetoiset menetelmät tarjoavat tähän turvallisemman ilmaisuväylän (Iivanainen 2019: 71).

Vastausten kautta sosiaaliohjaajien ääni pääsi vaikuttamaan kehittämisprosessiin. Sosiaalipedagogisen kehittämisoikeuden kannalta tämän dialogin mahdollistaminen oli välttämätöntä. Sosiaalipedagogisesti suuntautuneena kehittämistyötä ei voinut toteuttaa yhdensuuntaisesti, ”kaataen” tietoa asiantuntijana asiakkaalle. Sosiaalipedagoginen toimija etsii dialogisen kohtaamisen ja yhteisen toiminnan kautta tasa-arvoisuutta, jossa kaikki prosessin osapuolet ovat subjekteja, ja ymmärrystä asioista rakennetaan yhdessä. (Nivala & Ryyänen 2019: 192.) Pohdin vastauksia paljon, pyrkien luomaan mielikuvaa ihmisistä niiden takana. Tiimistä tuli minulle vastausten myötä tutumpi, ja heidän pohdintansa punoutuivat osaksi opinnäytetyön teoriaa sekä omia ajatuksiani, kun tein valintoja työpajan sisältöä varten.

6.4.2 Tarpeiden analyysi ja teemojen valinta työpajaan

Kokosin avovastauksista yksinkertaistetun listauksen menetelmien tarpeista. Sosiaaliohjaajat kertoivat tarvitsevänsä menetelmiä

- tutustumiseen
- luottamuksen lisäämiseen
- työskentelyn suuntien yhteiseen selkeyttämiseen
- paikalleen jämähtäneiden tilanteiden avaamiseen
- vanhemman asettumiseen lapsen asemaan
- lapsen näkökulman vahvistamiseen

- positiivisten polkujen avautumiseen asiakkaalle
- lasten kanssa työskentelyyn
- nuorten kanssa toimimiseen
- vaikeiden aiheiden puheeksi ottoon helposti syyllistyvän asiakkaan kanssa
- asiakkaan ja perhetyöntekijän välillä olevan jännitteen / jännityksen purkamiseen tai tasoittumiseen
- motivointiin työskentelyn alussa
- tunnetyöskentelyyn lasten ja nuorten kanssa
- vaikeiden tunteiden käsittelyyn
- vuorovaikutuksen tukeen vanhemman ja lapsen välillä
- ymmärryksen lisäämiseen vanhemmalle ja lapselle oman käytöksen vaikutuksesta toiseen (riitatilanteet, väheksyvä ja halventava puhetapa)
- työskentelyn lopettamiseen niin, että kaikille jäisi selkeä olo

Koska esitettyjä tarpeita oli paljon, pyrin tekemään valintoja vertaamalla esitettyjä tarpeita tehostetun perhetyön käytäntöjä ja kehittämistarpeita koskevaan teoriaan. Päätin selkeyttää kehittämistyötä nostamalla esiin selkeitä teemoja.

Teoriasta ja myös tarvelistauksesta keskeisesti esiin nouseva keskeinen teema on luottamus ja luottamukseen perustuva työskentelysuhde, joka on tärkeä peruselementti vaikuttavalle ja laadukkaalle perhetyölle (Alatalo, Lappi & Petrelius 2017: 21; Mauno 2018: 69). Tähän liittyvä tarve löytyy listauksessa myös asiakkaan ja perhetyöntekijän välillä olevan jännitteen / jännityksen purkautumisena tai tasoittumisena. Luottamuksen teema on niin keskeinen onnistuneelle lastensuojelutyölle (mm. Mauno 2018: 69), että päätin nimetä luottamuksen ja turvallisuuden koko työpajaa läpäiseväksi pääteemaksi. Pidän luottamuksen ja turvallisuuden teemaa myös tärkeänä eettisenä suuntaviivana, kun työskennellään taiteen keinoin (Seppänen & al 2018:4). Taidelähtöiset menetelmät saattavat toisinaan myös herättää hämmennystä siitä, mihin niillä pyritään (vrt. Krapala & Pääjoki 2003: 13). Asetin itselleni haasteeksi ohjata työpajan siten, että se olisi mahdollisimman turvallinen ja dialoginen osallistujille, ja siten luomaan mallia menetelmien ohjaamiseen myös asiakasperheissä. Pyrin hyödyntämään common third -teoriaa, jossa yhteisen toiminnan luoma, kaikille yhtä lailla uusi tilanne lisää yhteistoiminnallista tasa-arvoisuutta ja poistaa esimerkiksi hierarkkista asetelmaa ”arvioivasta” ohjauksesta (vrt. esim. Hatton 2020: 3).

Ensimmäiseksi alateemaksi luottamuksen pääteemalle nostin tutustumisen. Tehostetun perhetyön asiakaskehittäjät ovat nostaneet tutustumisen perheen tilanteeseen ja

perheenjäseniin tärkeäksi perhetyön onnistumisen kannalta, ja kehottavat käyttämään siihen riittävästi aikaa (Mauno 2018: 68–70). Seuraavaksi teemaksi nostin tavoitteiden asettamisen yhdessä asiakkaan kanssa. Asiakkaan kuuntelu ja hänen tarpeidensa selvittäminen nousee tärkeäksi esimerkiksi asiakassuunnitelmaa laadittaessa ja tarkennettaessa (mm. Alatalo, Lappi & Petrelius 2017: 58–60; Mauno 2018: 70). Tarvelistauksesta yhdistin tavoitteiden asettamisen teemaan kohdat ”asiakkaan motivoiminen työskentelyyn”, ja ”työskentelyn suuntien yhteinen selkeyttäminen”.

Seuraavaksi teemaksi valitsin vahvuuksien tukemisen. Bardyn ja Heino (2013) suosittelevat vahvuuksia ja voimavaroja tukevien menetelmien käyttöä perhetyössä (Bardy & Heino 2013: 18–20). Vahvuuksia korostavan työskentelyn teemaan liittyivät tarvelistauksessa tulkintani mukaan positiivisten polkujen avaaminen, tunnetyöskentely ja solmujen avaaminen.

Seuraava valinta koski lapsen osallisuutta ja lapsen äänen esiin nostamista. Useissa tutkimuksissa on havaittu, että lastensuojelun perhetyön menetelmät keskittyvät usein vanhempiin, ja lapsen ääni jää vanhemman kanssa tehdyn työn varjoon. (ks esim. Pölkki et al 2016: 503; Alatalo et al 2017: 27–28.) Toive lapsen ääntä vahvistavista menetelmistä nousi esiin myös tiimiesimiehen kanssa käydyistä keskusteluista. Tähän teemaan liitin tarvelistauksesta välineet vuorovaikutuksen tukeen vanhemman ja lapsen välillä, vanhemman asettumisen lapsen asemaan sekä lapsen näkökulman vahvistamisen.

Viimeiseksi teemaksi nostin työskentelyn päättämisen, reflektion mahdollisuuden, vaikka aiheesta ei löytynyt juurikaan mainintoja lastensuojelun tutkimuskirjallisuudesta. Sosiaalipedagoginen työskentelyote korostaa reflektiivisyyttä, jonka kautta voidaan tukea toimintaan osallistuneiden toimijuutta ja tietoisuuden kasvua (vrt. Nivala & Rynnänen 2019: 313). Tarvelistauksessa työskentelyn päättämiseen keskittyvät menetelmät tarkentuvat lauseella ”että kaikille jäisi työskentelystä selkeä olo”. Tämä toive oli identtinen myös omien opinnäytetyölle asettamieni tavoitteideni kanssa: halusin ohjata työpaikan, josta kaikille jäisi selkeä, rohkaistunut olo.

Seuraavat teemat nousivat kehittämistyötä ohjaaviksi sisältöelementeiksi:

Pääteema: Luottamuksellinen suhde ja turvallisuus

Alateemat: Tutustuminen – tavoitteiden asettaminen – vahvuudet ja voimavarat – lapsen äänen ja näkökulman vahvistaminen – reflektio ja työskentelyn päättäminen.

6.5 Menetelmien työstäminen työpajakokonaisuuteen

Seuraavaksi toteutin taidelähtöisten menetelmien kehittämis- ja valitsemisprosessin. Tunnistin haasteeksi työpajalle varatun lyhyen ajan. Sosiaalipedagogisesti perustellulle toiminnalle on tärkeää, että yhteisessä luovassa toiminnassa on aikaa pysähtyä tärkeiden asioiden äärelle (vrt. Nivala & Ryyänen 2019: 192). Tämä tarkoittaisi, että työpajassa ei ehdittäisi tehdä kovin montaa eri harjoitetta. Esitettyjä tarpeita oli kuitenkin paljon. Päädyin valitsemaan toimintatavaksi ”luonnostelun”, jossa tärkeintä olisi tunnistaa harjoitteen keskeinen idea, eikä viedä sitä esimerkiksi kuvataiteellisesti viimeisteltyyn muotoon.

Taidelähtöisten menetelmien kirjo on laaja. Siihen vaikuttavat erilaiset taiteen alalajeihin liittyvät taustatraditiot ja -teoriat, ja praktiikkaa lainataan ja muunnellaan lukemattomin tavoin eri yhteyksissä (vrt. Karjalainen 2019: 9). Viime vuosikymmenten sisällä on ilmestynyt runsaasti erilaisia oppaita taidelähtöisten menetelmien käyttöön (ks. esim. Karjalainen (toim.) 2019).

Oma taiteellis-pedagoginen työskentelyni sosiaali- ja terveysaloilla perustuu merkittävästi osin tanssiin kehollista tietoa ja kokemusta kommunikoivana taidemuotona (mm. Heimonen 2019: 202; Anttila 2011: 151–174) ja yhteisöteatteriin, erityisesti brasilialaisen Augusto Boalin kehittämään Sorrettujen teatteriin (Ks esim. Boal 1992). ”Boalilaisessa” työtavassa on vahva sosiaalipedagoginen pohjavirtaus, joka liittyy Paulo Freiren (2016) sorrettujen pedagogiikkaan. Boal työskenteli yhteistyössä Freiren kanssa, ja kehitti teatterityötään sosiaalisen eriarvoisuuden ja yhteiskunnallisten epäkohtien näkyväksi tekemisen ja muutoksen periaatteilla. (Nivala & Ryyänen 2019: 217.) Boalin kehittämälle praktiikalle tyypillistä on osallistujalähtöisyys, osallistavuus ja dialogisuus, joiden toteutumista ohjaa ja valvoo ”Jokeri”, eli eräänlainen seremoniamestari tai fasilitaattori. Hyödynsin työpajan taidemenetelmien ohjaamisessa ”boalilaisia” Jokeri-tekniikoita, joita myös esim. Michael Rohd (1998) on kehittänyt eteenpäin. Jokerin tehtävänä osallistujalähtöisessä työpajassa on käynnistää prosessi, ja luotsata ryhmä kohti muutokseen johtavaa dialogia ja oivalluksia. Jokeri kokoaa tietoa, innostaa ja pyrkii pitämään työpajan fokuksen osallistujien esiin nostamissa ongelmissa. Jokeri toimii mahdollistajana, ja johdattelee dialogia eteenpäin erilaisten harjoitteiden kautta, joista esimerkiksi patsastekniikat ovat runsaasti käytettyjä ja varioituja (ks esim. Rohd 1998: 105; Boal 1992: 164).

Otin työpajaan mukaan yhteisöteatteriin perustuvasta traditiosta myös ajatuksen ryhmäkerran ”dramaturgiasta”, eli työskentelyn kaaresta. Tämä rakentuu

lämmittelyharjoitteista, teemaa esittelevistä siltaharjoitteista, varsinaista teemaa käsittelevästä ydinharjoitteesta ja sekä reflektiokeskustelusta tai jäähdyttelyharjoitteesta. (Rohd 1998: 2; Vehkalahti 2006:76; Hallas & Sihvola 2018: 28). Pysin näin säätelemään työpajassession intensiteettiä myös osallistujien jaksamisen ja mielekkyyden kokemuksen kannalta.

Edellisessä luvussa kuvatut teemat ohjasivat työpajaa koskevia valintoja. Osa valinnoista liittyi käytettävissä olevaan aikaan, perhetyön konkreettisiin toteutustiloihin sekä menetelmien helppokäyttöisyyteen. Pysin valitsemaan työpajaan mukaan menetelmiä, jotka olisivat helposti toteutettavissa yksinkertaisin välinein esimerkiksi asiakkaan kotona tai toimistotilassa pöydän ääressä. Toivomus yksinkertaisiin harjoitteisiin, joissa ei tarvita erityisiä materiaaleja tai tilaa esitettiin myös yhteistyötiimin esimiehen taholta. Mukaan valikoitui harjoitteita kuvataiteen, sanataiteen ja kehollisen ilmaisun perinteistä. Rajasin pois runsaasti materiaaleja tai erityistä tilaa vaativat harjoitteet, kuten luovat liikeharjoitteet, draama- ja patsastyöskentelyn, suurikokoiset kuvatyöt ja kollaasityöskentelyn.

Kuvallisessa työskentelyssä värit ja muodot herättävät tunteita ja ajatuksia, ja kuvantekemisen tekniikoita on runsaasti piirtelystä värittämiseen (Iivanainen 2019: 62–63). Sanataiteellinen työskentely taas auttaa jäsentämään elettyä elämää ja tarjoaa hitaamman ja siksi harkitumman väylän ajatusten sanallistamiselle, kuin puhuminen (Karjalainen 2019: 102–104). Kehollisen työskentelyn kirjo sisältää kehotietoisuusharjoitteita, mutta myös tanssia, draamailmaisua tai sirkusta. Halusin itse valita mukaan mahdollisimman yksinkertaisia kehollisuutta huomioivia elementtejä, jotka tukisivat ensisijaisesti rentoutumista ja oman kehon havainnointia.

Luottamuksen ja turvallisuuden kattoteema vaikutti menetelmien valintaan ja kehittelyyn paljon. Lastensuojelun perhetyön ohjauksellisten menetelmien tulisi olla lapsen turvallisuuden kokemusta, myönteistä minäkuvausta ja toimijuutta vahvistavia (Alatalo, Lappi & Petrelius 2017: 45). Pohdin tätä suhteessa eri ikäisten lasten kehitystasoon, mikä vaikuttaa olennaisesti harjoitteiden praktiikkaan. Muistelin kokemuksiani perhetyön harjoittelusta ja eri lasten reaktioista käyttämiini harjoitteisiin. Olin kokenut, että erityisesti alle kouluikäisten lasten kiinnittyminen piirtämiseen tai askarteluun kotiloissa oli haastavampaa, kuin esimerkiksi 10-vuotiaiden. Kyseessä ei kuitenkaan ole yleistettävä havainto. Päätin, että lapsille suunnatut harjoitteet olisivat pääosin sellaisia, jotka tehdään yhdessä vanhemman kanssa.

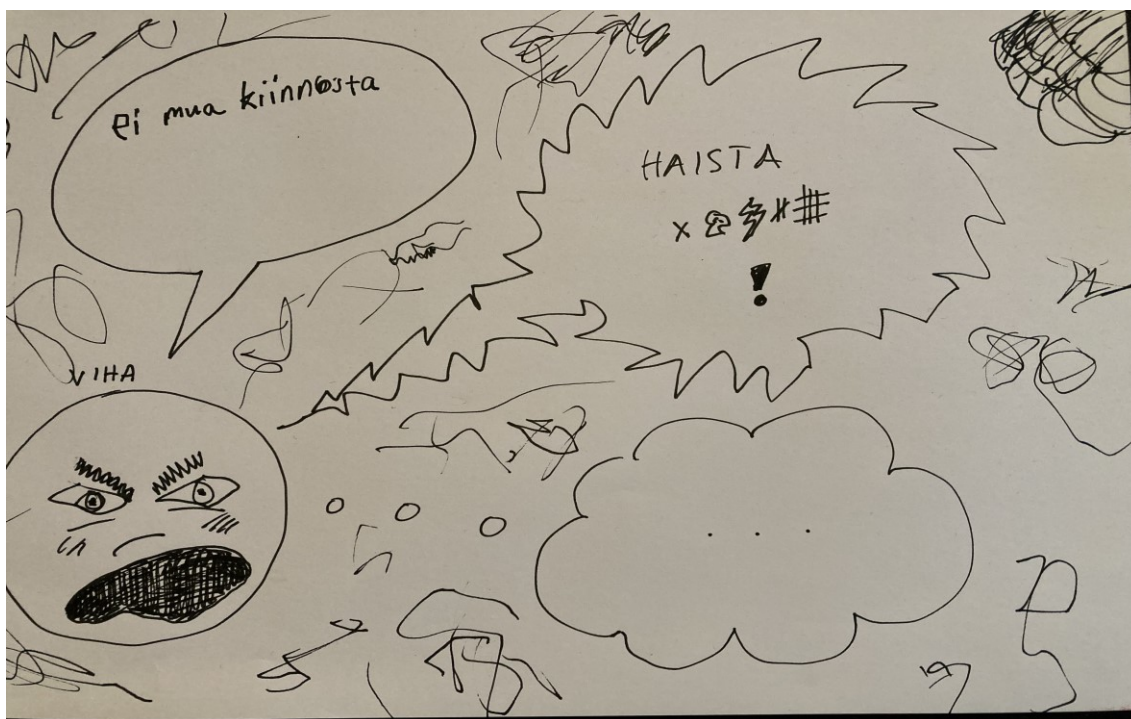
Hyödynsin menetelmien kehittämis- ja valintaprosessissa luovia, eläytyviä ja luonnostelevia työtapoja sekä sosiaalipedagogista teoriaa erityisesti dialogisesta suhteesta ja common thirdistä (ks esim. Freire 2005: 97–99; Nivala & Rynänen 2019: 114, 192; Hatton 2013: 13). Kehittäminen edellytti minulta piirtämistä, kirjoittamista ja esimerkiksi lasten kanssa tekemäni työn muistelua. Näin toimimalla pyrin tutkija/kehittäjänä kokemuksellisella tasolla ymmärtämään sitä, mitä lastensuojelun perhetyöntekijä arjessaan mahdollisesti kokee, ja tunnistamaan harjoitteita valitessani erityisesti vaikeasti ymmärrettäviä, epäselviä tai turvattomuutta tuottavia elementtejä.

Olin tehostetussa perhetyössä toteuttamani työharjoittelun aikana käyttänyt menestyksellisesti omaelämäkerrallisen sarjakuvan menetelmää kouluikäisille (vrt esim. Pesäpuu.fi, Minun elämäni sarjakuvana). Omaelämäkerrallinen sarjakuvametodi ei kuitenkaan ole helpoin tapa aloittaa kuvallista työskentelyä, ja riskinä on, että myönteistä minäkuvaa ja toimijuutta vahvistavaksi tarkoitettu menetelmä tuottaakin epäonnistumisen kokemuksia, esimerkiksi jos lapsi alkaa arvostella omaa piirustustaitoaan. Itseen kohdistuvaa arvostelua voi myös reflektoida ja nostaa puheeksi erilaiset työskentelyn esteet. Iivanainen (2019) toteaa, että kuvataiteellista ilmaisua ohjatessa on tärkeää pyrkiä rohkaisemaan osallistujia voittamaan mielessään olevat kynnykset ja esteet, ja osallistujien olisi hyvä mieltää, että itse työskentelyprosessi on tärkeä (Iivanainen 2019: 58).

Päädyin kehittämään helpomman esiasteen omaelämäkerralliselle sarjakuvulle. Käytän kehittämäni piirrosharjoitetta tässä esimerkkinä luonnostelevasta, luovasta kehittämistyöstä, jossa hyödynnän autoetnografista otetta (Rynänen & Rannikko 2021: 63). Suunnittelin harjoitteen tunnettyöskentelyyn, jonka tavoitteena on vahvistaa lapsen ja vanhemman välistä vuorovaikutusta, sekä vahvistaa lapsen kokemuksen näkyväksi tulemistä. Tunteet vaikuttavat taustalla kaikessa ihmistenvälisessä vuorovaikutuksessa, ja myönteinen tunnesuhde varhaisessa vuorovaikutuksessa on nykytiedon mukaan keskeisen tärkeää lapsen tasapainoiselle psyykkiselle kehitykselle sekä myöhemmille ihmissuhteille (Mäntymaa, Luoma, Puura & Tamminen 2003: 461). Lastensuojelun asiakkaat kokevat usein vaikeita tunteita kuten häpeää, mikä voi hankaloittaa työskentelysuhdetta, ja siksi tunteiden käsittely on siellä erityisen tärkeää (Eronen 2013: 225). Tunnettyöskentely on tunnistettu Myllärniemen (2007) mukaan keskeiseksi myös tehostetussa perhetyössä, koska hyvä tunnesuhde lapsen ja vanhemman välillä on olennaista hyvälle vanhemmuudelle pelkän mekaanisen hoidon sijaan (Myllärniemi 2007: 87). Iivanainen (2019) toteaa, että taidelähtöinen työskentely tarjoaa turvallisen väylän käsitellä myös vaikeita tunteita ja ajatuksia. Tunteita voidaan kuvata esimerkiksi erilisten värien kautta (Iivanainen 2019: 71, 78).

Tunnetyöskentely kannattaa aloittaa selkeistä perustunteista, joiden tunnistaminen ja käsittely taiteen keinoin saattaa olla aluksi helpompaa (vrt. Kerola, Kujanpää & Kallio 2007: OPH:n verkkomateriaali. Mitä tunteet ovat?). Valitsin tunteeksi selkeän perustunteen, vihan. Piirsin paperiin eri tavoin rajattuja sarjakuvamaisia puhekuplia. Jo näistä puhekuplista voi virittää vuorovaikutukseen liittyvää keskustelua: onko kyseessä huutaminen, tavallinen puhe vai ajatus? Pohdin, että tämän keskustelun jälkeen lapselta ja vanhemmalta voisi kysyä, mitä sanoja puhekupliin voisi kirjoittaa. Millaisia ajatuksia vihaisena ajattelee? Entä mitä suusta pääsee, jos oikein vihaisena huutaa? Miten vihaisuus tuntuu tavallisessa lauseessa?

Kokeilin harjoitetta oman 11-vuotiaan lapseni kanssa. Lapsi täydensi kaksi puhekuplaa, mutta koki erityisesti vihaisena ajattelun tavoittamisen vaikeaksi. Halusin ettei lapselle jäisi harjoitteesta epäonnistumisen tunnetta ja pyysin häntä täydentämään kuvaa, miten vain hän haluaisi. Hän päätyi piirustelemaan paperiin erilaisia ”suttuja” jotka kuvasivat hänen mielestään vihaisuutta helpommin kuin lauseet.

Kuva 1: Piirros vihaisesta naamasta valkoisella paperilla sekä puhekuplia

Harjoite tuntui näin varsin toimivalta, ja herätti ainakin oman lapseni kanssa keskustelua vihasta. Kehitin työpajaan tästä vielä hieman helpomman tunteita käsittelevän harjoitteen, joka toimisi ikään kuin ”esiasteena” puhekuplaharjoitelle, ja olisi helpompi soveltaa myös pienempien lasten kanssa. Ikähaarukan määrittäminen on haastavaa,

koska kaikki asiakkaat ovat yksilöitä. Moni aikuisille suunnattu harjoite voi hyvin toimia myös nuorilla ja lapsilla eri tavoin ohjeistettuna tai sovellettuna. Siksi päätin olla ohjeistamatta liian tarkoin, minkä ikäisille kukin harjoite oli kehitetty, ja ottaa aihetta esille reflektiokeskustelussa.

6.6 Dialoginen ohjaus sosiaalipedagogisena valintana

Minun oli otettava huomioon verkkopohjaisen työskentelyn tuomat reunaehdot ohjaukseen ja erityisesti vuorovaikutukseen. Koen, että Teams -ympäristössä on haastavampaa ylläpitää yhteistä keskustelua ja tehdä havaintoja yhdessä toisten työskentelystä, joten päätin toteuttaa työpajan ohjaajalähtöisesti, mutta dialogisten periaatteiden mukaisesti. Se tarkoitti huomion kiinnittämistä kunnioittavuuteen, sensitiivisyyteen ja avoimuuteen kaikelle sille, mitä työpajassa tulisi tapahtumaan. (Nivala & Ryyänen 2019: 112). Valmistauduin työpajan ohjaamiseen mm. Boalin (1992) ja Rohdin (1998) määritelmien ”Jokerin” tehtävien kautta: teemojen esittelijänä sekä keskustelun käynnistäjänä ja kokoajana (Rohd 1998: 105; Boal 1992: 164). Jokeri on varsin sosiaalipedagoginen toimija, koska hänen keskeinen roolinsa liittyy voimaantumisen tukemiseen ja muutokseen mahdollistamiseen pedagogisen praktiikan kautta. (vrt. Nivala & Ryyänen 2019: 218.)

Taiteellinen työskentely saattaa herättää syviä tunteita ja myös poiketa tavanomaisista keskustelukäytännöistä (ks. Känkänen 2013: 67). Pyrin huomioimaan tätä sanoittamalla tunteiden heräämiseen ja harjoitteiden ”outouteen” liittyviä piirteitä avoimesti omassa puheessani. Pidin tärkeänä osallistujien subjektiivista ja toimijutta: osallistujilla olisi oikeus kokea ja ajatella mitä vain, eikä työpajassa tulisi olemaan ”oikeaa” tai ”väärää” tapaa toteuttaa tehtävät (vrt. McCreadie 2020: 4). Halusin turvata eettisen ja turvallisen tilan omaelämäkerrallisia elementtejä sisältävissä harjoitteissa. Pidin tärkeänä, että osallistujilla olisi oikeus rajata yksityiset ajatukset ja elämäntapahtumat yhteisen keskustelun ulkopuolelle. Päätin myös tarjota osallistujille mahdollisuutta esittää lisäksymyksiä ja kommentoida työskentelyä missä vain työpajan vaiheessa. Näillä toimintatavoilla pyrin mahdollistamaan common third -tilan, jossa työskentelimme yhdessä teemojen äärellä, sen sijaan että oma asiantuntijuuteni korostuisi. (vrt. Nivala & Ryyänen 2019: 210–211.)

7 Kehittämisprosessin tulos: Tehdään skissejä! -työpaja

Ohjasin kehittämistyön tuloksena kolmen tunnin mittaisen taidelähtöisiä menetelmiä esittelevän kokemuksellisen työpajan sosiaaliohjaajille. Työpaja toteutui verkkopohjaisesti Teams-sovelluksen välityksellä. Työpaja perustui kokeilemiseen ja luovuuden aktivointiin, jota kutsuin ”skissien tekemiseksi”. Nimesin työpajan jälkikäteen Tehdään skissejä! -työpajaksi. Skissit, eli luonnokset korostavat sitä, että lopputulosta tärkeämpää on luonnostelu ja matkanteko.

Esittelin työpajan alussa perusteluita ja teoriaa taidelähtöisten menetelmien käyttämiseen lastensuojelun perhetyössä, sekä harjoitekokonaisuuden, jota sosiaaliohjaajat voivat oman kokemuksensa perusteella myöhemmin joko pyrkiä toteuttamaan samanalaisena asiakasperheiden parissa, tai hyödyntää siitä yksittäisiä harjoitteita ja / tai niiden sovelluksia. Sekä teoriaosuuden powerpoint, että kooste työpajaan kehittämistäni tai valitsemistani harjoitteista ovat opinnäytteen liitteenä (liitteet 5 ja 6).

Työpajaan osallistui yhdeksän sosiaaliohjaajaa ja tiimiesimies, jonka kuitenkin täytyi lähteä teoriaosuuden jälkeen. Työpaja sujui suunnitellusti, mutta kaikki kehittämäni harjoitteet eivät mahtuneet kokonaisuuteen. Tämän olin myös ennakoanut. Kuten Känkänen (2013) on todennut, taidelähtöisten menetelmien työpajoissa on otettava huomioon se, että työskentely voi ottaa osin ennalta arvaamattomia suuntia. Ohjaajan on pysyttävä avoimena sille, mitä ryhmä ja työpajatilanne tarvitsevat tilanteen edetessä. Samalla voi nousta esiin tärkeää uutta tietoa ja oivalluksia, joita ei ollut edes tavoiteltu (Känkänen 2013: 85–86). Tämä ymmärrys mielessäni olin valinnut mukaan melko suuren määrän harjoitteita. Lopulliset valinnat tein ohjaustilannetta kuunnellessani.

7.1 Työpajan teoriaosuus

Käytin puoli tuntia työpajan alusta aihepiiriin virittäytymiseen ja teorian avaamiseen. Tässä toimi tukena laatimani powerpoint-esitykseni (liite 5). Aluksi esittäydin ja pyysin toisia esittäytymään. Pyysin osallistujia havainnoimaan hiljaisesti omaa tilannettaan, sekä ajatuksia ja odotuksia työpajaa kohtaan. Seuraavaksi esittelin työpajan aikataulun, työpajan käytännöt, pelisäännöt ja periaatteet, joihin liittyi myös verkkoalustalla toteutuva keskustelu ja puheenvuorojen otto. Pyysin osallistujia varmistamaan, että heillä oli tarvittavat välineet lähettyvillä muistiinpanojen tekemistä sekä taideharjoitteita varten. Koska tiimiesimies oli esittänyt toiveen materiaalien yksinkertaisuudesta, välineinä

käytettiin paperia, joitakin saatavilla olevia värikyniä ja kirjoittamiseen soveltuvaa kynää. Nämä materiaalit oli ilmoitettu osallistujille myös etukäteen.

Pahoittelin heti työpajan alussa työskentelyn ”luonnosmaisuuutta” ja tiivistä tahtia. Jotta ehtisimme käsitellä mahdollisimman montaa eri teemaa, emme tulisi käyttämään harjoitteisiin vastaavaa aikaa, kuin asiakkaan kanssa olisi tärkeää. Painotin, että jokainen harjoite tuo mukanaan paljon sisältöjä, joiden pohdintaan on tärkeää käyttää riittävästi aikaa asiakkaan kanssa. Suosittelin, että yksi harjoite per asiakastapaamiskerta on todennäköisesti riittävää. Työpajaan olin valinnut ”hybriditoteutuksen”, eli harjoitteet tehtäisiin kokemuksellisesti, mutta niiden reflektio käytäisiin läpi pääsääntöisesti teoreettisella tasolla, ei kokemuksellisesti ja omakohtaisesti reflektoiden.

Käytäntöjen jälkeen kävin läpi, mitä tarkoitetaan käsitteillä ”taide”, ”taidelähtöisyys” ja ”luovat toimintatavat”. Esittelin lyhyesti teoriaa taidelähtöisten menetelmien vaikuttavuudesta ja mahdollisuuksista Laitisen Vaikuttavaa! -julkaisun (Laitinen 2017) sekä WHO:n What is the evidence on the role of the arts in improving Health and wellbeing -raportin (Fancourt & Finn 2019) perusteella. Esittelin kulttuurisia oikeuksia (esim. Houni & al 2019:19) ja arvomaailmaa, jossa taide kuuluu kaikille eikä vain luoville erityisryhmille. Nostin esiin Känkäsen (2013) havainnot taiteen käytöstä lastensuojelussa: taideharjoitteet antavat elämäntarinan, tunteiden ja ihmissuhteiden käsittelylle suojan ja etäisyyden - ja toisaalta taide lisää sävyjä ja mahdollisuuksia erilaisiin omaa elämää koskeviin tulkintoihin (Känkänen 2013: 29, 99).

Jatkoin pohtimalla turvallisuutta, jonka koen olevan edellytys dialogin syntymiselle. Ehdotin näkemystä, että turvallisuus itse asiassa lujittuu dialogisuuden kuten yhteisen ihmetyksen ja yhteisen tilan, common third:in, kautta (vrt. Nivala & Ryyänen 2019: 210). Dialogisena asenteena taidelähtöisten menetelmien ohjaamiseen ehdotin mottoa ”En oikein tiedä mitä tästä tulee – mutta kokeillaan!”, joka asenteena demokratisoi ja hälventää valtasuhteita. Luovien harjoitteiden äärellä asiakas ja ohjaaja ovat yhdessä jonkin uuden äärellä.

Lopuksi esittelin tekemäni listauksen sosiaaliohjaajilta keräämistäni menetelmien tarpeista. Toivoin, että vaikka aivan kaikkiin tarpeisiin ei pystytä yhden työpajan aikana esittämään räätälöityjä ratkaisuja, niin työpajassa toteutetut harjoitteet voisivat kuitenkin herättää sosiaaliohjaajissa uteliaisuuden taidelähtöisten harjoitteita kohtaan, ja parantaa heidän valmiuksiaan ottaa niitä käyttöön työssään. Mainitsin, että harjoitteiden opaskirjallisuutta on saatavilla nykyään runsaasti. Esimerkiksi nostin Anna Liisa

Karjalaisen toimittaman (2019) Luovan toiminnan työtavat -kirjan, joka on tarkoitettu käsikirjaksi sosiaali- ja terveysalojen taidelähtöiseen toimintaan.

7.2 Työpajan menetelmäosuus valittujen teemojen mukaan

Jaoin menetelmät lämmittelyharjoitteisiin, siltaharjoitteisiin, ydinharjoitteeseen sekä jäädyttelyyn. Olen lisäksi maininnut jokaisen harjoitteen alussa menetelmien tarpeiden listauksesta nousseen teeman, johon harjoite pyrkii vastaamaan. Harjoitteiden tarkemmat ohjeistukset ovat raportin liitteenä 6.

LÄMMITTELYHARJOITTEET

TEEMA 1: TUTUSTUMINEN

Käynnistin työpajan taidelähtöisten menetelmien osion teema 1:n mukaisesti tutustumisella. Riittävän ajan käyttäminen tutustumiseen on tärkeää luottamukseen perustuvan asiakassuhteen löytämiselle (Mauno 2018: 69). Tutustuminen on dialogisen suhteen kannalta tärkeä vaihe, jossa avaudutaan toisen ihmisen todellisuudelle ja uuden omaksumiselle tasavertaisessa suhteessa toisen kanssa (Nivala & Ryyänen 2019: 192). Teimme ensin kehollisen havainnon harjoitteen, jonka tarkoituksena oli virittää osallistujien mieltä kokonaisvaltaiseen läsnäoloon. Harjoitteessa asetuttiin silmät suljettuina kuuntelemaan kehoa ja mieltä, tunteita ja ajatuksia, kaikkea mikä vaikuttaa nyt-hetkeen. Pyysin osallistujia suhtautumaan työpajaan lempeästi itseään kuunnellen.

Seuraavaksi siirryttiin tutustumiseen ”Jos olisin esine” -harjoitteen kautta. Harjoite on sovellus Voimapaikka -harjoitteesta (lähde tuntematon). Ohjeistin osallistujat tekemään havaintoja ympäristöstään, ja etsimään puoleensavetävää tai kiinnostavaa esinettä tai tilaa. Aikaa annettiin muutama minuutti. Osallistujat esittelivät valitsemansa esineen tai tilan, ja ehdotin, että valinnat kuvastaisivat osallistujia itseään. Kävi ilmi, että ryhmässä oli läsnä

- pöytä, jolle maljakko sopisi hyvin
- kirkkaat, mystiset kuulosuojaimet
- sininen seinä, jota ihailaan liian harvoin
- Proud of you -tarra ilmoitustaulun reunassa
- Metallinen henkari – yksinkertainen ja kaunis, juuri nyt tarpeeton
- Rahapuu, helposti loukkaantuva
- Kuva seinällä: tähtiin katsova kettu
- Rakkaan tädin maalaama taulu, konkreettinen muisto, tarina tarinasta
- Pikku Myy -vedenkeitin, jonka tekemää teetä odotetaan

Harjoite toi tilanteeseen ilon ja yllättyneisyyden ilmauksia. Kaikki osallistujat lähtivät mukaan yhteiseen leikkiin. Valintoja kuvailtiin keskittyneesti ja pieniä tarinoita oli hienoa ja myös koskettavaa kuunnella. Harjoite konkretisoi luovan ajattelun ja leikin vapautta ja tunnelma oli myönteisesti virittynyt.

Seuraavaksi tartuttiin kynään ja paperiin. Pyysin osallistujia tuottamaan valitsemallaan värillä yhtäjaksoista viivaa sokin sokin ympäri paperia eri painokkuuksilla ja nopeuksilla. Jokaiselle syntyi paperille jonkinlainen ”sotku”. Lopuksi pyysin heitä miettimään nimen omalle teokselleen. Tämän lämmittelyn tärkeä tehtävä oli madaltaa kynnystä tuottaa kuvaa paperille ja vahvistaa työtavan leikkisää luonnetta. ”Sotkuja” nimeämällä myös harjoiteltiin symbolista hahmottamista, kuvan katsomista ja merkitysten antamista.

Kuva 2, ”Keväilo”, työpajaosallistujan piirros vihreällä kynällä valkoiselle paperille.

Viimeinen harjoite tutustumiseen liittyvän teeman alla oli ”Tägi”. Harjoite on oma sovelukseni katutaiteen praktiikasta, ja olen käyttänyt sitä usein työskennellessäni nuorten kanssa.

Pyysin osallistujia kirjoittamaan paperiin oman nimensä tai nimimerkinsä, ja kokeilemaan sen tyyllittelyä vapaasti itseä miellyttävien tavoin, valiten mukaan mieluisia värejä ja symboleja. Pohjustin tehtävää kertomalla tägin taustoja, jotka tulevat urbaanista katutaiteesta. Kun työt olivat valmiit, pyysin kaikkia näyttämään ne tietokoneen ruudulla toisilleen yhtä aikaa. Keskustelimme hetken oman nimen ilmaisemisesta ja siitä, että toisen tägiä ei saa ”krossata” yli katutaiteessa. Vähän niin kuin elämässä yleensäkin ei saa kävellä toisen yli, pitää kunnioittaa toisen tilaa ja omanlaisuutta. Korostin, että harjoitteen jälkeinen reflektiokeskustelu on tärkeää monesta eri syystä. Keskustella voi tägiin liittyvistä valinnoista, mutta myös siitä, miltä harjoitteen tekeminen itsessään

tuntui. Kaikenlaisten kokemusten kuunteleminen on tärkeää. Tämä vahvistaa kohtaamistilanteen dialogisuutta ja luottamukseen perustuvaa suhdetta (Vrt. Nivala & Ryyänen 2019: 192; Civil 2018: 100).

TEEMA 2: TAVOITTEIDEN ASETTAMINEN

Olin suunnitellut teema 2:een, eli tavoitteiden asettamiseen kaksi eri harjoitetta, ”Tavoitteiden käsi” -harjoitteen sekä ”Toiveiden puu” -harjoitteen. Koska edellisiin harjoitteisiin kului aikaa arvioitua enemmän, jätin Toiveiden puu -harjoitteen pois ja keskityimme Tavoitteiden käteen. Sovelsin harjoitteen Mascha Letichen alkuperäisestä kulttuurista kompetenssia kartoittavasta viiden sormen harjoituksesta, jonka löysin Maaria Tuhkusen Kansalaisfoorumien oppaaseen kirjoittamasta artikkelista (Tuhkunen 2019: 22).

Pyysin osallistujia piirtämään käden ääriviivat paperille, ja annoin seuraavat ohjeet.

1. Peukalo edustaa sinua. Missä tilanteessa olet nyt?
2. Etusormi osoittaa, mitä kohti haluat kulkea.
3. Keskisormi on tyly ele. Mikä sinua ärsyttää elämässäsi, mistä et pidä itsessäsi?
4. Nimetön on vihkisormi. Minkä kanssa olet ”naimisissa”, mistä et ainakaan halua elämässäsi luopua?
5. Pikkurilli on pienin. Missä haluaisit kasvaa ja kehittyä?

Pyysin osallistujia kirjoittamaan kaikkiin yhden lauseen vastaukseksi, melko napakasti. Harjoitteesta syntyy näin kiteytyksiä, jotka vaikuttavat yksinkertaisilta mutta saatavat toimia omaa elämää, identiteettiä ja itsetuntemusta kuvaavina ”avaimina”. Kirjoitettujen sanojen tai lauseiden kautta käynnistyy refleктоiva dialogi ammattilaisen ja asiakkaan välillä.

Kuva 3: Käsi, jonka eri sormissa lukee kuvan tekijän ominaisuuksia ja tavoitteita.

Mitä esimerkiksi kuva 3:sa näkyvä etusormeen kirjoitettu hyvinvointi tarkoittaa tekijälle, millaisista asioista se koostuu? Harjoitetta olisi voitu jatkaa kirjoittamalla sormen ympärille näitä asioita, ja seuraavaksi mietitty yhdessä asiakkaan kanssa konkreettisia asioita, miten näihin voitaisiin päästä. Selostin reflektiokeskustelun kulun osallistujille, mutta emme tehneet sitä konkreettisesti ajan säästämiseksi.

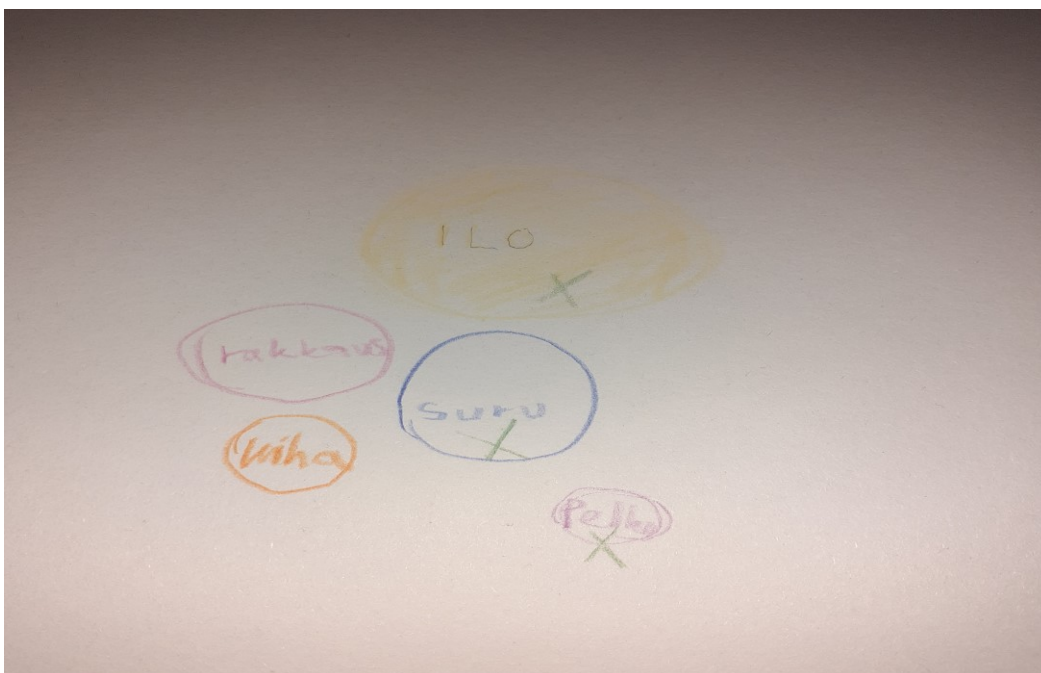
SILTAHARJOITTEET:

TEEMA 3: VAHVUUDET JA VOIMAVARAT SEKÄ TEEMA 4: LAPSEN ÄÄNEN JA NÄKÖKULMAN VAHVISTUMINEN.

Vahvuuksien ja voimavarojen teemaan liittyivät suunnitelmassani omaa myönteistä minäkuvaa koskevat harjoitteet sekä tunnetyöskentely. Olin suunnitellut ohjaavani tässä kohtaa Hyvä minä -omakuvaharjoitteen, jonka olin esitellyt tiimille jo työharjoitteluajanani. Mainitsin harjoitteesta työpajassa, mutta päätin tässä vaiheessa siirtyä tunnetyöskentelyharjoitteisiin. Hyvä minä -omakuvaharjoitteen ohjeistus löytyy liitteestä 6.

Tunnetyöskentely, jonka liitin paitsi vahvuuksiin ja voimavaroihin, myös lapsen näkökulman vahvistumiseen ja vanhemman ja lapsen väliseen vuorovaikutukseen, käynnistyi Tunneympyrät -harjoitteella. Kerroin tunneympyrät -harjoitteen sopivan sekä lapsille että aikuisille, ja hedelmällisintä olisi tehdä se yhdessä vanhemman ja lapsen kanssa. Kehitin harjoitteen tätä työpajaa varten, ja se on toteutukseltaan hyvin yksinkertainen. Siinä valitaan viisi eri värikynää (tussia tai vahaliitua) ja piirretään kullakin yksi ympyrä samaan paperiin, jolloin syntyy viisi eriväristä ympyrää. Erivärisistä ympyröistä käynnistyy keskustelu, jossa ensin pohditaan lapsen ja vanhemman kanssa, mitä kaikkia eri tunteita on olemassa: ilo, suru, pelko, viha, kateus, onni, rauhallisuus, epäluuloisuus, yksinäisyys, kiitollisuus, rakkaus jne. Jätimme työpajassa tunteiden nimeämistä koskevan keskustelun väliin, ja siirryimme suoraan seuraavaan vaiheeseen.

Pyysin osallistujia miettimään omassa rauhassaan, että mitä tunteita heidän valitsemaansa väriympyrät edustivat. Huomautin, eri ihmisillä tunteet voivat olla eri värisiä. Tässä vaiheessa paperiin sai piirtää myös lisää erivärisiä palloja, jos halusi. Seuraavaksi pyysin osallistujia pohtimaan, mitä tunteita he tunsivat paperilla olevista tunteista usein, ja mitkä tunteet olivat harvinaisempia. Pyysin heitä laittamaan rastin niiden ympyröiden sisälle, mitä tunteita he olivat kokeneet tällä viikolla. Seuraavaksi pyysin heitä värittämään sen ympyrän kokonaan, mistä tunteesta tulee hyvä olo, ja mitä osallistuja haluaisi kokea enemmän.

Kuva 4: Tunneympyrät. Ympyröissä lukee rakkaus, viha, ilo, suru ja pelko. Kuvan lähetti minulle eräs pajaan osallistunut sosiaaliohjaaja. Kuvan on tehnyt hänen asiakkaansa, jolle hän ohjasi harjoitteen myöhemmin. Asiakas on kokenut viikon sisällä iloa, surua ja pelkoa. Ilo on tunne, mitä hän haluaisi kokea kuvan mukaan eniten. Asiakas on antanut luvan kuvan julkaisuun osana opinnäytettä.

Tämän harjoitteen päätteeksi pyysin osallistujia sulkemaan silmänsä ja muistelemaan elämässään jonkun tilanteen, missä on pelkästään hyvä olla ja missä hymyilyttää aidosti. Pyysin heitä kuvittelemaan muistoon värin tai värejä, ja kuvittelemaan ne värit omiin käsiin. Pyysin osallistujia asettamaan ”hymyn väriä” täynnä olevat kätensä sydämen päälle, päähän tai vatsalle, sellaiseen kohtaan, missä hyvän olon tunnetta tarvitaan. Pyysin heitä kuvittelemaan, miten väri, lämpö ja hymy leviävät siihen kohtaan. Harjoite tehtiin yksityisesti, kamerat suljettuina. Tavoittelin harjoitteella palauttavaa ja rauhoittavaa vaikutusta, joka syntyy kehollisesta syventymisestä myönteisiin tunteisiin.

Harjoitteen jälkeen pidettiin pieni tauko, jonka jälkeen siirryttiin työpajan ydinharjoitteen. Luvussa 6.5 kuvailemani Puhekuplat -harjoite olisi seurannut Tunneympyrät -harjoitetta, mutta päätin siirtyä elämäntarinaa käsittelevään työpajan ydinharjoitteen, jotta ehtisimme käydä sen läpi huolellisesti ajan kanssa. Lisäksi olin kehittänyt teemaa ajatellen Suorat linjat, kaarevat linjat -harjoitteen, joka olisi ollut lämmittelyä tunteisiin ja tilanteisiin, joissa tarvitaan erilaisia tunteita. Pois jääneiden harjoitteiden ohjeistukset löytyvät liitteestä 6.

YDINHARJOITE

PÄÄTEEMA: LUOTTAMUS JA TURVALLISUUS sekä TEEMA 3: VAHVUUDET JA VOIMAVARAT ja TEEMA 4: LAPSEN ÄÄNEN JA NÄKÖKULMAN VAHVISTUMINEN

Ohjasin ydinharjoitteena, eli tavallaan työpajan keskeisimpänä harjoitteena Elämäntarina -harjoitteen. Sen tavoitteena oli oman elämän tarkastelu kuvana, ja sen mahdollistama identiteettityöskentely. Valitsin harjoitteen mukaan erityisesti liittyen luottamuksen ja turvallisuuden pääteemaan (ks. Pölkki 2017: 505; Mauno 2018: 69). Harjoite tehtiin muistelun ja kuvantuottamisen keinoin. Harjoite on oma muunnelmani erilaisista omaelämäkerrallisista kuvaharjoitteista, joita esitellään esimerkiksi kirjassa Taiteeksi tarinoitu oma elämä (Sava & Vesänen-Laukkanen 2004). Harjoitteen tavoite on oman elämäntarinan ja kokemusten narratiivinen käsittely taiteen keinoin (Vesänen-Laukkanen, Sava & Martin 2004: 19). Civil (2018) on todennut, että narratiivinen, omaelämäkerrallinen työskentely voi auttaa lastensuojelun asiakasta katsomaan omaa elämäänsä ja siinä vaikuttavia vaikeita tunteita etäännytetysti, mikä mahdollistaa uuden, muutosvoimaisen identiteettitarinan muotoutumisen (Civil 2018: 100–102). Känkänen (2013) kuvaa taiteen tarjoavan symbolista etäisyyttä, joka mahdollistaa omien vaikeiden elämäkokemusten turvallisen käsittelyn (Känkänen 2013: 29, 99).

Pyysin osallistujia miettimään omaa elämäänsä syntymästä tähän päivään: tärkeitä käännekohtia ja tapahtumia, ja merkitsemään näitä tärkeitä kokemuksia yksinkertaiseen aikajanaan lyijykynällä. Tämän jälkeen pyysin täydentämään aikajanelle tunteita sekä pienempiä tapahtumia, muistoja, tuntemuksia – mitä vain, mikä tuntuu merkitykselliseltä omassa historiassa. Painotin, että tämä paperi jäisi yksityisesti vain osallistujalle itselleen. Seuraavaksi pyysin osallistujia tuottamaan värikynällä, tai jos mahdollista, vesiväreillä, suurelle paperille kuvan elämästään aikajanelle merkittyjen käännekohtien ja muiden tapahtumien perustalta. Ohjeistin, että kuva voi olla jonkinlainen kaari tai viiva, spiraali, polku, erilaisia pisteitä tai kuvioita – tai jotakin muuta. Muistutin, että jokainen tekee tässä omat valintansa ja kaikki on oikein. Pyysin osallistujia lisäämään värejä, kuvia ja symboleita tärkeisiin käännekohtiin ja erilaisiin yksityiskohtiin. Lopuksi pyysin osallistujia täydentämään syntynyttä kuvaa oman laukkunsa sisällöllä, niin että kuvasta syntyy installaatio, antaen lisätyille tavaroille merkityksiä. Mainitsin tässä yhteydessä Ateneumin Taidepakka -korttisarjan, jota voisi myös käyttää kuvan täydentämisessä.

Kuva 5: Työpajan osallistujan vesiväri työ omasta elämäntarinasta

Tämän jälkeen pyysin osallistujia jakautumaan pareittain Teamsin pienryhmätiloihin. Kaksi osallistujaa oli samassa tilassa fyysisesti, joten he työskentelivät parina. Pyysin jokaista näyttämään työnsä parilleen, ja sen jälkeen kertomaan omasta teoksestaan ja elämästään sen verran, kuin tuntui sopivalta ja mitä halusi. Painotin, että on tärkeää kuunnella tässä itseään ja rajata kertomuksesta yksityisimmät elementit. Kuuntelevaa osapuolta pyysin keskittymään kuuntelemaan empaattisella uteliaisuudella kertomusta ja pidättäytymään tulkinnoista. Parille sai kuitenkin esittää lisäkysymyksiä. Varasin tähän jakamiseen aikaa 15 minuuttia, jonka jälkeen palasimme yhteiseen tilaan keskustelemaan.

Elämäntarina -harjoite on hyvä esimerkki taidelähtöisestä harjoitteesta, jonka kautta mahdollistuu oman ainutlaatuisen elämän tarkastelu, joka mahdollistaa työskentelyn oman identiteetin kysymysten äärellä. Huhtinen-Hildén ja Karjalainen (2019) toteavat, että omasta elämästä kertomisen kautta jaetaan ja tehdään ymmärrettäväksi kokemuksia, jaetaan näkökulmia ja luodaan uusia. (Huhtinen-Hildén & Karjalainen 2019: 16–

17.) Taiteellisen ”kertomisen” kautta voi kuvata ja käsitellä myös tuskallisia kokemuksia, joita on vaikea sanallistaa (Iivanainen 2019: 64). Ohjaajan on tärkeää ottaa kaikenlaiset tunteet vastaan, ja auttaa luomaan psyykkisesti turvallista tilaa esimerkiksi sanoittamalla harjoitteesta syntyvää tunnelmaa sekä sitä, että tunteiden ilmeneminen on täysin sallittua (vrt. Iivanainen 2019: 96–97).

Elämäntarinaa pureutuva taiteellinen harjoite voidaan kokea terapeuttisena (mm. Sava 2004: 68). Terapeuttinen työtapana on systeemisen lastensuojelun mallissa katsottu vaikuttavaksi työskentelymuodoksi (mm. Civil 2018: 100–102). Terapeuttiseen työskentelyyn taiteen keinoin saattaa kuitenkin aiheuttaa lastensuojelun ohjaajassa tiettyä epävarmuutta, mikä Känkäsen (2013) havaintojen mukaan liittyy muun muassa työntekijöiden kykyyn vastata taidelähtöisen työskentelyn esiin nostamiin vaikeisiin tunteisiin. Känkänen toteaa, että vaikka taidelähtöinen työskentely voi tuottaa terapeuttisia vaikutuksia, kuten lohdutusta, virkistystä ja erilaisia oivalluksia, se ei kuitenkaan ole terapiaa. Terapiaa voi toteuttaa vain koulutettu terapeutti, joka on määritellyt asiakassuhteeseen hoidollisen, tavoitteellisen suunnitelman (Känkänen 2013: 33). Lastensuojelun arkikäytännöissä on kuitenkin tärkeää pystyä kohtaamaan vaikeita tunteita, ja ohjaamaan asiakkaita myös eteenpäin niiden kanssa (mm. Känkänen 2013: 107; Eronen 2013: 225; Civil 2018: 100). Ohjaajan ei kuitenkaan pidä esimerkiksi tehdä kuvista pitkälle vietyjä tulkintoja tai analyysejä, vaan antaa asiakkaan määrittellä elämäntarinaansa itse, omin sanoin (Iivanainen 2019: 98). Sosiaalipedagogisesti orientoitunut ohjaaja vahvistaa näin asiakkaan subjektiivuutta ja toimijuutta, jonka kautta dialoginen kohtaaminen voi toteutua (Nivala & Ryyänen 2019: 192).

JÄÄHDYTTELY

TEEMA 5: REFLEKTIO JA TYÖSKENTELEN PÄÄTTÄMINEN

Lopuksi ohjasin vielä yhteiseen lopetuksen selkeyteen liittyvän luovan kirjoittamisen harjoitteen. Harjoite löytyy mm. Karjalaisen artikkelista kirjassa Luovan toiminnan työtavat (Karjalainen 2019: 133). Pyysin osallistujia ottamaan puhtaan paperin ja kynän, ja kirjoittamaan keskeytyksetöntä tajunnanvirtatekstiä antamistani alkusanoista aina niin pitkään, kunnes annoin uuden aloituksen. Alkusanoina olivat: Tänään olen / Haluaisin että / Luulen että / Pelkään, että / Suren / Toivoisin, että / Olen kiitollinen...

Näiden aloitussanojen myötä syntyvä tajunnanvirtateksti oli ”raakatekstiä”. Ohjeistin kirjoittamisen jälkeen osallistujia lukemaan sen, ja valitsemaan jonkin lauseen, tai tiivistämään tekstistä jonkin ajatuksen tai runon. Raakateksti jäi itselle, ja siitä valittu lause tai

sen kautta muodostettu lyhyempi teksti jaettiin toisille. Jätin osallistujille avoimeksi sen, kirjoittavatko he työpajasta, vai mistä vain omaan elämään liittyvästä, joka tuli tuossa hetkessä mieleen. Tavoittelin tällä mielen vapaata vaeltelua niissä sisällöissä, mitä siellä juuri nyt oli, ja mikä voisi sanallistua harjoitteen kautta. Pyysin lopuksi osallistujia sulkemaan kamerat, ja lukemaan oman lyhyen tekstinsä ääneen vuoron perään. Kuumimme koskettavia tekstejä, joiden kautta kaikki saivat kurkistaa tiimin yksilöllisiin, moninaisiin todellisuuksiin yhdessä koetun työpajan päätteeksi.

Työpaja päättyi aikataulun mukaisesti klo 15:00 kiitoksiin, ja muistutin lopuksi vielä viikon päästä toteutettavasta palautekeskustelusta.

8 Opinnäytteen työpajan arviointi

Harjoitin työpajan arvioinnissa sosiaalipedagogisia arvioinnin periaatteita. Arviointiin vaikuttaa sekä lastensuojelun perhetyön tietoperusta, sosiaaliohjaajien kokemustieto sekä opinnäytteen tekijän itsereflektio paikallisena, subjektiivisena tietona (mm. Nivala & Ryytänen 2019: 312). Työpajan arviointi toteutui osin itsearviointina hyödyntäen työskentelypäiväkirjaa ja teoriaa, ja osin työpajaosallistujien palautteiden kautta. Viikko Tehdään skissejä! -työpajan jälkeen järjestettiin 1,5 tunnin mittainen palautekeskustelu, joka toteutettiin Teams -ympäristössä. Keskustelu oli vapaamuotoinen, ja tiedonkeruumenetelmänä se muistutti avointa ryhmähaastattelua, joka on laadullinen tutkimusmenetelmä. Ryhmähaastattelu on tehokas tiedonkeruun muoto, koska siinä saadaan samaan aikaan tietoja useammalta henkilöltä. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 1997: 209–211) Ryhmäkeskustelun tavoitteena oli kerätä osallistujilta palautetta työpajasta, reflektoida yhdessä ryhmän kesken kokemuksia työpajan harjoitteista ja pohtia menetelmien sovellettavuutta omaan työhön.

Suhtauduin omaan rooliini keskustelun ylläpitäjänä ja palautteen vastaanottajana sosiaalipedagogisella otteella, dialogisesti ja avoimena kaikelle sille, mitä haastattelutilanteessa ilmenee. Arviointia toteuttaessani olin eräänlainen ”rinnalla kulkija”, eli osallistuin myös itse keskustelun reflektiiviseen pohdintaan (vrt Nivala & Ryytänen 2019: 313). Olin kerännyt valmiin keskustelurungon ja esittelin sen teemat keskustelun edetessä, mutta hyväksyin keskustelussa myös erilaiset ”rönsyt” ja poikkeamat. Näitä olivat esimerkiksi aikaisempien taidelähtöisiä menetelmiä koskevat tarinat. Halusin toteuttaa palautteenannon ryhmäkeskusteluna, koska uskon että keskustelu tekee lomakekyselyä paremmin näkyväksi yhteistä diskurssia: toimintaympäristön puhetapoja, hiljaista tietoa, yhteisesti hyväksytyjä näkemyksiä ja myös näkemuseroja.

Keskustelu syventää ja luo myös uutta tietoa. (vrt. Ojasalo et al 2014: 62) Ryhmäkeskustelua ei tallennettu tietosuojasyistä. En myöskään litteroinut keskustelua, koska se olisi vienyt huomiotani liikaa pois itse dialogista. Tein keskustelusta kuitenkin kattavat muistiinpanot, joita hyödynsin työpajan arvioinnissa.

Palautekeskusteluun osallistui viisi sosiaaliohjaajaa. Neljä oli joutunut jäämään pois aikatauluhaasteiden takia, mutta myös he halusivat antaa palautetta. He vastasivat laatimani palautekeskustelun rungon kysymyksiin kirjallisesti. Tämä kirjallinen palaute osoittautui hyvin tärkeäksi, koska keskustelumistiinpanot jäivät väistämättä vajaaksi vilkkaasta ja runsaasta keskustelusta.

Palautekeskustelurungossa oli neljä osiota. Pyysin keskustelijoita

1. antamaan palautetta työpajan kestosta, ohjauksesta ja muista toteutukseen liittyvistä asioista,
2. kertomaan kokemuksiaan ja ajatuksiaan harjoitteista ja niiden käyttökelpoisuudesta tehostetussa perhetyössä,
3. pohtimaan mahdollista muuta hyötyä, joita he kokivat saaneensa,
4. antamaan vapaata palautetta.

Kirjallisesti annetun palautteen hieman tarkempi runko on opinnäytteen liitteenä 4.

Vertasin saamaani palautetta tarpeiden kartoituksessa nousseisiin teemoihin sekä tekemiini valintoihin. Arviointikysymykseni olivat:

- Onnistuiko työpaja vastaamaan opinnäytteen tavoitteeseen? Tavoitteena oli rohkaista tehostetun perhetyön sosiaaliohjaajia ottamaan taidelähtöisiä menetelmiä käyttöön työssään.
- Olivatko esittelemäni menetelmät helppokäyttöisiä ja mielekkäitä?
- Kohtasivatko valitsemani teemat ja menetelmät teorian ja perhetyöntekijöiden esittämiin tarpeisiin?
- Toteutuiko työpajaohjauksessa ja menetelmien tavoitteissa sosiaalipedagoginen työote?
- Tuottiko työpaja jotakin muuta hyötyä, kuin päätavoitteena mainittu rohkaiseminen?
- Miten työpajan tavoitteeseen olisi voitu vastata vielä paremmin?

8.1 Palautteiden analyysi

Työpajan toteutusta koskevassa keskustelussa mainittiin, että olin ohjaajana onnistunut luomaan turvallisen ja rauhallisen tunnelman, mutta kuitenkin ollut jämäkkä ja johdatellut pajaa hyvää tahtia eteenpäin. Työpajan kesto koettiin hyväksi suhteessa työarjen aika-tauluihin. Keskustelijat totesivat, että ”nälkä kasvoi syödessä” joten paja olisi voinut olla pidempikin, kuin kolme tuntia. Joku totesi kuitenkin, ettei olisi jaksanut iltapäivällä enää pidempään.

Toteutus Teams-ympäristössä koettiin yllättävän hyväksi suhteessa ennako-oletuksiin. Eräs keskustelijoista kertoi jääneensä miettimään, miten työpaja olisi ollut erilainen, jos olisimme toteuttaneet sen fyysisenä tapaamisena. Ryhmässä pohdittiin, että verkkopohjainen toteutus toi luottamuksellisten sisältöjen käsittelyyn myös turvaa: yksityisyyden koettiin olevan vahvempaa, kun kameran voi halutessaan laittaa kiinni tehtävien tekemisen ajaksi, eikä kukaan ”tarkkaillut” tekemistä sivussa.

Kirjallisessa palautteessa työpajan puitteista mainittiin erityisesti ohjauksen selkeys, avoimuus, kunnioitavuus ja kannustavuus myönteisessä valossa. Myönteistä olivat myös ideat, joita tehdyistä harjoitteista sai työhön. Kaikki vastaajat olisivat toivoneet kuitenkin pidempää aikaa, tai useampia työpajakertoja sisältöjen käsittelyyn:

”Työpaja oli kestoiltaan hyvän mittainen, siinä ehti uppoutua aiheeseen hyvin. Harjoitteita oli aika paljon aikaan nähden, olisi ollut mielenkiintoista tehdä vaikka muutama paja ja käyttää harjoitteisiin aikaa enemmän. Ohjaus oli todella hyvää ja ohjeet selkeitä harjoitusten tekemiseen. Niitä pystyi hyvin tekemään etäyhteyden välityksellä.” Vastaaja 1

”Olin erittäin tyytyväinen työpajaan. Koin, että työpajasta sai paljon ideoita ja suht lyhyeen aikaan oli saatu informaatiota sekä paljon erilaisia harjoitteita ja ideoita mahtumaan. Työpajassa olisi hyvin viihtynyt kokonaisen päivänkin, mutta tämän mittaisena työpaja oli toki helpompi mahduttaa kalenteriin ja hyvä paketti kokonaisuudessaan. Ohjaus ja ohjeet olivat selkeät.” Vastaaja 2

”Kolme tuntia oli hyvä ja napakka aika, ehkä olisin pidentänyt sitä esim puolella tunnilla. Jokainen harjoite sopi työhömme ja oli mielenkiintoinen. Muutamiiin hetkiin olisin toivonut (näin jälkikäteen tarkasteltuna) pysähtymistä ja yhteistä pohdintaa miten harjoitusta voisi käyttää juuri meidän työssämme/missä tilanteissa. Ohjaus oli selkeää ja riittävää. Kun heräsi kysyttävää, vastasit ystävällisesti ja kannustavasti kysymykseen. Tuli avoimen ja kunnioittavan ilmapiirin tunne. Teoriaa oli myös mielenkiintoista kuunnella. Ehkä pidempi aika jotta olisi voinut pysähtyä hieman pidemmäksi aikaa harjoitusten äärelle.” - Vastaaja 3

Neljäs vastaaja teki tärkeän huomion: lyhyet ja yksinkertaiset ”harjoitenäytteet” eli skissit madalsivat kynnystä taideharjoitteiden käyttöönottoon:

”Oli loistava idea pitää tällaisia pikku ”näytteitä”, kirjoitin kaikki ylös ja otimme heti käyttöön. Myös lyhyet näytteet madalsivat kynnystä koska tuli olo, että ei tarvitse kaiken maailman aikaa ja välineitä, joita ei aina ehdi kiireessä priorisoida mukaan. En käsitä miten joku voi onnistua ohjaamaan etäyhteyden kautta niin tiiviisti ja intensiivisesti kuin sinä. Ohjaus oli sujuvaa, ymmärrettävää, intohimoista ja kaiken tasoisille sopivaa. Sait meidät uppoutumaan ihan omaan ulottuvuuteen tällä pajalla.” - Vastaaja 4

Kysyttäessä, mikä olisi voinut olla toisin sama vastaaja jatkaa:

”Lisää aikaa, jotta ”näyte” esimerkkejä olisi saanut vielä lisää. Olit kerännyt super hyvät teemat mihin vastasit. Taidemenetelmien vaikuttavuus yllättää minut aina. Työparini kanssa kun kävimme elämän janaa, itkimme molemmat.” -Vastaaja 4.

Toisesta palauteosiosta, eli työpajan antamasta tuesta harjoitteiden ohjaamiselle ja harjoitteiden yleisestä käyttökelpoisuudesta omassa työarjessa keskusteltiin vilkkaasti. Keskustelijat pitivät pajan harjoitteita ja löytämiäni teemoja hyvinä, mutta kokivat, että monissa harjoitteissa syvällisempi reflektiokeskustelu olisi auttanut heitä saamaan harjoitteista irti vielä enemmän kokemuksellisella tasolla.

Esimerkkiharjoitteisiin olisi toivottu myös tarkempaa fokusta ja ohjausta suhteessa tehostetun perhetyön asiakkaiden elämäntilanteeseen. Eräs keskustelija totesi, että hän arkailee lähteä toteuttamaan harjoitteita, joten hän hyötyisi selkeistä vinkeistä, joista kävisi ilmi mitkä harjoitteet sopivat millaisiinkin perheisiin, ikäryhmälle ja tilanteisiin. Tämä auttaisi muodostamaan eräänlaisen henkisen selkärangan varsinkin, jos työntekijällä ei ole aiempaa kokemusta taidelähtöisistä harjoitteista. Ryhmässä mainittiin, että työpajassa olisi voitu huomioida erikseen esimerkiksi pikkulapsiperheet, mielenterveysongelmista kärsivät, päihteidenkäyttäjät ja ylipäättään sen, mitkä harjoitteet ”toimivat” lapsille ja mitkä aikuisille. Tämän puutteen todettuaan keskustelijat totesivat kuitenkin yhteistuumin, että koulutuskertoja olisi vain pitänyt olla reilusti enemmän.

Ryhmä pohti, että kynnyksen ylitykseen harjoitteiden käyttämisessä auttaisi mielikuvasella jokin asiakasprofiili tai tilanne, jolloin harjoitteen kautta pääsisi paremmin kiinni myös omiin asiakascaseihin. Sosiaaliohjaajat pohtivat myös, että asiakastilanteissa vonousta voimakastakin kyseenalaistusta ja kritiikkiä totutusta poikkeaviin työmenetelmiin, joka taas saattaa saada työntekijän luopumaan taidemenetelmistä. Samoin epärointi omasta osaamisesta nousi esiin, vaikka harjoitteissa nähtiin paljon hyvää potentiaalia:

”Mielestäni harjoitteita voi hyvin soveltaa perhetyössä. Koen, että tarvitsisin itse vielä lisää opettelua (esim. työpajojen muodossa) jotta minulla olisi hieman varmempi olo käyttää harjoitteita työssä. Tässä toki voi auttaa myös työpäri, jolla on vahvempi osaaminen näistä. Olen kyllä varma, että joku harjoitteista pääsee varmasti kokeiluun perheiden kanssa. Mieleeni jäi erityisesti ”tägi” harjoite. Se olisi tosi hyvä perheiden kanssa. Myös oman elämänjanan tekeminen oli mieluista ihan itselle. Työpaja oli itselle terapeutin hetki, joka kertoo mielestäni harjoitteiden vaikuttavuudesta.” – Vastaja 1

Moni koki erityisesti Tavoitteiden käsi -harjoitteen helppokäyttöisenä:

”Työpajan harjoitteet olivat mielestäni hyviä. Erityisen paljon ihastuin harjoitteen, jossa piirrettiin oma käsi ja kirjoitettiin sormiin eri asioita. Koin, että se on harjoitus, jonka voisin heti ottaa käyttöön parissakin perheessä, jossa nuoria asiakkaana. Koin, että tehtävän vahvuus oli helppous, oman käden ääriviivat on helppo piirtää, mutta eri sormien ”sisällöt” toivat harjoitukseen syvyyttä ja uskoi- sin, että ”sormien” avulla on helpompi alkaa pohtia omia tunteita ja omaa kokemusta itsestään.” - Vastaja 2

Kolmas vastaja nostaa esiin harjoitteiden mielekkyyden ja reflektoi myös tasavertaisuuden ja turvallisuuden teemaa, jota olin pyrkinyt pitämään mukana sekä teoriaosuudessa että menetelmissä:

”Harjoitukset olivat mielekkäitä ja voisin kuvitella käyttäväni niitä työssäni. Turvallisuus syntyy mm. siitä, että heittäytyi itekin mukaan työskentelyyn ja ihmettelyyn. Koskaan ei voi tietää mitä harjoituksissa syntyy eikä tarvitse tietää mitä seuraavaksi tapahtuu. Tietyllä tavalla lohdullista ja tasavertaista.” - Vastaja 3

Myös neljäs vastaja pohtii turvallista tilaa ja omaa uskallusta ohjaamisessa:

”Uskon juuri näiden menetelmien luovan turvallisen tilan niin kuin sanoit. myöskin niiden yksinkertaisuus luo turvan työntekijälle, että uskallan heittäytyä kokeilemaan jotain uutta.”
 ”Tarviin juuri näitä kokemuksia, missä itse saa olla ohjattavana. Suurin pelko ja haaste on se, että en osaa kuljettaa asiakasta niin vakuuttavasti ja taitavasti harjoitteiden maailmaan ja sain paljon siitä, että sain kuunnella, miten sinä ohjaisit harjoitteet meille. kiitos <3” – Vastaja 4

Keskustelussa perhetyöntekijät pohtivat, että toiminnallisuus lisää työn mielekkyyttä, ja että on hyvä pitää työkalupakissa muitakin menetelmiä kuin korttisarjoja tai strukturoituja lomakkeita. Eräs keskustelija koki kaipaavansa juuri toiminnallisuutta työhönsä. Hän koki työpajatyöskentelyn koskettaneen tunteita, ja aikoi kokeilla nuorten kanssa ainakin Tavoitteiden käsi -harjoitetta sekä Tunneympyröitä. Tavoitteiden käsi -harjoitetta myös ehdittiin kokeilla ennen palautteen antoa:

”Teimme käden harjoituksen heti seuraavalla tapaamisella ja oli mieletöntä nähdä, miten teini sai kiteytettyä viiteen sormeen elämänsä ydin asiat.” – Vastaaja 4

Keskustelussa sivuttiin paljon erityisesti taideharjoitteiden potentiaalia sekä tiettyä epävarmuutta, joka liittyi lähinnä omiin kykyihin ohjata harjoitteita ”vakuuttavasti”. Keskustelussa jaettiin myös tarinoita muista taidetyöskentelyyn liittyvistä kokemuksista. Eräs perhetyöntekijä kertoi tarinan nuoresta, jonka kanssa vuorovaikutus takkusi. Nuori oli lopulta ehdottanut itse vesivärimaalausta, koska se oli ainoa asia, jossa hän koki olevansa hyvä. Perhetyöntekijät olivat tarttuneet ehdotukseen ja päätyneet maalaamaan yhdessä nuoren kanssa tunteita. Toinen tarina koski osittain minua. Perhetyöntekijä kertoi, että oli jatkanut työharjoittelussa käyttämiäni sarjakuvamenetelmiä perheessä. Hiljaiseksi tulkittu lapsi oli saanut taideharjoitteiden kautta ilmaistua omia mielipiteitään ja kokemuksiaan. Lapsen äänen vahvistumisella oli ollut myönteisiä vaikutuksia koko perheeseen.

Jaetut tarinat kutoutuivat osaksi menetelmien käyttömahdollisuuksia koskevaa keskustelua. Koin tämän dialogin vastaavan palautekeskustelulle asettamaani ”sosiaalipedagogista” tavoitetta. Olin erityisesti toivonut ryhmäkeskusteluna järjestetyn palautteenannon syventävän työpajassa syntyneitä oivalluksia ja tuottavan lisäideoita vertaiskeskustelun ja tietynlaisen emansipaation kautta (vrt. Nivala & Ryyänen 2019: 313). Ilokseni huomasin, että juuri näin tapahtuikin. Ryhmä muun muassa käsitteli turvallisuutta sisäisenä kokemuksena. Haasteena koettiin tilanne, jossa asiakkaan turvattomuuden kokemus on suuri, jolloin turvallisuutta voi olla vaikea tuottaa tilanteeseen harjoitteiden kautta. Ryhmäläiset käyttivät ilmaisuja ”tunnustelu” ja ”väylän löytäminen”. He myös pohtivat, että jos harjoitteita lähtee ohjaamaan liian varovasti, voi sekin tuottaa turvattomuutta. Ryhmä löysi ratkaisuehdotukseksi itsenäisesti keskustelun kautta työpajan lämmittelyharjoitteen, eli ”sotkujen” tuottamisen paperille. Siinä ehkä näkökulmaksi voi ottaakin ilon ja vapautuneisuuden siitä, että ei ”osaa piirtää”, mikä saattaa laskea jännitystä. Keskustelussa löytyi siten sovellusmahdollisuuksia esittelemilleni harjoitteille, minkä tulkitsin indikoivan harjoitteiden käyttökelpoisuutta työarjessa. Yksi sovellusidea nousi myös kirjallisessa vastauksessa:

”Omaan tägiin on se sitten oma nimi tai ”taiteilijanimi” voisi lisätä jotakin voimauttavaa tekstiä, asennetta tai jotakin jota toivoisi itselleen. Elämänjanassa voi hyödyntää myös muita menetelmiä samanaikaisesti kuten taidekortteja, joita joku käyttikin ryhmässä. Ehkä myös NLP harjoitteita voisi soveltaa joihinkin näihin harjoituksiin.” – Vastaaja 3

Sovellusten löytäminen on merkki luovasta ajattelusta, jonka työpaja ja siitä keskusteleminen käynnistivät. Sosiaaliohjaajat suhtautuivat työhönsä uteliaisuudella ja olivat

valmiita uusiin kokeiluihin. Oman kokemuksen merkityksellisyys nousi esiin haluna tarjota sama kokemus asiakkaalle, siltana yhteiseen ymmärrykseen:

”Mieleeni jäi erityisesti elämänjanan maalaaminen ja sen esittely työparilleni. Koin, että vahvistuin itsekin oman tarinani kanssa, että minun tarinani on kaunis hieno maalaus ja haluaisin suoda asiakkaille myös tämän kokemuksen.” -Vastaaaja 4

”Omien tunteiden huomaaminen on arvokasta miettien sitä miten eri tavoin ihmiset saattavat suhtautua luoviin menetelmiin. Sain paljon sinun arvokasta opeista ja tiedosta! Sain ensinnäkin kosketuspintaa ja inspiraatiota aiheeseen, joka on jäänyt hieman unholaan mutta mikä ehdottomasti on hyvä valjastaa käyttöön. Huomasin että riittää sellaisena kuin on eikä tarvitse ”osata” mitään. Menetelmät on vain itseä varten ja keino toteuttaa itseään toisella tapaa. Parhaimmillaan se tuottaa jotain mihin ei olisi ehkä koskaan löytänyt sanoja. Tämä jos mikä on ehdottomasti kokeilemisen arvoista perheidemme kanssa.” - Vastaaaja 3

Lähes kaikki työpajassa esitellyt harjoitteet saivat mainintoja mieleen jäävinä. Ryhmäkeskustelussa asiaa pohdittiin ja todettiin yhdessä, että kaikki menetelmät olivat eri tavoin sovellettuina käyttökelpoisia. Kaikki myös totesivat voivansa työpajan ja tämän keskustelun perusteella ohjata harjoitteita osana työtään. Erityisesti kuvalliset harjoitteet koettiin keskustelussa turvallisina. Sen sijaan luova kirjoitusharjoite, joka oli suunniteltu yhteiseen, selkeään työskentelyyn päättämiseen, sai myös kriittistä palautetta. Osa keskustelijoista koki, että kirjoittamiseen perustuva harjoite saattaisi tuottaa epäonnistumisen tunteita asiakkaille, jotka eivät esimerkiksi osanneet kirjoittaa. Samasta harjoitteesta oli myös toisenlainen kokemus:

”Viimeinen, luovan kirjoittamisen harjoite, oli yksi lemppareistani! Oli ihanaa ja vapauttavaa kirjoittaa tajunnan virtaa ja katsoa mitä sieltä tulee. Tästä voisi moni vanhempi ja nuori myös hyötyä. Merkittävää siinä on mielestäni se, ettei liiemmin ajattele vaan kirjoittaa sen mitä mieli tuottaa ensimmäisenä. Kiitos myös mielikuvaharjoituksesta, syventymisestä ajatuksissa hetkeen, jolloin oli onnellinen. Sitä pitäisi harjoittaa omassa elämässä enemmän <3” -Vastaaaja 3

Vastausten erilaiset painotukset osoittavat, että taidelähtöisen harjoitteen ”toimivuus” kytkeytyy jokaisen yksilölliseen kokemukseen ja merkityksenantoon. Se, mikä on yhdelle vaikeaa, ja nostaa ehkä esiin ikäviä muistoja, voi olla toiselle vapauttavaa. Tämän oivalluksen kääntäminen asiakastyöhön on mielestäni tärkeää.

Viimeinen kirjallisesti annettu vapaa palaute tuotti vastauksen, joka kiteyttää mielestäni tärkeimmät havainnot työpajan teemoista, sisällöistä ja opitun käytettävyydestä tehostetussa perhetyössä:

”Aihe on niin ihana ja tärkeä. Koen, että hankalinta on taidemenetelmien aloittaminen ja jos uskaltaisikin heti haastaa itsensä perheen alkaessa kokeilemaan menetelmiä, niin ne ehkä herkemmin vakiintuisivat asiakkuudessa käyttöön. Käyttöä välttelee vain koska pelkää, että asiakas ei lähde mukaan ja jotenkin arvottaa menetelmän, enkä osaakaan itse tarpeeksi hyvin kertoa miksi teemme tätä, vaikka siihen uskoisinkin. Haaste on se, että ottaisikin kritiikin itseensä ja kokisi, että minua työntekijänä arvotetaan. Vaikka tiedostaa ettei se ole totta, niin on helpompi seistä omien tuttujen juttujen takana tullessaan ”torjutuksi” kuin sellaisen jutun kanssa, jossa on itsekin jo haastanut itseään. Sanni madalsi tätä kynnyistä olemalla meille läsnä ja olen siitä super kiitollinen.” – Vastaaja 4

Tämän palautteen perusteella taidelähtöisyydellä voisi olla paremmin tilaa, jos ne esiteltäisiin perheelle heti työskentelyn alussa. Ajatus on kirkas ja toimiva. Yhteisen työskentelyn aloitus, jossa hyödynnettäisiin taidelähtöisiä harjoitteita, saattaisi auttaa löytämään common thirdiä muistuttavan tilan, jossa hierarkkisen asetelman sijaan työntekijät ja asiakasperhe asettuisivat yhdessä tutkimaan perheelle keskeisiä asioita.

Sekä palautekeskustelusta että kirjallisista palautteista käy ilmi, että työpaja onnistui hyvin päätavoitteessaan – sosiaaliohjaajat saivat uusia ideoita työhönsä ja rohkaistui-
vat kokeilemaan harjoitteita työssään. Taidelähtöiset harjoitteet toivat sosiaaliohjaajien palautteiden mukaan työhön merkityksellisyyttä ja välineitä lähestyä vaikeasti sanallistuvia aiheita, kuten tunteiden käsittelyä. Työpajan kaikki harjoitteet soveltuivat asiakaskäyttöön, ne olivat helppokäyttöisiä, ja niille oli helppoa kehittää myös uusia sovelluksia. Toisin sanoen ne tukivat luovaa työskentelyotetta. Työpajaan valikoimani teemat koettiin hyvinä, mutta lapsen äänen kuuluminen ja lasten kanssa työskentely olisi eräiden vastaajien mukaan voinut olla suuremmassa roolissa. Työpajan ohjaus toteutui annetun palautteen mukaan sosiaalipedagogisesti kestävä: avoimena, kuuntelevana ja kannustavana. Pedagogisuus näyttäytyi selkeytenä, napakkuutena ja innostavuutena harjoitteiden maailmaan. Työpajan lisähyödyiksi koettiin terapeuttisuus, virkistävyys ja tunteiden tasolla kosketetuksi tuleminen. Työpaja koettiin kuitenkin voittopuolisesti liian lyhyeksi, jotta osaaminen olisi voinut syventyä, ja useimmat vastaajat toivoivat lisää koulutusta samasta aiheesta.

Oma kokemukseni ja ajatukseni työpajasta vastaa pitkälti osallistujien kokemusta. Olin tyytyväinen ohjaukseeni, vaikka koin Teams -ympäristön hankalaksi kehollisen työskentelyn ohessa tapahtuvan havainnoin toteutukseen. Erityisesti olin samaa mieltä toteutuksen lyhydestä suhteesta sisältöihin. Työpajassa käytiin kolmen tunnin aikana läpi puolen tunnin teoriaosuus ja kahdeksan käytännön harjoitetta. Harjoitteiden

toteutuksessa oli siten pakko pitää melko napakkaa tahtia. Vain ydinharjoitteessa, eli Elämäntarina -harjoitteessa osallistujat pääsivät jakamaan syvällisemmin tarinoitaan pareilleen. Keskustelijat kokivat, että he olisivat hyötynet jokaisen tehtävän syvemmästä reflektoinnista. Kaikki kuitenkin ymmärsivät aikatauluun liittyvät rajoitteet. Koen, että laadukkaamman lopputuloksen saamiseksi työpajan sisällöt olisi voinut jakaa vähintään kahdeksi saman mittaiseksi työpajaksi. Tällöin olisimme ehtineet myös toteuttaa nekin harjoitteet, jotka jouduin jättämään väliin ohjaustilanteessa. Näitä olivat Toiveiden puu, Hyvä minä -omakuva, Suorat linjat ja kaarevat linjat sekä Puhekuplat -sarjakuvaharjoite. Erityisesti Hyvä minä -omakuva sekä Puhekuplat olisivat liittyneet suoraan lapsen äänen vahvistamiseen sekä vahvuuksia korostaviin menetelmiin. Emme kuitenkaan olisi ehtineet tehdä harjoitteita laadun kannalta riittävällä syvyydellä. Pois jätetyt harjoitteet löytyvät liitteestä 6.

Työpajatoteutuksen kesto olikin itselleni kompromissi, joka johtui yhtäältä yhteistyökumppanitiimin kiireisestä arjesta ja aikatauluista, ja toisaalta opinnäytetyön työmäärän kohtuullistamisesta. Opinnäytepäiväkirjassani pohdin, että olisin voinut priorisoida työpajakokonaisuudessa vahvemmin lasten kanssa tehdyt harjoitteet. Lapsille suunnatun työskentelyn ja menetelmien toive kuului myös palautekeskustelussa. Tehostetun perhetyön kehittämistarpeita tarkastelevassa tutkimuksessa on havaittu, että perhetyö tapahtuu liian usein vanhemman näkökulmasta, lapsen äänen jäädessä kuulumattomiin (ks esim, Pölkki et al 2016: 503; Alatalo et al 2017: 27–28). Työpajan harjoitteita valitessani tein ratkaisuja osittain hyvin intuitiivisen ja herkän tilanteen kuulostelun kautta, ja päädyin valitsemaan Elämäntarina -harjoitteen, jonka arvelin tuovan myönteisiä kokemuksia sosiaaliohjaajille itselleen. Harjoite on hyvä esimerkki narratiivisesta, elämäkerrallisesta työskentelystä, jollaisia myös systeemisen lastensuojelutyön malli suosittelee (Civil 2018: 100). Harjoite kuitenkin edellyttää reflektiivisyyttä ja kykyä tarkastella omaa elämää etäännytetysti, eikä se siten ole paras valinta pienemmille lapsille. Harjoite oli palautteen mukaan kuitenkin monille sosiaaliohjaajille merkityksellinen kokemus.

On kuitenkin mahdollista, että työpajassa olisi voitu vastata tarpeisiin toisenlaisen rakenteen kautta. Kehittämisprosessista olisi tullut laadukkaampi, jos minulla olisi ollut käytettävissäni pidempi aika menetelmien tarvetta kartoittavan kyselyn ja työpajan toteutuksen välillä. Pidempi kypsyttely olisi mahdollistanut esimerkiksi lapsen kehitystä koskevien teorioiden huomioimisen harjoitteiden suunnittelussa. Olisin ehkä myös huomannut tuoda alun perinkin harjoitekokonaisuuteen lapsille suunnattuja harjoitteita enemmän, tai luoda toisenlaisen rakenteen kuin draamatyöskentelystä mallinnetun lämmittely-siltaharjoite-ydinharjoite-jäähdyttely-rakenteen.

Käytettävissä ollut aika ja koronapandemiasta johtuva verkkovälitteinen työskentely vaikutti merkittävästi työpajan sisältöihin ja taiteellisten välineiden valintaan. Sosiaaliohjaajien menetelmien tarvetta kartoittavassa kyselyssä nousi esimerkiksi esiin toive saada ”Ymmärrystä vanhemmalle ja lapselle oman käytöksen vaikutuksesta toiseen (riitatilanteet, väheksyvä ja halventava puhetapa)”. Tämä tuntui kutsuvan erityisen vahvasti draamallisten menetelmien, kuten Forum-teatteritraditioon liittyvän patsastekniikan käyttöön (Boal 1992: 164–200). Koska työpaja toteutui Teams-ympäristössä, melko laajaa fyysistä aktiviteettia vaativa patsastyöskentelyn toteutus tuntui haastavalta ainakin itselleni. Toinen patsastekniikoiden poisrajautumiseen vaikuttanut tekijä on aika, mitä näiden tekniikoiden toteutukseen kannattaa käyttää runsaasti.

Työpaja toimi kuitenkin hyvänä esittelynä ja maistiaisena taidelähtöisistä menetelmistä. Palautteiden perusteella sosiaaliohjaajien valmiudet ohjata esiteltyjä harjoitteita kohenivat. Todennäköisesti myös kiinnostus taidelähtöisten menetelmien laajempaan hyödyntämiseen kasvoi. Keskustelussa nousi esiin hieno kehitysehdotus asiakascase -pohjaisesta luovasta kehittämistyöstä, jota voisi toteuttaa yhteistoiminnallisesti asiakkaiden kanssa. Tällöin kehittämisestä tulisi parhaimmillaan sekä sosiaalipedagoginen, että systeemisen lastensuojelun suositusten mukainen menetelmä itsessään (Nivala & Rynnänen 2019: 138; Lahtinen, Peltonen et al 2018: 110–111).

Sosiaalipedagogista ”common third” -tilan muodostumista taideharjoitteiden kautta sivuttiin keskustelussa turvallisuudesta ja luottamuksesta. Jotkut kokivat, että taideharjoitteet tukevat turvallisuutta – mutta toiset taas kokivat, että oma epävarmuus taideharjoitteiden ohjaamisen suhteen saattaa tuottaa asiakassuhteeseen turvattomuutta. Olisi ollut kiinnostavaa syventyä turvallisuuden ja luottamuksen teemaan reflektoivan keskustelun kautta taideharjoitteiden yhteydessä. Tämä olisi saattanut olla helpompaa yhteisessä fyysisessä tilassa, jolloin ryhmää olisi voinut jakaa pienempiin osiin ja keskustelua olisi ollut helpompi fasilitoida samalla kuulostellen sosiaaliohjaajien kokemuksia. Dialogisen kohtaamisen periaatteet toteutuivat kuitenkin ohjauksessani palautteiden perusteella (vrt. Nivala & Rynnänen 2019: 192). Koen silti, että ”common third” ja on ilmiönä ja käsitteenä vielä jotakin muuta, ja vaatisi tarkemman pohdinnan esimerkiksi työskentelysuhteen laadusta ja rajoista. Tämän työpajan perusteella on vaikea esittää luotettavaa näkemystä, toteutuiko common thirdin kaltainen yhteistoimijuus työpajassa, vai ei.

8.2 Tulosten luotettavuus ja opinnäytteen eettisyys

Opinnäytteen tekijänä olen harjoittanut aineiston keräämisessä sekä kehittämistehtävän toteutuksessa ja raportoinnissa rehellisyyttä ja läpinäkyvyyttä. Menetelmien kehittämisessä on hyödynnetty näitä sosiaalialan eettisiä periaatteita:

1. Sosiaali- ja terveysalan toimijat kunnioittavat asiakkaidensa ja potilaidensa ihmisarvoa ja perusoikeuksia. Näitä ovat ihmisen perusoikeudet, ihmisoikeudet, itsemääräämisoikeus ja valinnanvapaus. Tarjottavat palvelut edellyttävät asiakkaan kuuntelua ja osallisuutta.
2. Sosiaalialan asiakkaiden palveluiden lähtökohtana on asiakkaan etu. Palvelun tavoitteena on hyvän tekeminen. Toiminnan on oltava luotettavaa ja turvallista, ja sen on perustuttava perusteltuun tietoon ja ammattitaitoon.
3. Sosiaali- ja terveyshuollossa on kysymys vuorovaikutuksesta. Työskentely perustuu hyvään suhteeseen ja vuorovaikutukseen. Asiakas ei ole vain toiminnan kohde, vaan hänen mielipiteensä ja tietonsa vaikuttaa tärkeänä osana toimintaa.
4. Ammattihenkilöstö vastaa työnsä laadusta. Ammatillaiset vastaavat työn laadusta ja jatkuvuudesta. He ottavat huomioon asiakkaan iän, kehitykselliset tekijät ja elämäntilanteen kokonaisuuden. Ammatillaiset myös täydentävät omaa osaamistaan ja heille tarjotaan mahdollisuuksia täydennyskoulutukseen ja työnohjaukseen. Eettiset periaatteet ovat olennainen osa ammatillisten työkalupakkia, ja he tuntevat myös ammatillista ylpeyttä omasta työstään ja osaamisestaan.
5. Hyvä hoito ja palvelu edellyttävät vastuullisia päätöksiä ja toimintakulttuuria. Eettiset periaatteet läpäisevät koko organisaation toimintaa, ja päätöksiä tehdään vastuullisesti ja kestävästi. Taloudellisten syiden ei tulisi vaikuttaa toiminnan laadukkuuteen ja eettisyyteen. Osoitettujen voimavarojen tulee olla realistisia suhteessa toiminnan vaatimuksiin. Toiminnassa pyritään kohti parempaa ja vaikuttavampaa sosiaali- ja terveyshuoltoa. Hyvä työilmapiiri kannustaa ja sallii erilaisuutta, ja työyhteisössä ymmärretään hyvän työhyvinvoinnin merkitys toiminnan tuloksellisuudelle. (ETENE 2011: 5–7.)

Pyrin ottamaan näitä eettisiä periaatteita huomioon sekä menetelmien valinta- ja kehittämistyössä, että menetelmätyöpajan ohjaamisessa. Koska kosketuspintaa lastensuojelun asiakkaisiin ei syntynyt, jää lopullinen eettinen harkinta menetelmien käyttämisestä ja soveltamisesta sosiaaliohjaajien vastuulle. Taidelähtöinen työskentely saattaa olla myös hämmennystä herättävää ja kyseenalaistavaa (Krappala & Pääjoki 2003:13). Itse uskon, että sosiaalipedagogisesti suuntautunut reflektiivinen ja dialoginen käytäntö vähentää riskejä, koska hankalistakin tunteista voidaan puhua harjoitteiden yhteydessä

(Hatton 2020: 3; Iivanainen 2019: 96–97. Lopulliset eettiset valinnat menetelmien käytöstä tekevät kuitenkin sosiaaliohjaajat itse.

Kuuntelin laadullisia ja luovia kehittämismenetelmiä hyödyntäneessä työprosessissa mahdollisimman paljon yhteistyöorganisaation edustajia, tiimiesimiestä sekä työpajaan osallistuneita perhetyöntekijöitä, antaen tilaa heidän kokemuksilleen ja ajatuksilleen. Vertasin näitä ääniä lastensuojelun, kulttuurihyvinvoinnin sekä sosiaalipedagogiikan tutkimustietoon. Tämä moniäänisyys ja sen kuvaaminen lisää opinnäytteen luotettavuutta.

Toimeksiantajan / yhteistyökumppanin puolelta tuli selkeä tilaus menetelmien ohjauksesta sosiaaliohjaajille, ja palautteen perusteella tehtävässä on myös onnistuttu. Yksittäinen työpaja yksittäiselle tehostetun perhetyön tiimille ei kuitenkaan voi tuottaa laajasti yleistettävissä olevaa tietoa, ja onkin mahdollista, että toisessa lastensuojelun avoimuuden tiimissä tulokset olisivat toisenlaisia. Taiteeseen perustuvat menetelmät herättävät eri yksilöissä erilaisia tunteita ja kokemuksia, mikä havaitaan tässäkin suppeassa otannassa.

Kehittämistyön kaikissa vaiheissa noudatettiin hyvää tieteellistä käytäntöä, joka edellyttää, että prosessissa noudatetaan eettisesti kestäviä ja luotettavia toimintatapoja (TENK 2012: 7). Lastensuojelutyön toimintaympäristöissä toteutuviissa opinnäytteissä tulee huomioida, että lastensuojelua koskee tiukka salassapitovelvoite, joka koskee kaikkia sen piirissä toimivia viranomaisia ja muita toimijoita. Salassapitovelvollisuus koostuu asiakirjasalaisuudesta, vaitiolovelvollisuudesta ja hyväksikäyttökiellosta: lastensuojelun asiakirjoja ei saa luovuttaa sivullisille, eikä viranomaisen saa ilmaista tietoja asiakkaasta – ei edes asiakkuuden olemassaoloa. (Pekkarinen 2015: 269.) Ohjeistin opinnäytesyhteistyöhön osallistuvia sosiaaliohjaajat olemaan käyttämättä asiakkaiden nimiä tai muita tunnistettavia tietoja prosessin aikana. Opinnäytteen tekijänä sitoudun myös itse sosiaalialan ja lastensuojelun eettisiin periaatteisiin ja salassapitovelvollisuuteen.

Kehittämisprosessissa ei syntynyt suoraa kontaktia lastensuojelun asiakkaisiin. Prosessissa ei kerätty tai hyödynnetty sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastietojärjestelmien tietoa. Ainoa rekisteri syntyi osallistujien nimistä ja työ sähköpostiosoitteista. Noudatin prosessissa hienovaraisuutta, ja koodasin kirjallisesti annetut vastaukset numeroin siten, ettei niistä tunnista vastaajien henkilöitä.

Tuomi ja Sarajärvi (2018: 115) toteavat ihmisoikeuksien muodostavan eettisen perustan ihmisiin kohdistuvassa tutkimuksessa. Puhutaan tutkittavien suojasta. Sovelsin tätä ajatusta myös kehittämisprosessissa ja pyrin suojaamaan prosessiin osallistuvia henkilöitä harjoittamalla läpinäkyvyyttä ja dialogisuutta toiminnan tarkoituksen, tavoitteiden, menetelmien ja mahdollisten ongelmakohtien suhteen jo informaatiokirjeestä alkaen. Eettisyyttä ja osallistujien suojaa lisää se, että työpajan toteutuksen jälkeen yhteistyötiimillä oli mahdollisuus reflektoida avoimesti kokemustaan, ja tuoda esille myös mahdollisia epäkohtia.

9 Pohdinta

Opinnäytetyöni on ajankohtainen sekä taiteen yhteiskunnallisia tehtäviä ja saavutettavuutta koskevan kulttuurihyvinvointikeskustelun että lastensuojelun kehityssuuntien valossa. Kulttuurihyvinvointi on nostettu yhä useammin kuntien hyte -kertomuksiin (thl.fi / kulttuuri hyvinvointikertomuksessa; Patio.fi). Taidelähtöisten menetelmien käyttö sosiaali- ja terveyspalveluiden asiakkaiden hyvinvoinnin ja osallisuuden tukena on kulttuurihyvinvointisuunnitelmien myötä tullut tutummaksi, ja kunnissa etsitään todennäköisesti konkreettisia toteutusmuotoja taiteen soveltavalle käytölle (mm. Opetus- ja kulttuuriministeriö, Suositus taiteen ja kulttuurin saatavuuden ja saavutettavuuden parantamiseksi sosiaali- ja terveydenhuollossa 2018: 2).

Samaan aikaan lastensuojelun perhetyön paikka ja rooli palveluissa on murroksessa lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelman (LAPE) sekä soteuudistuksen myötä. Perhetyölle on etsitty uudistuksissa vaikuttavampia toimintamuotoja sekä paikallisesti, että rakenteellisella tasolla (Petrelius & Eriksson 2018: 8–9). Systemisen lastensuojelun tavoitteissa on lisätä läpinäkyvyyttä, dialogisuutta ja osallisuutta eri tavoin. Käytännön tasolla myös tehostetun perhetyön työntekijä voi pyrkiä yhdessä perheiden kanssa ymmärtämään ongelmien takana vaikuttavia syitä esimerkiksi perheterapeuttisella otteella. Ammatillainen nähdään osana perheen kanssa vuorovaikuttavaa systeemiä, ja asiakkaan oma toimijuus kulkee entistä vahvemmin asiantuntija-ammattilaisen rinnalla. (Civil 2018: 98.)

Taidelähtöiset menetelmät voivat sekä sosiaalipedagogisen teorian että kulttuurihyvinvointitoiminnasta tehdyn tutkimuksen valossa toimia hyvänä alustana ei-tietävään, dialogiseen kohtaamiseen myös lastensuojelun perhetyössä (vrt. Nivala & Ryyänen 2019: 288; Känkänen 2013:118). Lastensuojelun perhetyössä kohdatuilla perheillä on taustallaan usein hyvin monimutkaisia elämänhallinnan ja vuorovaikutuksen haasteita (vrt. Pölkki et al 2016: 504; Heino 2007: 66; Myllärniemi 2007:82). Heidän elämäntarinoitaan ja kokemuksiaan saattaa leimata häpeä, syyllisyys ja turvattomuus, jonka takia muutos on hankalaa. Elämäntarinan, identiteetin ja vaikeiden tunteiden käsittely on lastensuojelussa siksi keskeisen tärkeää (Eronen 2017: 225–227).

Taidelähtöinen, luova toiminta synnyttää parhaimmillaan ulottuvuuden, jossa omaa elämää voi tutkia, tulkita ja kuvitella vapaana arkea kuormittavista ongelmista. Ohjatussa tilanteessa tehty yhteinen kuvittelu voi toimia erityisen hyvin erilaisten, vaihtoehtoisten minäkertomusten luomisessa. Tapahtuneet tosiasiat ovat tosiasioita, mutta niiden

merkitys riippuu siitä, miten ihminen ymmärtää elämänsä ja miten hän tulkitsee omaa historiaansa. Luova toiminta voi avata väylän omaa elämää koskevalle uudelle ajattelulle ja tulkinnoille, ja uudet näkökulmat voivat toimia katalysaattorina muutokselle ajattelussa, odotuksissa ja elämässä (Huhtinen-Hildén & Karjalainen 2019: 17).

Myös systeemisen lastensuojelun suosittelmien perheterapeuttien elementtien myötä vaikeita tunteita ja elämäntarinoita pyritään ymmärtämään ja katsomaan toisin. Uuden ja muutosvoimaisen identiteettitarinan kertominen tulee mahdolliseksi, kun hankalia elämänkokemuksia etäännytetään ja tarkastellaan eksternalisaation, eli ulkoistamisen keinoin. (Civil 2018: 102). Taidelähtöinen työskentely tarjoaa ulkoistamiselle erityisen hyviä mahdollisuuksia. Taide toisaalta suojelee ja etäännyttää, ja toisaalta auttaa väljentämään kontrollin ja valvonnan alaisena olemisen tunnetta työskentelysuhteessa. Tämän väljyyden myötä syntyvän mahdollisuuksien tilassa vaikeatkin elämänsisällöt voivat saada uusia tulkintoja (Känkänen 2013: 99). Taidelähtöiset menetelmät ovat toiminnallisuutensa ja monimerkityksellisyytensä takia hyvin toisenlaisia, kuin keskusteluun ja lomakkeisiin perustuvat perinteisemmät tehostetun perhetyön menetelmät (vrt Alatalo et al 2017: 45). Taiteellinen kuvittelu ja yhteisen leikin löytäminen edellyttää myös ohjaajalta tietynlaista riskinottoa, luottamusta ja osaamista taiteen keinojen käyttöön. Tämän opinnäytteen tavoitteena oli rohkaista tehostetun perhetyön ammattilaisia tälle tielle.

Tavoitteeseen pyrittiin kehittämällä kokemuksellinen koulutustyöpaja, jossa sosiaaliohjaajat saivat mahdollisuuden asettua hetkeksi itse ei-tietävän, luovan tutkailun varaan, ja arvioida kokemuksen kautta taiteen mahdollisuuksia ja haasteita työarjessa. Lastensuojelussa saatetaan usein ajatella, että työntekijällä täytyy olla ”tieto” siitä, mistä asiakas hyötyisi parhaiten (Kaikko & Friis 2013:112). Asiakkaita on paljon ja aikaa käytettävissä rajallisesti, jolloin taidelähtöisyydelle ominainen ei-tietämiseen perustuva tutkiva yhteinen ihmettely saattaa tuntua käytäntönä liian epävarmalta, teennäisen tuntuiselta tai muutoin hankalalta ja aikaa vievältä. Taiteellinen toiminta, varsinkin uusissa ympäristöissä, voi myös tuntua myös hajottavalta ja kyseenalaistavalta, mikä voi herättää hämmennystä (Krappala & Pääjoki 2003: 13). Tämä kriittinen havainto ohjasi myös työpajan kehittämistä, jonka pääteemaksi valikoitui luottamus ja turvallisuus. Työpajaan valitut ja kehitetyt menetelmät olivat tarkoituksellisesti luonteeltaan keveitä, ratkaisukeskeisiä ja yksinkertaisia. Ne soveltuvat tehtäväksi asiakkaan kotona, vaikka keittiönpöydän ääressä. Ne tuottavat oivalluksia, mutta voivat myös tarjota väylän syvempään tunteita koskettavaan prosessiin, mikä ilmeni sosiaaliohjaajien kokemuksista erityisesti koskien Elämäntarina -harjoitetta.

Omakohdaiset kokeilut ovat keskeisen tärkeitä kaikille, jotka aikovat ohjata taidelähtöisiä menetelmiä. Lastensuojelun työntekijän on oltava hyvin perehtynyt työvälineisiinsä, jolloin virhetulkintojen riski vähenee, käyttö kohtaa tarpeet ja välineeseen liittyvät rajoitteet on helpompi huomata (Kaikko & Friis 2013: 112). Opinnäytteessä kehitetty työpaja oli hyvin lyhyt, perehdytysluonteinen kurkistus taidelähtöisten menetelmien maailmaan. Uusien työtapojen asettuminen luontevasti asiakassuunnitelmaan kirjattujen tavoitteiden edistämiseen ja perheiden yksilöllisten tilanteiden kohtaamiseen vaatisi todennäköisesti pidemmän, reflektiivisen kehittämis- ja koulutusprosessin.

Pidemässä kouluttamisprosessissa kahden varsin erilaisen alan erot saattaisivat tulla vahvemmin päivänvaloon. Tehostetun perhetyön työkäytäntö ja rooli palveluissa saattaa korostaa kontrollin elementtejä, minkä yhdistäminen taiteen käytäntöihin voi olla vaikeaa. Taide nostaa esiin hyvin yksilöllisiä kokemuksia, tunteita ja mielikuvia, eikä näitä voi kontrolloida täydellisesti. Taiteen perusluonne on arvaamaton, ja työskentely taiteen keinoin voi ottaa yllättäviä suuntia (mm. Känkänen 2013: 85–86). Epävarmuus siitä, mihin luova harjoite johtaa ja miten sen saa ”toimimaan” voi luoda voimakkaan ristiriidan työntekijälle, joka joutuu jatkuvasti arvioimaan työn tuloksellisuutta. Tämän suuntaisia havaintoja nousi esiin myös opinnäytteessä kehitetyn työpajan palautekeskustelussa ja kirjallisissa palautteissa. Taideharjoitteet näyttäytyivät sosiaaliohjaajien kokemuksessa rikastavina ja merkityksellisyyttä lisäävinä, ja niitä alettiin välittömästi soveltaa myös asiakastyöhön. Tästä huolimatta moni opinnäytteeseen osallistunut sosiaaliohjaaja myös empi harjoitteiden käyttöä. Työntekijät pohtivat, kuinka he osaisivat perustella taidelähtöistä työskentelyä perheille, ja kokivat, että menetelmiä kohtaan voi suuntautua kyseenalaistusta ja kritiikkiä. Sama kritiikki saattaisi työntekijöiden kokemuksessa osua myös heidän ammatillisuuteensa. Toisin sanoen, taidelähtöinen toiminta saatetaan tulkita epäammattimaiseksi myös asiakkaan puolelta.

Pohdinta paljastaa, kuinka ristiriitainen, jännitteinen ja turvaton tehostetun perhetyön asiakastilanne saattaa toisinaan olla. Se myös antaa suuntaviivoja mahdolliselle tulevalle kehittämistyölle. Sosiaaliohjaajat pohtivat opinnäytteen työpajan palautekeskustelussa turvallisuutta sisäisenä kokemuksena ja totesivat, että taideharjoitteiden kautta voisi kuitenkin lopulta löytyä väylä turvalliselle kohtaamiselle. Tehostetun perhetyön työntekijät toimivat usein kovien paineiden ja kiireen kehystämässä olosuhteissa, ja asiakasperheiden tilanteet ovat vaativia (vrt. Myllärniemi 2007:82). Palautekeskustelun puhe sisäisestä turvallisuudesta koski lähinnä asiakkaan tilannetta, mutta saattoi samalla heijastella sosiaaliohjaajien kaipuuta oman sisäisen turvallisuuden säilyttämiseen tehostetun perhetyön vaativassa toimintaympäristössä.

Työntekijöiden tilanteen ja kokemusten kuuleminen onkin ensisijaisen tärkeää, kun pyritään juurruttamaan taiteen menetelmiä ja ajattelutapoja sosiaali- ja terveysaloille. Opinnäyteprosessin osana ohjatun työpajan yksi selkeä tulos oli, että vaikka sosiaaliohjaajat kokivat menetelmät hyvinä ja käyttökelpoisina, niin niiden harjoittelulle ja omaksumiselle olisi tarvittu enemmän aikaa. Harjoitteiden kokeilu herätti sosiaaliohjaajat toivomaan, että niiden äärelle olisi voitu pysähtyä, tarkastelemaan omaa kokemusta, sekä pohtimaan erilaisia asiakastilanteita. Palautekeskustelussa ehdotettiin, että luovaa koulutusta voisi toteuttaa jatkossa case-esimerkkien kautta. Koulutuksen kehittämisen voisi toteutua yhteistoiminnallisesti taiteilijoiden, sosiaaliohjaajien ja asiakkaiden kanssa.

Opinnäytetyön kehittämistehtävän laadun kannalta olisi ollut hyödyllistä kuulla sosiaaliohjaajien ääntä ja kokemuksia jo varhaisemmassa vaiheessa, jotta esimerkiksi toive asiakastilanteiden kautta toteutetuista esimerkeistä olisi voinut vaikuttaa lopputulokseen. Toisaalta saattaa olla, että tämä oivallus pystyi sanallistumaan vasta työpajakokemuksen jälkeen. Työpaja kannattaakin tulkita eräänlaiseksi ensiaskeleeksi, jota voisi parhaimmillaan seurata laajempi ja intensiivisempi kehittämis- ja koulutuskokonaisuus.

Tällaisen koulutuksen toteuttamiseen tarvitaan strategisen tason päätöksiä ja työyhteisön sitoutumista. Yksittäisillä työntekijöillä saattaa olla hyvinkin laajaa osaamista ja kiinnostusta toimia luovien menetelmien kautta, mikä kävi ilmi myös opinnäytteen kyselystä ja palautevastauksista. (Känkänen 2013: 106, 114–116.) Asiakkaiden saama tuki ja kokemus autetuksi tulemisesta ei kuitenkaan rakennu vain yksittäisten työntekijöiden toiminnasta, vaan on tulosta myös työyhteisöjen ja organisaatioiden rakenteellisista ratkaisuista (Petrelius & Eriksson 2019: 5).

Taidetta voi tuoda lastensuojeluun myös muilla keinoilla, kuin kouluttamalla menetelmiä sosiaaliohjaajille. Yksi keino on lisätä monialaista yhteistyötä taiteen soveltavaan käyttöön erikoistuneiden toimijoiden kanssa. Taiteilijayhteistyöllä taattaisiin taiteellisen toiminnan laadukkuus, joka tarkoittaa esimerkiksi kykyä viedä luovaa työskentelyä uusiin suuntiin, jos ensimmäinen toteutus suunnitelma ei osoittaudu hyväksi (Seppänen et al 2018: 9). Taiteilijoiden ohjaamassa toiminnassa tulisi todennäköisesti arvioida lastensuojelun laatuun ja eettisyyteen liittyviä seikkoja, sekä suhdeperustaisuuden merkitystä (Houni et al 2020: 83; Civil 2018: 110–111). Projektiluontoisella vierailulla oleva taiteilija ei ehkä pysty tavoittamaan samaa kokonaiskuvaa ja syvyyttä asiakassuhteeseen, mitä perhetyöntekijä on rakentanut pidemmän yhteisen taipaleen aikana. Asiaa voi tarkastella myös toiselta kannalta. Taiteilijan tietty ulkopuolisuus saattaa rentouttaa asiakassuhdetta ja auttaa purkamaan hierarkkisesti latautunutta työskentelysuhdetta. On

kuitenkin muistettava, että pitkäjänteisen ja luottamukseen perustuvan suhdeperustaisen työskentelyn on havaittu olevan keskeinen tekijä lastensuojelun vaikuttavuudelle (mm. Mauno 2018: 69).

Myös luottamusta ja turvallisuutta voi ottaa puheeksi taiteen keinoin, esimerkiksi reflektoimalla ääneen taiteellisessa harjoitteessa heränneitä ajatuksia. Taidelähtöisten menetelmien laajassa kirjallisuudessa näkee toisinaan erikseen nimettyjä ”luottamusharjoitteita” (ks. esim. Rohd 1992: 28), mutta loppujen lopuksi kyse on syvemmästä vuorovaikutuksen ja sosiaalisten suhteiden perustasta. Luottamus rakentuu vähitellen peräkkäisistä kohtaamisen kokemuksista, jossa asiakas ja työntekijä voivat jakaa keskenään myös vaikeita kokemuksia ja tunteita. Luottamuksellisen suhteen rakentumisessa on tärkeää havainnoida, mitä suhteessa tapahtuu, sekä pyrkiä tunnistamaan, mikä on tilanteessa tärkeää. Työntekijän kyky itsereflektioon on luottamuksellisen ja avoimen työskentelysuhteen kulmakivi. Työntekijän on kyettävä katsomaan kriittisesti ja rehellisesti omaa toimintaansa, oletuksiaan, asenteitaan ja tunteitaan suhteessa asiakkaaseen. Keskeistä on pyrkiä havaitsemaan, kuinka suhde asiakkaan kanssa vaikuttaa työntekijään, ja miten nämä vaikutukset heijastuvat työntekijän kykyyn toimia muutoksen tukena. (vrt. Civil 2018: 111; Nivala & Ryyänen 2019: 313) Uskon, että taidelähtöiset menetelmät voivat parhaimmillaan helpottaa sekä työntekijää että asiakasta pysymään avoimena edellä kuvatun kaltaiselle reflektiiviselle ja dialogiselle asenteelle (vrt. Känkänen 2013: 70). Taide voi toimia suhteen kolmantena osapuolena, ”common third:ina”, eli yhteisenä alustana kasvulle ja muutokselle (Nivala & Ryyänen 2019: 210).

Opinnäytteen kehittämistehtävässä onnistuttiin tuomaan palautteiden mukaan myönteisiä kokemuksia taiteen mahdollisuuksista sosiaaliohjaajille. Kaikkia taiteen hyvinvointivaikutusten takana olevia mekanismeja ei todennäköisesti ole mielekästä siirtää sosiaaliohjauksen keinoksi. Taiteen muutosvoimasta saattaa kadota jotain olennaista, kun prosessiin liittyy vahva tavoitteellisuus ja seuranta. Joidenkin tutkimusten mukaan suurimmat hyvinvointivaikutukset liittyvät sellaiseen taiteen tekemiseen, jota ei ole tehty hyvinvointivaikutusten ehdoilla. Taiteellinen työskentely ilman riskien arviointia tai tavoitelähtöistä soveltamista voi itsessään olla vahvistavaa, kun palveluita käyttävät ihmiset kohdataankin jonakin muuna, kuin huono-osaisina, tuettavina ja tarvitsevinä (Aholainen et al 2021: 564–568).

Ehkä taidelähtöisten menetelmien täydennyskoulutusten lisäksi lastensuojelun tiimeihin voitaisiin myös palkata taiteilijoita, joilla olisi koulutus sekä taide- että sosiaalialoilta, tai taiteilijoita, joiden täydennyskoulutuksen ja työkokemuksen tuoma osaaminen kattaisi

myös sosiaalialan eettiset periaatteet sekä lastensuojelun asiakassuunnitelmaan ja esimerkiksi lapsen edun puntarointiin liittyvän ymmärryksen. Sosiaalipedagogisten ihanteiden mukaisesti taiteilijoiden ja sosiaaliohjaajien työskentely rinta rinnan huomioisi eri toimijoiden tietoa, taitoa ja myös tunteita, luoden uutta tietoa ja uusia käytäntöjä (vrt. Nivala & Ryyänen 2019: 185–186). Taide- ja sosiaalialan työntekijöiden muodostama liitto voisi tuoda tehostettuun perhetyöhön mahdollisuuksia muutokselle sekä rakenteiden, työntekijöiden että entistä vaikuttavamman asiakaskohtaamisen tasoilla. Näin suurten muutosten vieminen lastensuojeluun saattaa olla haastavaa, mutta vanhaan voidaan myös aina palata, jos uusi ei löydä paikkaansa tai osoittaudu muutoksen arvoiseksi (Känkänen 2013: 118).

Palaan lopuksi vielä tehostetun perhetyön sosiaaliohjaajien kanssa käymiini keskusteluihin. Opinnäyteprosessin, ja sitä edeltävän harjoittelujakson menetelmätyöpajat käynnistivät rikkaan dialogin, josta olen oppinut paljon. Näin, kuinka sitoutuneita ja perehtyneitä perhetyöntekijät ovat työhönsä ja asiakkaan edun pohdintaan. He olivat myös erittäin motivoituneita kehittämään ja kehittymään. He tekivät runsaasti kriittisiä havaintoja pelkkään puhumiseen perustuvista työkäytännöistä. Työskentely ei voi tarkoittaa vain ”pyllynkuvia sohvassa”, kuten eräs asiakas oli todennut työpajaan osallistuneelle perhetyöntekijälle.

Taidemenetelmät tuovat opinnäytteeseen osallistuneiden sosiaaliohjaajien mukaan uutta ajattelua, virkistävät ja auttavat tunnistamaan asiakkaankin kokemuksia ja tarpeita. Menetelmät koettiin myös työntekijälle terapeutisina. Sosiaaliohjaajien työhyvinvoinnin tukeminen taiteen keinoin voisi olla yksi näkökulma tulevaisuuden tutkimus- ja kehittämistoimintaan. Itselleni prosessi toi paljon uutta ymmärrystä lastensuojelutyöstä ja tehostetun perhetyön konkretiasta. Tietoni syventyivät myös koskien taiteellisten työtapojen soveltamista sosiaalialan asiakastyöhön. Asiat eivät ole yksinkertaisia, mutta uskon että taiteella tulee olemaan tehostetun perhetyön viitekehyksessä vielä näkyvämpi rooli. Yhteinen tutkimusmatkamme on ollut antoisa ja merkityksellinen. Opinnäytetyön tavoite, tehostetun perhetyön sosiaaliohjaajien rohkaiseminen taidelähtöisten menetelmien käyttöön työssään, toteutui. Siihen vaikutti keskeisesti yhteistyötiimin sosiaaliohjaajien luottamus minuun ja halu kokeilla taidelähtöisiä menetelmiä ohjaukseni, sekä kyky reflektoida työtään ja kokemuksiaan avoimesti.

Lähteet

Aholainen, Mari, Jäntti, Saara, Tammela, Annika & Tanskanen, Jani 2021. Miten taide vaikuttaa? Kulttuurisia näkökulmia hyvinvointiin ja terveyteen. Lääkärilehti. Katsausartikkeli 5.3.2021 9/2021 vsk 76 s. 564–568. Luettavissa: <https://www.laakarilehti.fi/tieteessa/katsausartikkeli/miten-taide-vaikuttaa-kulttuurisia-nakokulmia-hyvinvointiin-ja-terveyteen/?public=29e7a5eeae789608f35becb2cc8ef7a4>

Alatalo, Marjo, Lappi, Kari & Petrelius, Päivi 2017. Lapsikeskeinen suojelu ja perheen toimijuuden tukeminen lastensuojelun perhetyössä ja perhekuntoutuksessa. Kohti monitoimijaista, yhteistä perhetyötä. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (THL). Työpaperi 21/2017. Helsinki 2017. Verkkojulkaisu osoitteessa: <https://www.julkari.fi/handle/10024/134616>

Alatalo, Marjo, Miettunen, Nanna, Liukko, Eeva, Kettunen, Natalia & Normia-Ahlsten, Leena 2019. Porrasteisuus lapsiperheiden sosiaalipalveluissa. Näkökulmia sosiaalihuoltolain toimeenpanoon ja palveluiden järjestämiseen. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Työpaperi 39/2019. Verkkojulkaisu osoitteessa: <https://www.julkari.fi/handle/10024/139080>

Bardy, Marjatta (toim.) 2013. Lastensuojelun ytimissä. Neljäs, uusittu painos. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy Tampere 2013.

Boal, Augusto 1992. Games for actors and non-actors. Translated by Adrian Jackson. Routledge, London 1992.

ETENE 2011. Sosiaali- ja terveysalan eettinen perusta. Etene-julkaisuja 32. Valtakunnallinen sosiaali- ja terveysalan eettinen neuvottelukunta ETENE. Sosiaali- ja terveysministeriö. Helsinki 2011. Verkkojulkaisu luettavissa: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-3195-4>

Eronen, Tuija 2013. Häpeän säätely ja suhteissa olo. Kirjassa Bardy, Marjatta (toim.) 2013. Lastensuojelun ytimissä. Neljäs, uusittu painos. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy Tampere 2013. Sivut 225-242.

Fancourt, Daisy & Finn, Saoirse 2019. What is the evidence on the role of the arts in improving health and well-being? A scoping review. Copenhagen: WHO Regional Office for Europe; 2019 (Health Evidence Network (HEN) synthesis report 67).

Freire, Paulo 2005 (suom): Sorrettujen pedagogiikka. Osuuskunta Vastapaino, Tampere 2005.

Frost, Nick & Dolan, Pat 2021. Theory, research and practice in child welfare: The current state of the art in social work. Wiley. Child & Family Social Work. 2021;26: 498–506. Nettijulkaisu osoitteessa: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/cfs.12824>

Hallas, Ursula & Sihvola, Sanni 2018. Omakuva N.Y.T. Ryhmänohjaajan luonnoskirja. Space! Tilaa nuorten ehkäisevään mielenterveystyöhön (2016–2018) julkaisu, FinFami Uusimaa ry. Nettijulkaisu osoitteessa: www.finfamiusimaa.fi/omakuvanyt

Hastrup, Arja 2019. Lapsi- ja perhepalvelujen muutosohjelma – kärkihankkeeseen liittyvät tehtävät. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Työpaperi 44/2019.

Hatton, Kieron 2020. A new framework for creativity in social pedagogy. *International Journal of Social Pedagogy*, 9(1): 16. DOI: <https://doi.org/10.14324/111.444.ijsp.2020.v9.x.016>.

Heino, Tarja 2008. Lastensuojelun avohuolto ja perhetyö: Kehitys, nykytila, haasteet ja kehittämisehdotukset. Selvitys lastensuojelun kehittämisohjelmalle. Stakes, Helsinki 2008.

Heinonen, Hanna & Sinko, Päivi 2009. Sosiaalityöntekijät lastensuojeluprosessia johtamassa. Teoksessa Bardy, Marjatta (toim.) 2009. Lastensuojelun ytimissä. Neljäs, uusittu painos. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy Tampere 2013. S. 121–132

Heimonen, Kirsi 2019. Ruumiillisuuden kuuntelu – liike ja pysähdys liikkeessä. Kirjassa Karjalainen, Anna-Liisa (toim.) 2019. Luovan toiminnan työtavat. Käsikirja sosiaali- ja terveysalalle. PS-kustannus, Keuruu 2019. Sivut 197–224.

Hirsjärvi, Sirkka, Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula. 2015. Tutki ja kirjoita. 20. painos. Kustannusosakeyhtiö Tammi, Helsinki. Bookwell Oy, Porvoo 2015.

Houni, Pia, Turpeinen, Isto & Vuolasto, Johanna 2020. Taidetta! Kulttuurihyvinvoinnin käsikirja. Taiteen edistämiskeskus. Helsinki, 2020.

Huhtinen-Hildén, Laura & Isola, Anna-Maria 2019. Luova ryhmätoiminta lisää hyvinvointia. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Tutkimuksesta tiiviisti 13 / 2019. >https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/137914/URN_ISBN_978-952-343-329-8.pdf?sequence=1&isAllowed=y<

Huhtinen-Hildén, Laura & Karjalainen, Anna Liisa 2019. Luova toiminta siltana itseen, toisiin ja osallisuuteen. Teoksessa Karjalainen, Anna-Liisa (toim.) 2019. Luovan toiminnan työtavat. Käsikirja sosiaali- ja terveysalalle. PS-kustannus, Keuruu 2019. Sivut 11-18.

Iivanainen, Susanna 2019. Väriä elämään – kuvallinen ilmaisu hyvinvointia edistämässä. Teoksessa Karjalainen, Anna-Liisa (toim.) 2019. Luovan toiminnan työtavat. Käsikirja sosiaali- ja terveysalalle. PS-kustannus, Keuruu 2019. S. 57-100.

Jansson, Satu-Mari 2013. Muutosjohtajia valmentamassa teatterin keinoin. Oppimisen mahdollisuuksia, edellytyksiä ja vaikutuksia. Teoksessa Rantala, Päivi & Jansson, Satu-Mari 2013. Taiteesta toiseen. Taidelähtöisten menetelmien vaikutuksia, sivut 37-73. Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnan julkaisuja B. Tutkimusraportteja ja selvityksiä 10. Kopio-Niini Oy 2013.

Kaikko, Kirsi & Friis, Leila 2009. Menetelmät lastensuojelun tukena. Kirjassa Bardy, Marjatta (toim.) 2009. Lastensuojelun ytimissä. Neljäs uusittu painos. Terveyden ja

hyvinvoinnin laitos. Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy Tampere 2013. Sivut 108 - 120.

Kananoja, Aulikki & Ruuskanen, Kristiina 2019. Selvityshenkilön ehdotukset lastensuojelun toimintaedellytysten ja laadun parantamiseksi. Loppuraportti. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2019:4.

Karjalainen, Anna-Liisa (toim.) 2019. Luovan toiminnan työtavat. Käsikirja sosiaali- ja terveystalalle. PS-kustannus, Keuruu 2019.

Korhonen, Pekka 2014. Soveltavasta teatterista ja teatterilähtöisistä menetelmistä – mitä tänään ajattelen. Teoksessa Korhonen, Pekka & Airaksinen, Raija (toim.) 2014. Hyvä hankaus 2.0. Kustantaja Draamatyö. Taideyliopisto Kokos-julkaisusarja 1/2014. Sivut 13-30.

Korhonen, Pekka & Airaksinen, Raija (toim.) 2014. Hyvä hankaus 2.0. Kustantaja Draamatyö. Taideyliopisto Kokos-julkaisusarja 1/2014.

Känkänen, Päivi 2013. Taidelähtöiset menetelmät lastensuojelussa – kohti tilaa ja kokemuksia. Helsingin yliopisto, valtiotieteellinen tiedekunta. Sosiaalitieteiden laitos. Tutkimus 109/2013, Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.

Lahtinen, Pia, Peltonen, Reetta, Petrelius, Päivi, Pynnönen, Jaana, Raivio, Marketta, Santanen, Johanna & Valli, Minna 2018: Systeeminen työote lastensuojelun perhehoitossa. Julkaisussa Petrelius, Päivi & Eriksson, Pia 2018. Uudistuva lastensuojelu – kohti asiakkaiden ja ammattilaisten yhteistoimintaa. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Työpaperi 32/2018. PunaMusta Oy, Helsinki 2018. S. 110–120.

Laitinen, Liisa 2017. Vaikuttavaa! Taiteen hyvinvointivaikutusten tarkastelua. Turun ammattikorkeakoulun tutkimuksia 46. Turun ammattikorkeakoulu, Turku 2017.

Laitinen, Liisa, Jakonen, Olli, Lahtinen, Emmi & Lilja-Viherlampi, Liisa-Maria 2020. From grass-roots activities to national policies – the state of arts and health in Finland. Arts & Health, DOI: 10.1080/17533015.2020.1827275 <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/17533015.2020.1827275>

Lehikoinen, Kai, Pässilä, Anne, Martin, Mari & Pulkki, Maiju (toim.) 2017. Taiteilija kehittäjänä. Taiteelliset interventiot työssä. Kokos julkaisu 1/2016. Taideyliopiston Teatterikorkeakoulu, Helsinki.

Lehikoinen, Kai & Vanhanen, Elise (toim.) 2017. Taide ja hyvinvointi. Katsauksia kansainväliseen tutkimukseen. ArtsEqual. Taideyliopisto, Kokos julkaisu 1/2017.

Lilja-Viherlampi, Liisa-Maria & Rosenlöf, Anna-Maria 2019. Moninäkökulmainen kulttuurihyvinvointi. Teoksessa I. Tanskanen. (toim.) Taide töissä – Näkökulmia taiteen opetukseen sekä taiteilijan rooliin yhteisöissä. Turun ammattikorkeakoulun raportteja 256. Turku: Turun ammattikorkeakoulu, 20–39.

Mauno, Riikka 2018. ”Tutkitaan yhdessä mikä oikeasti auttaa” – kokemuksia perhetyön kehittämisestä yhdessä asiakaskehittäjien kanssa Kouvolassa. Teoksessa Petrelius, Päivi & Eriksson, Pia 2018. Uudistuva lastensuojelu – kohti asiakkaiden ja ammattilaisten yhteistoimintaa. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Työpaperi 32/2018. PunaMusta Oy, Helsinki 2018. 65–75.

McCreadie, Elisabeth 2020. Utilising the ‘common third’ to enhance social work education. *International Journal of Social Pedagogy*, 9(1): 6. DOI: <https://doi.org/10.14324/111.444.ijsp.2020.v9.x.006>

Myllärniemi, Annina 2007. Lastensuojelun avohuollon perhetyö ammattikäytäntönä – jäsenyksiä perhetyöstä toimintatutkimuksen valossa. Heikki Waris –instituutti. Soccan ja Heikki Waris –instituutin julkaisusarja 2007.

Mäki, Teemu 2017. Taiteen tehtävä. Esseitä. Into kustannus Oy. Jelgava Printing House, Latvia 2017.

Mäntymaa, Mirjami, Luoma, Ilona, Puura, Kaija ja Tamminen, Tuula 2003. Tunteet, varhainen vuorovaikutus ja aivojen toiminnallinen kehitys. *Lääketieteellinen aikakauskirja Duodecim*. 2003;119(6), sivut 459–465.

Nivala, Elina & Ryyänen, Sanna. 2019. Sosiaalipedagogiikka. Kohti inhimillisempää yhteiskuntaa. Gaudeamus Oy. Printon Tükikoda, Tallinna 2019.

Ojasalo, Katri, Moilanen, Teemu & Ritalahti, Jarmo 2014. Kehittämistyön menetelmät. Uudenlaista osaamista liiketoimintaan. Sanoma Pro Oy, Helsinki 2014.

Petrelius, Päivi & Eriksson, Pia 2019. Lastensuojelun muutostyö ja tulokset. Julkaisussa Hastrup, Arja 2019. Lapsi- ja perhepalvelujen muutosohjelma – kärkihankkeeseen liittyvät tehtävät. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Työpaperi 44/2019. S. 70–76.

Petrelius, Päivi & Eriksson, Pia 2018. Uudistuva lastensuojelu – kohti asiakkaiden ja ammattilaisten yhteistoimintaa. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Työpaperi 32/2018. PunaMusta Oy, Helsinki 2018.

Pölkki, Pirjo, Vornanen, Riitta & Colliander, Riina 2016. Critical factors of intensive family work connected with positive outcomes for child welfare clients, *European Journal of Social Work*, 19:3-4, 500-518, DOI: 10.1080/13691457.2015.1137868

Rantala, Päivi & Jansson, Satu-Mari 2013. Taiteesta toiseen. Taidelähtöisten menetelmien vaikutuksia. Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnan julkaisuja B. Tutkimusraportteja ja selvityksiä 10. Kopio-Niini Oy 2013. Sivut 37–73.

Seppänen, Päivimaria, Behm, Minna-Maria, Taipale, Mona 2018. Näkökulmia kulttuurin etiikkaan ja laatuun sosiaali- ja terveystalouksissa. Kaakkois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen julkaisuja. Työpaperi 1:18.
>www.socom.fi/wp-content/uploads/2018/11/11.10.18Taiteen-laatu-ja-etiikka-FI-NAL.pdf<

Sosiaali- ja terveysministeriö 2017. Sosiaalihuoltolain soveltamisopas. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2017:5. Sähköinen opas luettavissa >https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/80391/05_17_Sosiaalihuoltolain%20soveltamisopas.pdf<

Tuhkunen, Maaria 2019. Taidelähtöinen ja toiminnallinen oppiminen. Teoksessa Stack, Sarah, Stofberg, Anja & Letiche, Mascha 2019 (toim.). Taidelähtöiset ja toiminnalliset menetelmät kulttuurienvälisen oppimisen tukena. Verkkojulkaisu. Kansalaisfoorumi. Luettavissa: https://kansalaisfoorumi.fi/wp-content/uploads/2019/01/Taidelahtoiset_ja_toiminnalliset_menetelmat_verkko-opas_FI.pdf

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli. 2018. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Uudistettu laitos. Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta (TENK). 2012. Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje. Pdf luettavissa osoitteessa https://tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf (Viitattu 10.10.2020)

Valtioneuvosto 2021. Hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden edistäminen 2030. Toimeenpanosuunnitelma. Valtioneuvoston julkaisuja 2021/27 <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/163021> 26.10.2021

Varto, Juha 2011: Taidepedagogiikan käytäntö, tiedonala ja tieteenala: Lyhyt katsaus lyhyen historian juoneen. Kirjassa Anttila, Eeva (toim.) 2011: Taiteen jälki. Taidepedagogiikan polkuja ja risteyksiä. Teatterikorkeakoulu. Edita Prima, Helsinki 2011. S. 17–34.

Vehkalahti, Reetta 2008. Leikkivä teatteri. Lasten keskus. Helsinki 2008. Gummerus kirjapaino, Jyväskylä.

Verkkosivustot:

Kerola, Kyllikki, Kujanpää, Anja & Kallio, Anja 2007. Tunteesta tunteeseen. Ihmismielen tarinat kuvin ja sanoin. Opettajan aineisto. Opetushallituksen verkkojulkaisuja 2007. Materiaalisivusto löydettävissä osoitteesta:

<https://www.oph.fi/fi/tilastot-ja-julkaisut/julkaisut/tunteesta-tunteeseen-ihmismielen-tarinat-kuvin-ja-sanoin> 30.10.2021.

Opetusministeriö, kuntien kulttuuritoiminta <https://okm.fi/kuntien-kulttuuritoiminta> 6.11.2021

Pesäpuu.fi. Minun elämäni sarjakuvana -menetelmä. Löydettävissä Pesäpuu.fi -sivuston verkkokaupasta: <https://verkkokauppa.pesapuu.fi/product/32/minun-elamani-sarjakuvana> 6.11.2021

Patio.fi. Vuoden 2015 peruspalveluja koskeva arviointi, Taide- ja kulttuurilähtöiset palvelut sosiaali- ja terveydenhuollossa. 4.11.2021: <https://www.patio.fi/web/pepa-2015-valtakunnallinen/hyvinvointipalvelut1>

Taikusydan. Taiteen, kulttuurin ja hyvinvoinnin valtakunnallinen yhteyspiste. <https://taikusydan.turkuamk.fi/> 30.10.2021

THL, Lastensuojelun käsikirja. <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja> 26.10.2021

THL, Lape-ohjelma. thl.fi/fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/lapsi-ja-perhepalveluiden-muutosohjelma-lape- 6.11.2021

THL Sotkanet-tilasto <https://sotkanet.fi/sotkanet/fi/taulukko/?indicator=sw6OBAA=&region=s07MBAA=&year=sy5ztDbS0zUEAA==&gender=t&abs=f&color=f&buildVersion=3.0-SNAPSHOT&buildTimestamp=202103120740> 6.11.2021

Turun ammattikorkeakoulu. Kulttuurihyvinvointi -tutkimusryhmän blogiteksti. <https://www.turkuamk.fi/fi/tutkimus-kehitys-ja-innovaatiot/tutkimusryhmat/kulttuurihyvinvointi/>

Lait:

Laki kuntien kulttuuritoiminnasta 2019/166. Annettu Helsingissä 8.2.2019. Luettavissa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2019/20190166>

Lastensuojelulaki 2007/417. Annettu Helsingissä 13.4.2007. Luettavissa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417>

Sosiaalihuoltolaki 2014/1301. Annettu Helsingissä 30.12.2014. Luettavissa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2014/20141301>

TIEDOTE KEHITTÄMISTYÖSTÄ

Taidemenetelmiä tehostettuun perhetyöhön / Sanni Sihvola

Pyyntö osallistua tutkimukselliseen kehittämisprosessiin

Teitä pyydetään mukaan tutkimukselliseen kehittämisprosessiin, jossa kehitetään taidelähtöisten menetelmien kokemuksellinen työpaja tiiminne sosiaaliohjaajille. Tämän kehittämisprosessin tarkoituksena on kerätä tietoa tehostetun perhetyön asiakastyön menetelmien tarpeesta, ja kehittää tarpeita vastaavia taideperustaisia menetelmiä esittelevä työpaja yksikkönne sosiaaliohjaajille. Kehittämisprosessiin toivotaan mukaan sosiaaliohjaajia, jotka työskentelevät päätoimisesti tehostetussa perhetyössä.

Tämä tiedote kuvaa kehittämisprosessia ja teidän osuuttanne siinä. Pehdyttyänne tähän tiedotteeseen teille järjestetään mahdollisuus esittää kysymyksiä kehittämisprosessista, jonka jälkeen teiltä pyydetään suostumus tutkimukseen osallistumisesta.

Vapaaehtoisuus

Kehittämistyöhön osallistuminen on täysin vapaaehtoista. Kieltäytyminen ei vaikuta asemaanne tai työhönne tiimissänne. Voitte myös keskeyttää prosessin koska tahansa syytä ilmoittamatta. Mikäli keskeytätte prosessin tai peruutatte suostumuksen, teistä keskeyttämiseen ja suostumuksen peruuttamiseen mennessä kerättyjä tietoja ja näytteitä voidaan käyttää osana tutkimusaineistoa.

Kehittämistyön tarkoitus

Kehittämisprosessin tutkimuksellisen osion tarkoituksena on kerätä tietoa tehostetun perhetyön asiakastyön menetelmien tarpeesta sekä sosiaaliohjaajien käsityksistä taidelähtöisten menetelmien sovellettavuudesta. Perimmäinen tarkoitus on kehittää tarpeita vastaavia taideperustaisia menetelmiä esittelevä työpaja yksikkönne sosiaaliohjaajille. Päämääränä on rohkaista tehostetussa perhetyössä työskenteleviä sosiaaliohjaajia kokeilemaan taidelähtöisiä menetelmiä työssään asiakasperheissä.

Tarve opinnäytteelle ja uusien taidelähtöisten menetelmien kehittämiselle perustuu olemassa olevaan tutkimukseen taiteen myönteisistä vaikutuksista terveyteen, hyvinvointiin ja osallisuuteen, sekä lastensuojelun perhetyön tarpeista. Tarvetta on selvitetty alustavasti myös yhteyshenkilö Taru Paavilaisen kautta, sekä toimiessani aiemmin työharjoittelijana yksikössänne. Kehittämisprosessin kautta pyritään tarjoamaan omaa ammatillisuutta vahvistavia myönteisiä kokemuksia taidelähtöisistä menetelmistä, sekä helppokäyttöisiä menetelmiä asiakastyöhön.

Kehittämisprosessin toteuttajat

Kehittämistyön toteuttaa Metropolia AMK:n sosionomiopiskelija Sanni Sihvola. Työ ei toteudu osana mitään suurempaa hanketta, mutta vastuutahona toimii Metropolia AMK. Toimeksiantaja on Helsingin kaupungin tehostetun perhetyön Itä-Etelän / Etelän tiimin esimies Taru Paavilainen, yhteistyössä Sanni Sihvolan kanssa.

Tutkimus- ja kehittämismenetelmät ja toimenpiteet

Kehittämisen prosessi suppea tutkimuksellinen osio toteutuu ennen työpajaa. Tulen vierailemaan yksikkönne tiimipalaverissa ja esittelemään työtä, jolloin voitte kysyä täydentäviä lisäkysymyksiä. Esittelykäynnin jälkeen toivon ilmoittautumiset yhteyshenkilölle (tiimiesimies), joka toimittaa tiedot osallistujista minulle. Tämän jälkeen toimitan sähköpostitse osallistujille suostumuskirjeen, sekä kaksi avokysymystä, joihin toivon tiiviit vastaukset viikon sisällä. Vastaukset käsitellään ilman tunnustetietoja, ja niitä käytetään aineistona myöhemmin tarjottavan työpajan kehittämiseen. Vastauksia käytetään myös aineistona opinnäytetyön raportoinnissa.

Toukokuun loppupuolella teille tarjotaan kolmen tunnin mittainen työpaja, jossa kokeilemme kokemuksellisesti tarvekartoituksen pohjalta kehittämiäni menetelmiä. Työpaja tarjoaa mallin myös asiakkaan kanssa työskentelemiseen. Työpajan jälkeen muutaman päivän päästä järjestetään vielä 1,5 tunnin mittainen palautekeskustelu, jossa reflektoidaan työpajan antia ja annetaan palautetta kehittämisen prosessin vastuulliselle toteuttajalle.

Kehittämisen prosessiin osallistuminen vie osallistujalta aikaa yhteensä noin viisi tuntia / osallistuja.

Kehittämisen prosessin mahdolliset hyödyt

Hyötynä osallistujille kertyy lisätietoa luovista menetelmistä, sekä mahdollisuus kokeilla niitä kokemuksellisesti itse, mikä voi tuottaa työhön oivalluksia, iloa ja työhyvinvointia. Työpaja ja sen perusteella toteutettu menetelmäkooste voi myös tuoda uusia käyttökelpoisia työvälineitä osallistujien työkalupakkiin.

Kehittämisen prosessista mahdollisesti seuraavat haitat ja epämukavuudet

Osallistuminen työpajaan kesken työviikon saattaa aiheuttaa hetkellisesti kiireen tuntua ja aikataulujen sopimisen haastetta.

Kustannukset ja niiden korvaaminen

Kehittämisen prosessiin osallistuminen ei maksa teille mitään. Osallistumisesta ei myöskään makseta erillistä korvausta.

Kehittämisen prosessista tiedottaminen

Kehittämisen prosessi liittyy Metropolia AMK:n sosionomiopintojen opinnäytetyöhön. Opinnäytetyön raportti julkaistaan Theseus-tietokannassa loppuvuonna 2021, ja on siellä julkisesti luettavissa. Raportissa kuvataan kehittämisen prosessin kulku, työpaja sekä sen arviointi. Raportista ei ilmene osallistujien henkilöyden millään tavalla.

Kehittämisen prosessin päättyminen

Myös kehittämisen prosessin suorittaja voi keskeyttää työn, mikäli jokin force majeure-syy ilmenee. Muutoin prosessi päättyy yhteistyötahon osallistujien puolelta kesäkuun alkuvuokolla. Itse kehittämisen prosessin raportti julkaistaan syyskaudella 2021. Raportin julkaisun yhteydessä raportti jaetaan tiimiläisille tiimiesimiehen toimesta.

Lisätiedot

Pyydämme teitä tarvittaessa esittämään kehittämistyöhön liittyviä kysymyksiä prosessista vastaavalle henkilölle.

Kehittämistyön tekijöiden yhteystiedot

Kehittämistyön vastaava / opinnäytetyötekijä

Nimi: Sanni Sihvola

Puh. 050 3787473

Sähköposti: sanni.sihvola@metropolia.fi

Tutkimuksesta vastaa / opinnäytetyön ohjaaja

Titteli: FT, Lehtori

Nimi: Jukka Törnroos

Metropolia Ammattikorkeakoulu Oy / sosiaalialan yksikkö

Puh. 040 6805844

Sähköposti: jukka.tornroos@metropolia.fi

Kehittämistyön tietosuojaseloste: Henkilötietojen käsittely prosessissa

Tässä kehittämistyössä käsitellään teitä koskevia henkilötietoja voimassa olevan tietosuojalainsäädännön (EU:n yleinen tietosuoja-astus, 679/2016, ja voimassa oleva kansallinen lainsäädäntö) mukaisesti. Seuraavassa kuvataan henkilötietojen käsittelyyn liittyvät asiat.

Kehittämistyön rekisterinpitäjä

Rekisterinpitäjällä tarkoitetaan tahoa, joka yksin tai yhdessä toisten kanssa määrittelee henkilötietojen käsittelyn tarkoitukset ja keinot. Rekisterinpitäjä voi olla Metropolia Ammattikorkeakoulu, toimeksiantaja, muu yhteistyötaho, opinnäytetyöntekijä tai jotkut edellä mainituista yhdessä (esim. Metropolia Ammattikorkeakoulu ja opinnäytetyöntekijä yhdessä).

Tässä tutkimuksessa henkilötietojen rekisterinpitäjä on

Metropolia	x	
Ammattikorkeakoulu		
Opinnäytetyöntekijä	x	Sanni Sihvola

Voitte kysyä lisätietoja henkilötietojenne käsittelystä rekisterinpitäjän yhteyshenkilöltä

Rekisterinpitäjän yhteyshenkilön nimi: Sanni Sihvola
Organisaatio:
Puh. 050 3787473
Sähköposti: sanni.sihvola@metropolia.fi

Kehittämisprosessissa teistä kerätään seuraavia henkilötietoja

Osallistujan nimi sekä työ sähköpostiosoite. Ei kerätä arkaluonteisia tietoja, kuten henkilötunnusta, osoitetietoja tai henkilökohtaisia sähköposti- tai puhelinnumeroita.

Teillä ei ole sopimukseen tai lakisääteiseen tehtävään perustuvaa velvollisuutta toimittaa henkilötietoja vaan osallistuminen on täysin vapaaehtoista.

Kehittämisprosessissa kerätään henkilötietojanne myös seuraavista lähteistä

Tutkimuksessa ei kerätä henkilötietojanne muista lähteistä.

Henkilötietojenne suojausperiaatteet

Kehittämisprosessin tutkimusosiossa kerätään vastaukset kahteen avokysymykseen. Kysymyksiin vastataan erilliselle dokumentille. Osallistujat lähettävät vastaukset suoraan sähköpostilla kehittämisprosessin vastuuhenkilölle Sanni Sihvolalle Metropolia AMK:n ylläpitämään sähköpostiohjelmaan. Metropolian sähköpostijärjestelmä on Microsoft Outlook, ja sen suojaus on vahva. Vastausdokumentteihin ei kirjata henkilötietoja. Dokumentit tallennetaan Metropolia AMK:n OneDrive-pilvipalveluun. Aineistoa käsitellään Sanni Sihvolan hallussa olevan kannettavan tietokoneen kautta, joka ei ole muiden käytössä, ja joka on suojattu salauskoodilla. Metropolia

AMK:n ylläpitämään sähköpostiohjelmaan sekä OneDrive -pilvipalveluun kirjaudutaan ammattikorkeakoulun järjestelmään luodun käyttäjätunnus + salasana -yhdistelmän kautta.

Henkilötietojenne käsittelyn tarkoitus

Henkilötietojenne käsittelyn tarkoitus on kerätä tietoa, kuinka moni osallistuu kehittämisprosessiin ja mahdollistaa luonteva yhteydenpito avokysymysten vastausten keruun ja työpajan sekä palautekeskustelun sopimiseksi. Nimi ja sähköpostiosoite on minimimäärä henkilötietoja, mitä tähän kehittämisprosessiin tarvitaan. Kehittämisprosessin aikana toteutuvia Teams -ympäristössä pidettyjä tapaamisia ei tallenneta.

Henkilötietojenne käsittelyperuste

Suostumus. Suostumuslomake toimitetaan tämän informaatiolomakkeen yhteydessä.

Tutkimuksen kesto aika (henkilötietojenne käsittelyaika)

4.5.2021-31.8.2021

Mitä henkilötiedoillenne tapahtuu tutkimuksen päätyttyä?

Henkilötiedot sekä avovastaukset hävitetään sähköpostiohjelmasta sekä pilvipalvelusta elokuun loppuun mennessä tai viimeistään, kun kehittämistyön raportti on julkaistu Theseus-palvelussa.

Tietojen luovuttaminen tutkimusrekisteristä

Tietoja ei luovuteta kenellekään ulkopuoliselle, tietoja käsittelee vain kehittämistyön vastuuhenkilö / opinnäytteen tekijä.

Henkilötietojenne mahdollinen siirto EU:n tai ETA-alueen ulkopuolelle

Henkilötietoja ei siirretä EU:n tai ETA-alueen ulkopuolelle.

Rekisteröitynä teillä on oikeus

Koska henkilötietojanne käsitellään tässä tutkimuksessa, niin olette rekisteröity tutkimuksen aikana muodostuvassa henkilörekisterissä. Rekisteröitynä teillä on oikeus:

- saada informaatiota henkilötietojen käsittelystä
- tarkastaa itseänne koskevat tiedot
- oikaista tietojanne
- poistaa tietonne (esim. jos peruutatte antamanne suostumuksen)
- peruuttaa antamanne henkilötietojen käsittelyä koskeva suostumus
- rajoittaa tietojenne käsittelyä
- rekisterinpitäjän ilmoitusvelvollisuus henkilötietojen oikaisusta, poistosta tai käsittelyn rajoittamisesta
- siirtää tietonne järjestelmästä toiseen
- sallia automaattinen päätöksenteko nimenomaisella suostumuksellanne
- tehdä valitus tietosuojavaltuutetun toimistoon, jos katsotte, että henkilötietojanne on käsitelty tietosuojalainsäädännön vastaisesti

Jos henkilötietojen käsittely kehittämissä ei edellytä rekisteröidyn tunnistamista ilman lisätietoja eikä rekisterinpitäjä pysty tunnistamaan rekisteröityä, niin oikeutta tietojen tarkastamiseen, oikaisuun, poistoon, käsittelyn rajoittamiseen, ilmoitusvelvollisuuteen ja siirtämiseen ei sovelleta.

Voitte käyttää oikeuksianne ottamalla yhteyttä rekisterinpitäjään.

Kehittämistyön yhteydessä kerättyjä henkilötietoja ei käytetä profilointiin tai automaattiseen päätöksentekoon

Henkilötietojen käsittely aineistoa analysoitaessa ja tutkimuksen tuloksia raportoitaessa

Teistä kerättyä tietoa ja tutkimusaineistoa käsitellään luottamuksellisesti lainsäädännön edellyttämällä tavalla. Aineisto analysoidaan ja tulokset raportoidaan ryhmätasolla, jolloin yksittäinen henkilö ei ole tunnistettavissa. Lopulliset kehittämistyön tulokset raportoidaan ryhmätasolla eikä yksittäisten osallistujien tunnistaminen ole mahdollista.

Tutkimusaineistoa ja kehittämistyön yhteydessä kerättyjä aineistoja säilytetään Microsoft Outlook -sähköpostiohjelmassa ja Metropolia AMK:n OneDrivessä 3 kuukautta, jonka jälkeen ne hävitetään poistamalla sähköiset aineistot ja sähköpostiosoitteet. Aineistoja ei käytetä myöhempiin tutkimuksiin.

17.5.2021

Lastensuojelun johtaja

Sanni Sihvola

30 §

Tutkimuslupa tutkimukseen "Taidemenetelmiä tehostettuun perhetyöhön"

HEL 2021-004393 T 13 02 01

Päätös

Lastensuojelun johtaja myönsi tutkimusluvan Sanni Sihvolan tutkimukselle "Taidemenetelmiä tehostettuun perhetyöhön" (AMK-opinnäytetyö). Tutkimuksen yhteishenkilö on vastaava ohjaaja XxxxxxXXXXXXXXXXXX. Tutkimuslupa on voimassa 31.12.2021.

Tutkimuslupaun sovelletaan seuraavia ehtoja:

Tutkimusraportista ei saa olla tunnistettavissa tutkimukseen osallistuneita henkilöitä.

Tutkimuksesta ei tule koitua kustannuksia sosiaali- ja terveystoimelle.

Tutkija sitoutuu noudattamaan EU:n yleisen tietosuoja-asetuksen, tietosuojalain 1050/2018 sekä muun voimassa olevan lainsäädännön tutkijalle asettamia vaatimuksia.

Tutkija saapuu pyydettyä maksutta esittelemään tutkimuksen tuloksia Helsingin sosiaali- ja terveystoimeen.

Sähköinen tutkimusraportti tai sen osoite toimitetaan sosiaali- ja terveystoimialan käyttöön osoitteella: tutkimusluvut.sote@hel.fi. Valmiit tutkimukset ovat henkilökunnan käytettävissä sosiaali- ja terveystoimen intrasivuilla.

Päätöksen perustelut

Opinnäytetyö on toiminnallinen ja monimuotoinen kehittämistyö, jossa kehitetään taidemenetelmiä lastensuojelun tehostetun perhetyön käyttöön. Opinnäytetyön kehittämisprosessin tarkoituksena on kerätä tietoa tehostetun perhetyön asiakastyöhön liittyvien menetelmien tarpeesta.

17.5.2021

Lastensuojelun johtaja

Tavoitteena on kehittää tarpeita vastaavia taideperustaisia menetelmiä esittelevä työpaja työntekijöille. Työntekijöiden osallistuminen kehittämistyöhön on vapaaehtoista. Työpajan järjestämisestä ja aineiston keräämisestä tulee erikseen sopia tutkimuksen yhteyshenkilön kanssa. Opinnäytetyössä aineistoa kerätään työntekijöille suunnatulla kyselyllä, työpajan kautta ja palautekeskustelulla. Kaikki aineisto säilytetään tietoturvaselosteen mukaisesti. Aineisto hävitetään tutkimuksen valmistuttua, kuitenkin viimeistään 31.12.2021.

Sosiaali- ja terveyslautakunnan päätöksen 8.5.2018 § 134 mukaan sosiaalihuollon asiakirjojen ja terveydenhuollon potilasasiakirjojen antamisesta päättää lastensuojelun johtaja.

Lisätiedot

Mia Mäntymaa, kehittämissuunnittelija, puhelin: 310 72924
mia.mantymaa(a)hel.fi

Liitteet

- 1 Tutkimuslupahakemus 7.4.2021
- 2 Tutkimuslupahakemus 7.4.2021, liite, kysymyslomake ym
- 3 Informaatiokirje ja tietosuojaaseloste_taidelähtöiset menetelmät

Muutoksenhaku

Oikaisuvaatimusohje, sosiaali- ja terveyslautakunta

Otteet**Ote**

Hakija

Yhteyshenkilö

Otteen liitteet

Oikaisuvaatimusohje, sosiaali- ja terveyslautakunta

Liite 1

Liite 2

Liite 3

Pöytäkirjanote on lähetetty asianosaiselle 18.5.2021.

Lastensuojelun johtaja

Saila Nummikoski

lastensuojelun johtaja

Postiosoite

PL 6000
00099 HELSINGIN KAUPUNKI
sosiaalijaterveys@hel.fi

Käyntiosoite

Toinen linja 4 A
Helsinki 53
www.hel.fi/sote

Puhelin

+358 9 310 5015

Faksi

+358 9 310 42504

Y-tunnus

0201256-6

Tilinro

F11880001200052430

Alv.nro

F102012566

MENETELMIEN TARPEITA KARTOITTAVA KYSELY

Hyvä vastaanottaja!

Olet ilmoittautunut osallistujaksi opinnäytetyöhöni kehittämisprosessiin. Pyydän sinulta nyt apua. Alla on kaksi kysymystä, joihin toivon vastaustasi. Vastaus saa olla napakka, muutaman lauseen mittainen. Vastaa omasta kokemuksestasi käsin. Näin voin ottaa kehitettävässä työpajassa huomioon erilaisia lähtökohtia. Vastausaikaa on tämän viikon perjantaihin 28.5. saakka.

Vastaukset jäävät anonyymeiksi, ja niitä käytetään sekä työpajan kehittämistarkoitukseen, että opinnäytteen raporttiin, jossa kuvataan kehittämisprosessin eri vaiheita.

1. Millaisia tarpeita sinulla on uusille menetelmille tai työtavoille työssäsi lastensuojelun perhetyössä? (esimerkiksi millaiseen työskentelyprosessin vaiheeseen kaipaisit menetelmiä, tai millaisten asioiden käsittelyyn?) Jos sinulla ei ole tarpeita uusille menetelmille, perustele se lyhyesti.

2. Miten taiteeseen perustuvilla työtavoilla voidaan käsityksesi mukaan vastata näihin tarpeisiin? (Kerro omasta kokemuksestasi, tai siitä ettei sinulla ole asiasta kokemusta, mutta mahdollisesti jonkinlainen mielikuva)

Palauta vastauksesi 28.5. mennessä osoitteeseen sanni.sihvola@metropolia.fi.

Lämmin kiitos avustasi!

PALAUTEKESKUSTELURUNKO

Palautekeskustelu 3.6.2021 järjestetystä taideperustaisten menetelmien työpajasta. Työpaja liittyi Sanni Sihvolan sosionomi amk -opinnäytetyöhön, ja sen tavoitteena on kehittää taideperustaisia menetelmiä erityisesti lastensuojelun tehostetun perhetyön tarpeisiin.

Palautekeskustelua käydään dialogisesti, ja siinä syntyviä oivalluksia ja tiivistyksiä käytetään opinnäytteen arvioinnissa. Alla oleva kysymysrunko toimii kehyksenä keskustelulle.

1. Palautetta ja kokemuksia työpajasta:

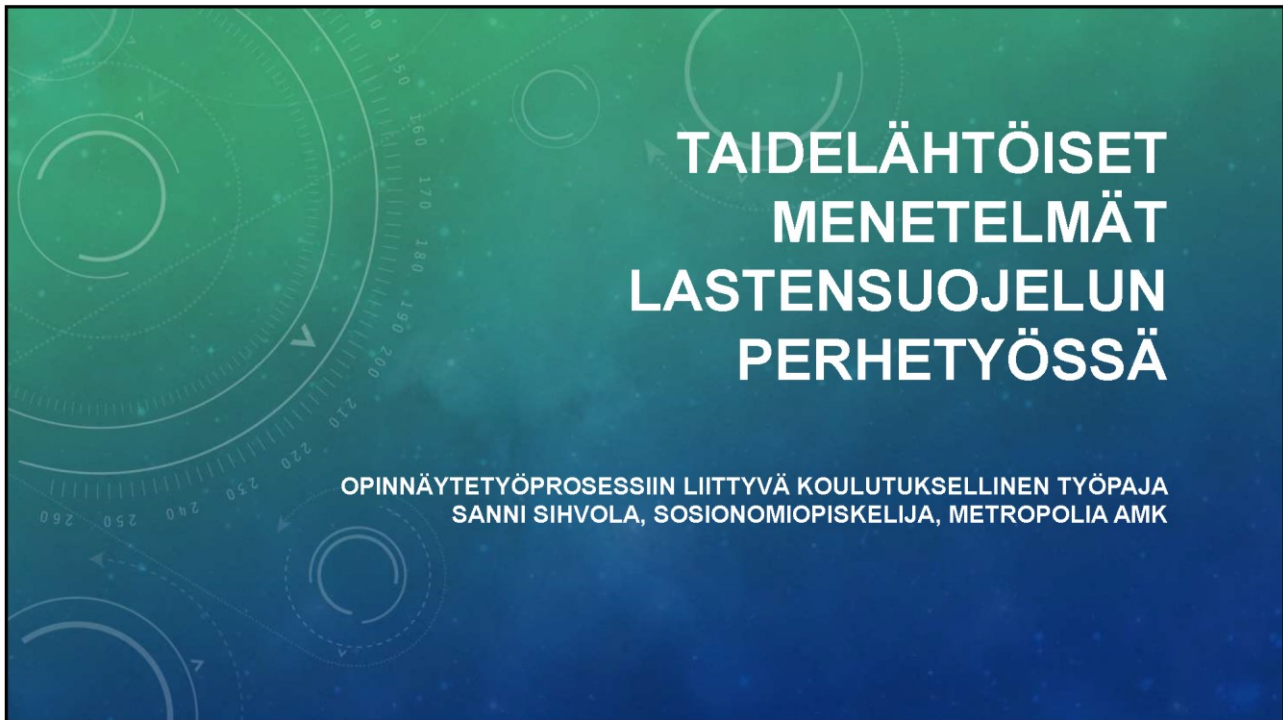
- kesto
- harjoitteiden määrä suhteessa aikaan
- ohjauksen riittävyys
- mikä olisi voinut olla toisin?
- yllätytkö jostakin?

2. Harjoitteiden käytettävyys tehostetussa perhetyössä:

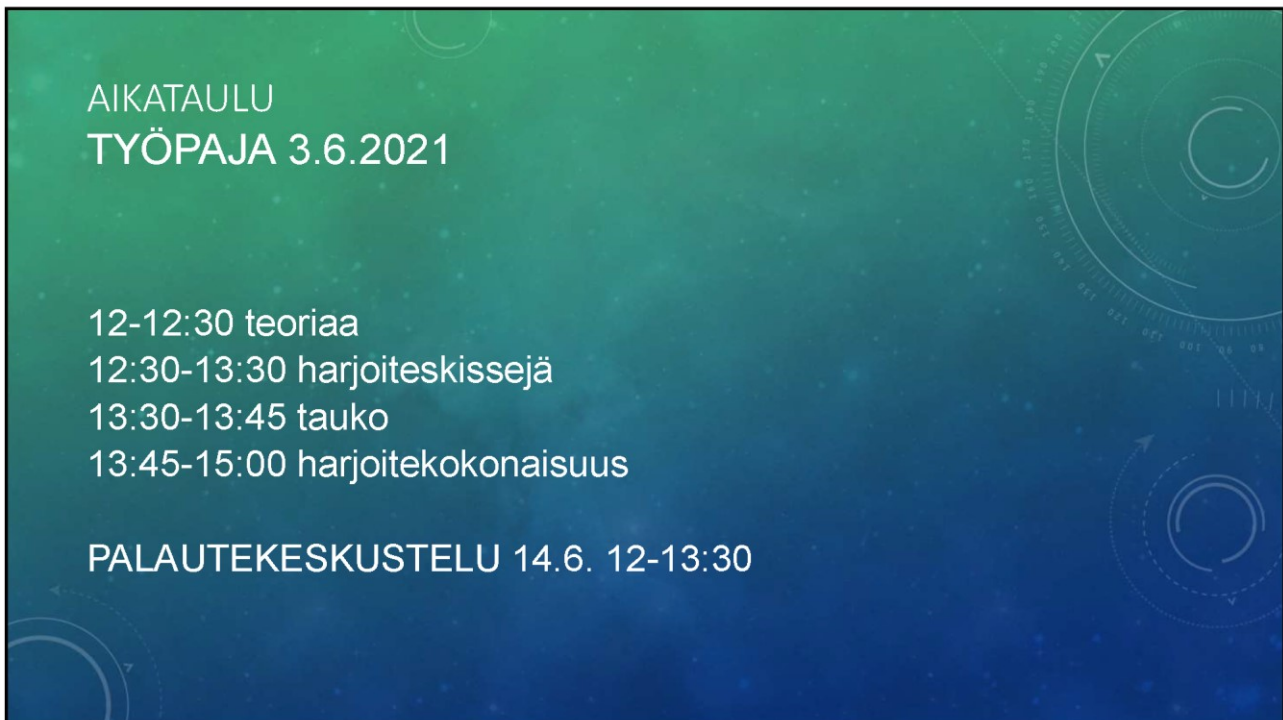
- mielekkyys ja turvallisuus?
- vastasivatko työpajassa kokeillut menetelmät tarpeisiin, joita näet työssäsi?
- miten kehittäisit esiteltyjä harjoitteita?
- kuinka todennäköisesti tulet kokeilemaan harjoitteita työssäsi? Mitä tarvitsisit tueksi?
- mikä harjoite jäi erityisesti mieleesi ja miksi?
- mitä jäi puuttumaan?

3. Millaista mahdollista muuta hyötyä koet saaneesi työpajasta koskien työtäsi?

4. Mitä muuta haluaisit sanoa opinnäytteen aiheeseen liittyen, tai opinnäytteen tekijälle?

1

2

PELISÄÄNNÖT

- Luodaan koulutus yhdessä → MITEN?
- Luottamuksellisuus ja omakohtaisuus → MITEN?
- Ollaan videoyhteydessä, mikki mykistettynä.
- Jos haluat puheenvuoron, VILKUTA kuvaruudulla.
- Myös chatti on käytössä, ja sinne voi laittaa kysymyksiä
- Pidä muistiinpanovälineet lähellä, sekä paperia, lyijykynä ja väriliidut / tussit / puuvärit.

3

*LUODAAAN TILAA
YHDESSÄ
IHMETTELYLLE
PERHEEN KANSSA*

- Taideharjoitteet antavat elämäntarinan, tunteiden ja ihmissuhteiden käsittelylle suojan ja etäisyyden - ja toisaalta taide lisää sävyjä ja mahdollisuuksia erilaisiin tulkintoihin. (Känkänen 2013)
- Dialoginen asennoituminen tukee luovien työtapojen esiin nostamien asioiden ja kokemusten reflektointia ja sitoo perhetyön tavoitteisiin.

4

TAIDE

Taide on tärkeä osallistumisen alue ja perusoikeus. Taide kuuluu kaikille ja kaikkiin elämäntilanteisiin → kulttuurihyvinvointi.

- → tehostettu perhetyö toimintaympäristönä: miten taide sinne istuu?
- Taiteen traditiot, käytännöt, puhettavat ja ammattilaisten roolit saattavat olla vaikeasti tavoitettavia sote-ammattilaiselle.
- Taiteen käyttö VÄLINEENÄ → taidelähtöisyys tai -perustaisuus
- Luovat toimintatavat

5

TAITEEN KAUTTA TOIMINTA VOI

- Tuoda ymmärrystä erilaisia sosiaalisia todellisuuksia ja ihmisiä kohtaan - empatia
- antaa tukea tunteiden ja toiminnan säätelyyn
- syventää itseilmaisua ja vuorovaikutusta (sanaton, tunteisiin kiinnittyvä)
- vahvistaa luovuutta
- mahdollistaa osallisuuden kokemuksia myös lapsille
- Luoda toiveikkuutta ja luottamusta tulevaisuuteen ja omiin mahdollisuuksiin

(Laitinen, 2017; WHO 2019)

- **MITÄ AJATUKSIA NÄMÄ HERÄTTÄVÄT?**

6

TURVALLISUUS

Asiakas – kuten myös ohjaaja - voi asettua dialogiin (vaihtaa näkökulmaa, suhtautua pohdiskelevasti omaan käytökseen ja toiminnan takana oleviin tunteisiin ja asenteisiin) vain kokiessaan olevansa turvassa.

Kuinka luovat työtavat voivat lisätä turvallisuuden tunnetta?

--> Taideharjoitteen äärellä valta-asetelma voi tasa-arvoistua – tutkitaan yhdessä!
"COMMON THIRD"

→ sekä asiakas että työntekijä ovat ei-tietävässä positiossa

"en oikein tiedä mitä tästä tulee, mutta kokeillaan!"

7

REFLEKTIOKYSYMYKSIÄ OHJAAJALLE

- Onko sinulla nyt mielessäsi jotain, mistä olisi hyvä puhua? Liittyen johonkin menneisiin asioihin tai tilanteeseen josta tulit?
- Mitä sinun mielessäsi nyt liikkuu?
- Millaista tunnelmaa tai tunteita tämä harjoite toi tänne meidän tilaan ja välille?
- Missä kohtaa kehoa tuntuu, ja miltä tuntuu?
- Mitä ajatuksia sinulle heräsi? Löytäisitkö muitakin tulkintoja?
- Miten pystyt olemaan tässä ja nyt?
- Mikä yllätti?

8

MITÄ TAIDE ON TARKOITTANUT SINULLE?

9

TARPEITA JA AJATUKSIA

KOOSTE KYSELYVASTAUKSISTA

- Välineitä tutustumiseen
- Luottamuksen lisääminen
- Työskentelyn suuntien yhteinen selkeyttäminen
- Paikalleen jämähtäneiden tilanteiden avaaminen
- Vanhemman asettuminen lapsen asemaan, lapsen näkökulma
- Positiivisten polkujen avautuminen asiakkaalle
- Lasten kanssa työskentely
- Asiakkaan ja pt:n välillä olevan jännitteen / jännityksen purkautuminen tai tasoittuminen
- Vaikeiden asioiden puheeksi otto helposti syyllistyvän asiakkaan kanssa
- Motivointi työskentelyn alussa
- Tunnetyöskentely lasten ja nuorten kanssa, vaikeiden tunteiden käsittely
- Välineitä vuorovaikutuksen tukeen vanhemman ja lapsen välillä
- Ymmärrystä vanhemmalle ja lapselle oman käytöksen vaikutuksesta toiseen (riitatilanteet, väheksyvä ja halventava puhetapa)
- Työskentelyn lopettaminen niin, että kaikille jäisi selkeä olo

10

TAIDELÄHTÖISTEN MENETELMIEN TYÖPAJA TEHOSTETUN PERHETYÖN SOSIAALIOHJAAJILLE 3.6.2021

Sanni Sihvola

HARJOITTEET

Työpajan pääteema: Luottamus ja turvallisuus

Lämmittelyharjoitteet

TUTUSTUMINEN

Kehollinen virittäytyminen

Silmät kiinni, olen tässä. Tee havaintoja kehostasi ja hengityksestäsi. Millaisesta tilanteesta tulit tähän, mitä ajatuksia liikkuu mielessä? Millaisia tunteita olet tuntenut tänään? Millainen tunne tai tunnelma sinussa on nyt? Ei tarvitse kertoa ääneen, tehdään vain havaintoja itsestä. 5 min.

Jos olisin esine

Katsele huonetta ympärilläsi. Mitä kaikkea täällä on? Voit liikkua ja katsella. Kiinnitä huomiota yksityiskohtiin. Mitä värejä on tilassa? Mikä on sinusta kivan näköistä, mikä ikävää tai jotenkin häiritsevää? Etsi tilasta jokin tavara tai esine, joka kiinnostaa sinua tai vetää puoleensa. Esittele tavara muille, ja kerro miksi se kiinnosti sua. 10 min.

- Entä jos olisitkin itse tämä tavara, jonka esittelit?

Luovuuden lämmittely

Piirtämisen lämmittely. Valitse haluamasi värinen kynä. Tee sillä yhtenäistä viivaa paperille eri painavuuksilla ja nopeuksilla. Vaihda vasempaan käteen. Ota toinen kynä ja piirrä molemmin käsin, silmät kiinni.

Mitä paperille tuli? Anna tälle abstraktille "teokselle" nimi. Se voi liittyä omaan elämääsi, tai olla mitä vaan. Kerro kuvasta tai sen tekemisestä muille.

Tägi

Tee oma nimesi tai nimimerkkisi isokokoisena paperille. Kokeile sen lihavoittamista tai tyylyttelyä. Valitse itsellesi mieluisia värejä ja symboleja.

- tägi tulee urbaanista katutaiteesta, ja sillä esitellään omaa tyyliä ja "hoodia". Tägi voi olla tussattu nopea nimmari, tai graffitityylinen "piissi". Saat tehdä kumman tahansa, piississä menee vähän enemmän aikaa.
- toisen tägiä ei saa krossata, se on epäkunnioittava ele. Vähän niin kuin elämässä yleensä. Ei saa kävellä toisen yli, pitää kunnioittaa toisen tilaa ja omanlaisuutta.
- näytetään toisille. Miltä tuntui tekeminen?

Siltaharjoitteet

TAVOITTEIDEN ASETTAMINEN**Tavoitteiden käsi**

Piirrä käden ääriiviivat paperille.

Peukalo edustaa sinua. Missä tilanteessa olet nyt? Etusormi osoittaa, mitä kohti haluat kulkea? Keskisormi on tyyli. Mikä sinua ärsyttää elämässäsi, mistä et pidä itsessäsi? Nimetön on vihkisormi. Minkä kanssa olet "naimisissa", mistä et ainakaan halua elämässäsi luopua? Pikkurilli on pienin. Missä haluaisit kasvaa ja kehittyä?

Kirjoita kaikkiin yksi lause vastaukseksi. Koita olla napakka.

Värittele kättä, piirtele kuvia ympärille, jos haluat.

Toiveiden puu

Piirrä puu, se saa olla mielikuvituspuu, millainen vain. Kirjoita:
Juuriin omat voimavarat. Mistä saat voimaa, iloa ja jaksamista.
Runkoon mitä osaat, missä olet hyvä
Oksiin mitä teet, mitä harrastat tai mistä nautin
Lehtiin ja hedelmiin unelmia ja toiveita

(tätä ei ehditty tehdä, sopii perheiden yhteiseksi harjoitukseksi)

VAHVUUDET JA VOIMAVARAT

(positiivisten polkujen avaaminen, tunnetyöskentely, solmujen avaaminen)

Hyvä minä -omakuva

Piirretään silmät kiinni -kokovartalo-omakuva. Avaa silmät. Tee hahmolle silmät ja suu, väritä sen hiukset ja lisää haluamiasi asioita. Mieti vahvuuksiasi ja hyviä ominaisuuksiasi, ja lisää niitä kuvaan oikeisiin kohtiin. Saa jopa liioitella. Jako pareihin. Käykää läpi teidän vahvuudet ja hyvät puolet. Parin tehtävä on auttaa löytämään vielä pari vahvuutta lisää. Palatkaa takaisin 5 min kuluttua. Jaetaan yhdessä, miltä tuntui.

(tätä ei ehditty tekemään, sopii lapsille n. 7 v ylöspäin, nuorille ja aikuisille. Sopii tehtäväksi yhdessä vanhemman ja lapsen kanssa)

TUNNETYÖSKENTELY**Suorat linjat ja kaarevat linjat**

Piirrä paperille vain suoria linjoja ja teräviä käännoiksi. Älä nosta kynää paperista lainkaan.

Piirrä toiselle paperille vain kaarevia linjoja, älä nosta kynää.

Keskustellaan. Suorista linjoista sanoja, mielikuvia ja tilanteita. Samoin kaarevista.

Millaisissa tilanteissa näet suorita linjoja? Entä kaarevia? Millaiset tunteet liittyvät suoriin linjoihin? Entä kaareviin?

Milloin näitä tarvitaan?

(tätä ei ehditty tekemään, sopii nuorille ja aikuisille)

Tunneympyrät (lapset, nuoret ja aikuiset)

Valitse viisi eri väriä. Piirrä jokaisella yksi ympyrä samaan paperiin, viisi eri ympyrää. Keskustelu. Jos nämä ympyrät ja värit olisi jotain tunteita, mitä tunteita ne olisi?

Mitä tunteita on olemassa: ilo, suru, pelko, viha, inho, kateus, onni, rauhallisuus, epäluuloisuus, yksinäisyys, kiitollisuus, rakkaus jne.. muistellaan

Tee lisää eri värisiä palloja, jos haluat. (Jos haluat, tee niille kasvot ja ilmeet, käytä apuna emojeita.)

Mitä tunteita tunnet usein? Mitkä tunteet ovat sinulle harvinaisia?

Laita rasti niiden ympyröiden sisälle, mitä tunteita olet kokenut tällä viikolla. Sitten väritä se ympyrä kokonaan, mistä tunteesta sinulle tulee hyvä olla, ja mitä haluaisit kokea enemmän. Keskustellaan. Mitä tunneympyrät kertovat sinusta?

Mielikuvaharjoite: hymy

Sulje silmät. Kuvittele joku tilanne, missä sinun on pelkästään hyvä olla, missä sinä hymyilet. Kuvittele ne värit, mitä siinä tilanteessa on. Kuvittele, että käsissäsi on niitä värejä. Aseta kädet sydämen päälle / päähän / vatsalle, sellaiseen kohtaan, missä hyvän olon tunnetta tarvitaan. Kuvittele miten väri ja lämpö leviää siihen.

Note: jos olisi vesivärit, seuraavaksi voisi tehdä kuvan näistä väreistä, täyttää paperi sillä hyvän olon tunteen värillä.

Ydinharjoitteet

TUNNETYÖSKENTELY

(vaikeat tunteet, lapsen / nuoren näkökulman esiin tuleminen)

Puhekuplat

Tee kolme puhekuplaa. Yksi vihainen, yksi "tavallinen" ja yksi ajatuskupla. Millaisia ne ovat? Älä kirjoita niihin vielä mitään.

Mieti tilanne kun olet suuttunut perheessäsi. Kirjoita vihaiseen puhekuplaan sanoja mitä huudat kun olet suuttunut. Kirjoita tavalliseen puhekuplaan sanoja, mitä haluaisit sanoa kun olet suuttunut. Kirjoita ajatuspuhekuplaan asioita, mitä ajattelet kun olet suuttunut mutta et ole sanonut ääneen. (tässä työntekijän täytyy auttaa vaikka kertomalla omista kokemuksista kun on ollut suuttunut)

Tee sarjakuva, jossa käytät yhtä tai kaikkia näistä puhekuplista. Käytä vaikka tikku-ukkoja.

Millaiset asiat suuttuttavat sinua perheessä kaikista eniten?

(tätä ei ehditty tekemään, sopii lapsille n. 7 v ylöspäin)

Elämäntarina (luottamus)

Mieti elämäsi syntymästä tähän päivään. Millaisia käänteitä siellä on ollut? Millaisia tärkeitä tapahtumia? Millaisia tunteita? Kirjoita ensin aikajanelle tärkeimmät elämäntapahtumat. Lisää sinne joitakin yksityiskohtia.

Piirrä sitten suurelle paperille kuva elämästäsi. Se voi olla viiva, spiraali, polku, erilaisia pisteitä tai kuvioita. Lisää väriä, kuvia ja symboleita tärkeisiin käänteisiin.

Täydennä syntynyttä kuvaa laukkusi sisällöllä, niin että syntyy installaatio. Anna tavaroille merkityksiä. Voit käyttää myös esimerkiksi Ateneumin Taidepakka -kortteja.

Mennään pareittain. Kerro parille elämästäsi sen verran kuin haluat. Muista, että saat rajata kertomuksestasi ulos sellaiset kokemukset, joita et ole valmis jakamaan toiselle.

Palataan keskustelemaan.

Jäähdyttelyharjoite

LUOVA KIRJOITTAMINEN (lopetuksen selkeys)

Ota paperi ja kirjoita jatko sanoille, jotka kuulet ohjaajan sanovan. Älä suunnittele, kirjoita vain tajunnanvirtana kaikki mitä putkahtaa mieleesi. (ohjaaja antaa uuden alun n. minuutin jälkeen)

Tänään olen..
Haluaisin että ...
Luulen että ...
Pelkään, että ...
Suren ...
Toivoisin, että ..
Olen kiitollinen ...

Lue tekstisi läpi. Alleviivaa tärkeitä tuntuja lauseita. Muodosta teksti, jonka voit jakaa: yksi lause, runo, rukous, manaus tai sanalista.

